

واریق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

دوردونجو ایل صایی ۵ و ۶ (آردیجیل صایی ۴۰ و ۳۹)
سال چهارم شماره ۵ و ۶ (شماره مسلسل ۴۰ و ۳۹)

مرداد و شهریور ۱۳۶۱
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)
این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
4t Year No. 5,6 (Serial No. 39,40
AUG, SEPT 1982

Address : sMossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۱۵۰ ریال

ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۳- ۱- مدنیت و دیل مسئله لری: دوکتور حمید نطقی
- ۱۲- ۲- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش (۲۶): دوکتور جواد هیئت.
- ۲۷- ۳- تصوف و ادبیات (۶): پرفسور غلامحسین بیگلدی .
- ۳۳- ۴- حضرت محمد (ص) ین اوگودلری: ج هیئت
- ۳۴- ۵- «بذ» قالاسی، یوخسا «بابک قالاسی» دئمک لازیمدیر؟ دوکتور م. زهتابی.
- ۴۲- ۶- ناغیل کتابی (شعر): دوکتور حمید نطقی.
- ۴۳- ۷- بادام ایچی (شعر) سؤنمز
- ۴۴- ۸- حکمت ازلی (شعر): اولکر.
- ۴۵- ۹- قبریم اوسته: دوکتور م. مجتهدی (عاکف تبریزی)
- ۴۶- ۱۰- نولوردی؟ اولئیدی (شعر) محمد رضاروحانی (زنجان)
- ۴۸- ۱۱- انقلاب شعر لریندن (۴): دوکتور رضا براهنی
- ۴۹- ۱۲- باغری قره و تولکو (منظومه): بهرام ائلچین.
- ۵۴- ۱۳- گؤگده گؤزل قوشلار: حسن دهقانی
- ۵۵- ۱۴- ایتگین اولدوز (حکایه) . ع- آغ چایلی
- ۵۸- ۱۵- آتالار سوزو: ا. حسینزاده، ع. منظوری خامنه‌ای.
- ۵۹- ۱۶- محاوره (تورکجه - فارسجا معمولی دانشبقلار) کتابیندان: منظوری خامنه‌ای.
- ۶۱- ۱۷- هیدجی: سید نقوی (حامد).
- ۱۸- ۱۸- امل دوستلاری کتابیندان بیر پارچا (صابر وصحت): پرفسور عباس زامانوف،
- ۶۵- یازیمیزا کؤچورن: ح . مجیدزاده (ساوالان)
- ۷۴- ۱۹- افشار: علی کمالی
- ۸۵- ۲۰- نکاتی چند درباره مقاله (زبان فارسی نشانه والای قومیت ایرانی): دکتر جواد هیئت
- ۹۳- ۲۱- روزنامه نظمیة: صمد سرداری نیا
- ۹۸- ۲۲- سؤزلوک.
- ۹۹- ۲۳- زنجاندان بیر مکتوب
- ۹۹- ۲۴- پرفسور فاروق تیمورتاش وفات آنتدی

وارلیق

آبادی نوز کجه و فارسجا فرهنگی نشره
مجلة ماهانه فرهنگي فارسي و ترکی

دوردونجو ایل - تیر و مرداد - ۱۳۶۱

دوکتور حمید نطقی :

مدنیت و دلیل مسئله لری

"ایران مدنیتی" گفنیش و صحیح معنا سیندا "یا لنیز" پارسی لرین "وحتبی
"آریائی لرین" مدنیتی دگیل دیر. "ایران مدنیتی" تاریخ و جغرافی بحدلرینه
گوره چوخ داها گفنیش بیر مفهوم دور. تاریخی ابعاددا بیزیم اولکده ده هم
"اسکی داش = کهن سنگی = پالئولیتیک"، هم "اورتا داش = میان سنگی =
مه زولیتیک"، هم ده "یسنی داش = نوسنگی = نئولیتیک" مدنی اثرلر "گیان"،
"سیلک"، "سنلو" و سایر یئرلرده کشف اولموش دور. بواثرلر ۱۲-۱۳ مین ایل
بوندان قاباقکی زمانلارا عاید دیر. آریالاردان اولکی جمعیت و مدنیت لرین
ایاق ایزلری بو آختا ریشلاردا یئر- یئرگور سنمکده دیر.

اقله ده "ایران مدنیتی" نه دیر؟ هم آریا دیللی قوملارین کلمه گیندن
قاباقکی ("لولوبی"، "عوتی"، "ایلامی" و سایر...) خلقلرو دولت لرین، هم
مادار، پارسلار و پارتلار و سایر کیمی جمعیت و دولت لرین، هم ده بویوک دالغالار
صورتینده بو طور پاقلا را کوچ اقله میش و بورا دا وطن قورموش تورک دیللی
قوملارین گفنیش تاریخ و جغرافیا ابعادیندا بیر- بیرلره مناسبلری بندن چیخان
مرکب و بوتون مایدیغیمیز خلقلرو قوملارین عصرلر بویو الده اشدیب، میراث
قوید و قلاری حیات تجربه لری، منغنهلرو بیر کلمه ده "مدنی عنصرلرین بیریکمه"
نتیجه سیکه "ایران مدنیتی" دئمک دوغرو دور. بواصلا حین معنا سینی آنجاق
آریائی دیللی قوملارین مدنیتی دئییه باشا دوشمک چوخ بویوک سهود دیر.

بیزیم مدنیت، "ایران مدنیتی" اصیل و دوغرو معنا سیندا، متراکم، مشترک و مرکب بیر مدنیت دیر. آنجا ق بقله بیر گفنیش نظرله با خیلد یقدا، یخددی مین ایل لیک میرا ثدان بحث اتمک دوغرو اولار، و آنجا ق بو صورتدا بومدنیتین بوتون عنصرلی (آریا دیللی لردن قبا ق، اسلام دان قبا ق، اسلاما تشرف دووره سی، تورک دیللی لرین مهاجرت و وطن قورمالاری) و بومدنیتین بیر یو طادا قایناییب قیمتلی و پارلاق بیر آلیا ژکیمی ترکیبی نظره آلینیر سا، درین بیر گوه ن و اعتماد حسی و عقلی بیر غرور و شرفه بیلر.

بقله بیر مرکب مدنیتین یا رادیجیلاری نین بیر چوغو، طبیعی دیر کیمی، چوخ طرفلی انسانلار اولار لار، بیر نتیجه دیلده شاه اثرلری رادار لار (ابو نصر فارابی، زکریای زازی، ابوریحان بیرونی، ابوعلی سینا لار، بهمن یار لار، عمر خیام لار، غزالی، سه روردی، مولوی، اوحدی، نصیر الدین طوسی، محمود شبستری، عماد الدین نسیمی، امیرعلیشیر نوا قی، محمد فضولی، میرداماد لار، ملا صدرا لار... کیمی).

"ایران مدنیتی"، تعصب و شوونیستجه دگیل، دقتلی و علمی بیر شکیله تدقیق اددیلمه لی دیر. محض دارگوزلو، نژادپرستانه صورته مسقله یه یا خینلا شماساق، گوره جه پیک کی، بومدنیت، اونوتشکیل ائده ن قوم و عنصرلرین بیر یسی نین انحصاریندا تصور اولانما ز. تاریخیمیزین سیاسی، ادبی، نظامی، و صنعتی جهت دن "بیطرفانه" و دقیق تنظیم مجبوریتی وار دیر. مختلف فلسفی، مذهبی و عرفانی جریا نلار اوله دوغو کیمی مطالعه اددیلمه لی دیر و ایندی یه قده ر حاضرانمیش و چاپ اولموش تدقیقا تدا دا، کچجیردیگیمیز دووره لرده کی خاکم شوونیست تأثیرلری بیر-بیرکشف و تصحیح اددیلمه لی دیر، یعنی بویا ره شدتلی بیر علمی دیسیپلینله اثرلرین هامیسی نین تنقیدی لازم دیر.

"ایران مدنیتی" نی یارادان انسان قروپلاری نین ان باشدا گلن خصو-صیترلی، اونلارین باشقا-باشقا "صوی" و "دیل" لردن اولمالاری دیر. بونا گوره بورا دا "فرهنگ ایرانی" (ایران مدنیتی) اصطلاحی، علمی جهت دن یکانه مناسب تعبیر دیر، همین سببه گوره بومفهوم و چون "فرهنگ فارسی" (فارسی مدنیتی) سؤزو دقتلی بیر اصطلاح دگیل دیر و آزیندان "کل"، "جزء" آدینی و فرمک کیمی بیر باشی صوبوقلوق دور. نتیجه کی، "ایران مدنیتی" تدقیق اددیلیرکن آنجا ق فارس لارین رسم و عادت، پیشه و باشقا مدنیت اثرلرینی نظره آلماق کافی دگیل دیر. ایندی یه قده ر بونقطه اهمال اددیلمه یسیر. مثلا، بیزیم مهاجرت دن اولکی تاریخیمیز دن هچ بحث اددیلمز، حتی قدیم و

اسلامدان اولکی اینا نیشلار واسکی افسانه لروا سا طیردن سوز آچیلینجا، آنجا ق
 زردشت و آریائی اساطیرا ورتا یا گلر، حالبوکی بیزده ده، مثلا "اغـوز"
 دستا نیندا گلدیگی کیمی، تدقیقه ده گر یارادیلش، روایتلر، وایز لرینی
 فولکلور و موزدا سفجه بیلدی کیمیز شامانیت عنعنه و مراسم واردی، بونلارا
 دشمک اولارکی هتجاعتنا اقدیلمه دی. حالبوکی بوتون بونلار، گرچه "فرهنگ
 فارسی" به ربطلری یوغدور، لکن یوغا ریداکشچن ملاحظه لره گوره "ایران مدنیته"
 نین ("فرهنگ ایرانی" نین) آنا عنصر لریندن دیر. چونکه "ایران مدنیته"
 تاریخی تکاملو و شرطلری اعتبار یله بیر "مرکب" (**Syncretistic**)
 مدنیته دیر. بونو، بقله قبول اتمه سک نژاد پهرست لرین مبتلا ولدوغو کیمی
 بیر قومیا می دان اوستون فرض اتمک و ابیرا قوامی اوندان مستحیل اقله مک
 کیمی جنا یتلرین فکری نه دوشه جه بیک. بقله فکرلر، نه زمانیمیزا یا راسار،
 نه ده خلقیمیزین ایمان و اسلامی اینا ملاری ایله جور گلر.

"ایران مدنیته" مفهومو، بیر چوخ مسئله لرین دوغرو— درست مطالعه
 وحل اولما سینا کومک افده ر. مثلا یازیلی تاریخیمیزه با غارکن، ایکینجی هجر^ق
 عصرین صونلاریندان بو طرفه، فارس دیللی خاندانلارین اوست— اوسته ۲۷۰ —
 ایل، تورک دیللی لرین ایسه ۹۰۰ ایللیک حکومتی، آنجا ق تاریخی حادثه لرین
 بیر یکونو کیمی قبول اقدیلر. یوغسا، دارگوروش و پارانویاک محاسبه لر
 بو تاریخی فاکت، کین گودمک اوچون بیر با هانا و تاریخی کشرچک لری تحریف
 اوچون بیروسیله حساب اولونار.

هابقله، اسلام دینی و "ایران مدنیته" مفهومو سا به سینده، مفراط ملیت—
 چیلیک اوزوندن آراسیندا، توره تن کین وعداوت، و قوملار آراسیندا نفاق
 و دشمنلیک یفرینه، قارداشلیق و برابرلیک فکری رسوخ افده ر، و بو روح
 دا مشکلاتین آرادان گفتمه سینه کومک افده ر.

بوچارچیوا ایچینده چتینلیک لرین نه قدر آسانلیقلا آتلاشیلا بیله جگی
 مثال اولاراق، فارس و تورک دیللی نین بیر نچه مشترک مسئله سین یییر آز
 تفصیل ایله ذکر اتمک ایسته بییریک.

بو اشتراک، بعضی مشکل لرین عینی ریشه دن گلدیگی نینده گؤسته ریر. دشمک
 قارداشلیق ها واسیندا برابرجه ده بونلارا چاره اقله مک داها آسان اولور.
 زمانیمیزدا دیل لریمیزین مشترک مسئله لرینه گله ک :

۱ — فارسجا نین مملکتیمیزده مختلف قوملارین آراسیندا بیرلشدیر یییرولو
 واردیر. بودیل، مشترک انسیت و رابطه واسطه سی دیر. بوسیلره گوره "فارابی"

و "قطران" دان گونوموزه قدهر، شاعرلریمیزله، قاموس یازانلاریمیزلا، مالم لریمیزله، فیلسوفلاریمیزلا، حتی خطا طلاریمیزلا هرتورک دیللی آیدین ایرانلی بومشترک میراث، یعنی فارسجانی، گۆزه ل شلدیرمکده، انکشاف ایتدیرمکده، یا یما قدا، سهمانا سالما قدا، خلاصه یا شاتما قدا جان و باشلا چالیشمیش و چالیشما قدا دیر. بو، بیلینن بیرگشچک دیر، بورادا فار- سجایی سئوه رک، اونون یولوندا چالیشان وترقی وانکشافیندا بویوک پایا اولان یوزلرجه کشفمیش و یا شایان بویوک شخصیتلریمیزین، شانلی آدلارینی صحیفه لر دولوسو یازماغا احتیاج یوخدور. بو حقیقتی تکرارلا-

ما قدا کی قصدیمیز، بیزیم فارسجانین طالعینه لاقید قلابیلیمیه جگیمیز دیر. بونودا آچیق اعلان ائتمه لی بیک کی، بیزیم بحث موضوعوموز اولان فارسجا بیرینجی درجه ده عموم ملی-ادبی یازی دیلی اولان فارسجا دیر. یوغسا، بونون خارجینده هر هانسی محاوره و فارسجانین لهجه لری ایله رابطه لسی چالیشما بیزی بویا غیمدان علاقه لندیرمز. آیری بیر افاده ایله اساس اولراق بیزیم فولکلوریک فارسجا ایله دگیل، کلاسیک فارسجا ایله ایشیمیز وار، اونو، مشترک میراث و رابطه واسطه سی کیمی سفیر، اوگره نیر، وچیچک - لیمه سی اوچون چالیشیریق .

۲ - "دیل" ایله "مدنیتین" (فرهنگین) بیر- بیر یله یاخیندان مناسبتی واردیر دیل ناقص، مبهم و یوغسول اولدوغو اولجوده، منسوب اولدوغو مدنیتی و هر هانسی دوشونجه نی دومانلی و رنگسز افاده ائدهر. دیلیمیز، درین ریشه لی قدرتلی و دونیا نین یئتیشکن دیلتریندن بیریمی دیر. بونا رغماً عصریمیزد بویوک انقلابلار، علمی تکنیک ترقی لر چاغیندا، اگر دقتله دا و زانما ساق گئت- گئده تفکر و افاده اوچون داها ناقص و ایشه یاراماز بیرو واسطه حالی آلا جا قدیر"

بو سۆزلری بیر تددقیقاتچی فارسجا اوچون سؤیله میشدیر. حرفی حرفینه (طابق النعل بالنعل) دیلیمیز اوچون ده عینا دوغرو دور. هرایکی دیل اوچون ده اصلاح و ایره لی لیمه مبرم بیرا احتیاج دیر. مشترک مشکل لردن بیری املا، یازی قایدالاری مسئله سی دیر. هرایکی دیل عربجه الفبا سینا اساسلانا- راق یازیلیز. فارسجا عصر لر بویو بوالفبانی، اؤز ایجابلارینا گۆره قسما دگیشدیر میشدیر. (ب)، (ج) و (ز) علامت لرینه ایکی نقطه آرتیرا راق لازم اولان (پ)، (چ) و (ژ) علامت لرینی دوزه لتدی لر. (ک) حرفینی ده (گ) شکلینه چئویردی لر. بوندان علاوه آلتی مصوته مقابل عربجه دن حروفعله و اوچ

حرکه آئیندی . خطا طلیق دادا ، نستعلیق خط و اونون " شکسته " سی عرب لرین (نسخ) و (رقعه) خط لرینه عوض کیمی قبول اولدو . تورکجه میزده ده ۹ مصنوت اولدو فونتا گوره عرب الفبای نین ۳ حرفه له و ۳ حرکه سی کافی گل میر .

زانا نلا بومشکله مختلف چاره لرینه باش وورولدو . صون زانا مانلاردا ، معین علامت لر ، مثلا همزه وسایره کیمی (دیلچیلیک اصطلاحی ایله : دیا کربتیکلر) استفاده ائدیلمک ایسته گی غالب دیر ، بئله علامت لری دوکتور زهتابی و شاعر م . سا والان ("آپاردی سئلر سارانی" ادلی مجموعه سینده) و باشقا - لاری مختلف صورتلرده تکلیف ائله میشلر .

تورکیه چاپی ، اورادا عرب الفبای سیندان استفاده ائدیلمدیگی زانا ناعاید الیمیزده بیر الفبا وارد دیر . اوندا ، وشمس الدین سامی نین " قاموس " وندا دا گئنه معین علامت لر (ا - و - ی) حرف لرینی قویا راق بومشکلی حل ائتمگه چالیشمیشلار . بوزحمترلر و فکر لر چوخ معتنم دیر ، لکن ایشین عینی اودورکی هرکس بو "مقاوله وی" علامت لری اؤز سلیقه سینده گوره قویور . بو علامت لرین واحد بیر سیستمه ارجاع ائدیلمه سی لازم دیر ، یوخسا قارما قاریشیق لیا و زوندا مسئله حل ائدیله جه گینه ، داها دا غلیظ له شه جک دیر . فارس جادا بومشکل حل اولموشکن ، ال یازیسیندان مفکانه نیکی واسطه لره کئچیلدیگده ، تازه دن باش قالدیردی . زیرا ، فتحه ، کسره وضمه علامت لری ایسته نیلیدیگی وقتتت ال یازیسیندا حرف لرین اوزهرینه قویولا بیلردی ، لکن یازی ماشینیندا و مطبعه حرف لری ایله بوایش او قدرده آسان اولمور .

فارس جادا ، و دیلی میزده بیر نجه املاء مشکلی هنوز موجود دور . مثلا :

مضارع ده " می " مورفمی نین فعلین گووده سینده یا پیشماسی ، یا خود یا پیشما - ماسی مناقشه سی : " می باشد " می ، یا خود " می باشد " می ؟

بیزده ده " ی " به تبدیل اولان " گ " نین نه حرف له گوسته ریلمه سی مسئله سی : " دیشمک " می ، یوخسا " دگیشمک " می یا زمالی بیق ؟ بو ، و بونا بنزهر - چتینلیکلر البته کی ، منطقی بحث لر و آراشدیرمالارلا حل ائدیله جک دیر .

۳ - زمانیمیزدا ، فارسجا و تورکجه نین عینی نسبت ده علمی ، تفکنیک و سایر مه مقوله لرده تازه اصطلاحلارا (تشرمینولوژی لره) احتیاجی وارد دیر . بورادا مسئله ان باشدا یعنی توره یین اصطلاحلارا عوض تا پما قدیر . مبالغه سنیز دئمک اولارکی علمی و تفکنیک ایره لی له مه هرگون یعنی - یعنی سوزلر کتیر مکده دیر . بوسفلین قباغی نجه آئینا بیلر ؟ فارسجا و تورکجه نی بوا اصطلاحلار استیلا سیندان نجه قوزوماق اولار ؟ هله ترجمه ایشینده دیل لر - یمیزین بویا بادا نه اولچوده دالی قالدینی بللی ولور . بوی یعنی اصطلاحلارلا

حالیتمیز نه اولاجاق ؟ قاپینی آچساق وها میسینا " صفاکتیر دینیز " دفسک ، او زمان اونلاری هانسی دیلدن وها نسی تلفظ له آلماغیمیز گره کیر ؟ اوزمان دیلمیزده چیخاجاق قارما قاریشقیلیغی نه اقله یک ؟ یوخ ، بونلارین هنر بیرسی اوچون بیرموض تاپاق ؟ هاردان ؟ عربجه می ؟ یا خود اؤزدیلمیز^{۵۵} ؟ بلکه بومعادل و عوض تاپماق ایشینده معتدل حرکت لاپ یاغشی اولابیلر ؟ ایراندا ، تکجه فارس دیلی اوچون بو ایش بیر اولچویه قدر کؤرولوب دور و کؤرولمکده دیر . اونا بنزهر تدبیرلری تورکجه اصطلاحلار اوچون ده اقله مه لی^{۵۶} تورکیه تورکجه سی اوچون ، اورادا " دیل قورومی " آدلی تشکیلات ایبلردیر ایشله مکده ایدی . شوروی آذربایجان دادا اصطلاحلار (اونلارین دندیکسی وجهیله " تفرمین لر ") اوزره چالیشیرلار . تورکجه باره ده بیزیم غفلت ده قالدیغیمیزارغما ، دندیکیمیز صورتده بیرچوخ عالمین چالیشیب ، کؤزهل عوض تاپا بیلیمیش اولمالاری . بؤیوک بیر شانس اثری دیر . دوغروسو ، بیر شرطله کی بیر ، بو یخنلی تفرمینولوژی لری عموم ادبی یازی دیلینده ن اؤگره نیبو اؤز نوبه میزده بو بؤیوک ایشه (دیلمیزین بومسئله سینی حل ایشینه) بیزده شریک اولاق .

خصوصیله تورکجه ده ، اکثریت له ، آیدین آداملاریمیز (روشن فکرلریمیز) اؤز آنا دیل لری نی اصول اوزره اوخوما میشلار (و دیلمیز ، پهلو ی شوونیست ، دوورونون سیاستی ایله بیر " معا و ره دیلی " حالیندا قالما غا محکوم ائدیلمیشدی ، قعداً ، وال ایله اونوغرا بلاما غا بقل با غلامیشدی لار) ، و دفسک اولارکی ، اؤز دیل لری نده سوادلاری کافی دگیل دیر . یونا گوره ، تاپیلیمیش یعنی و کؤزهل اصطلاحلاردا - بورادا ، فارس جادا اولانین غلانینا - ایشله دیلمیر . حال بوکده بو اصطلاحلارین معا و ره دیلینه ده انتقالی ، اونلارین یا شایا بیلمه لری ، و دیلمیزین دیری بیرپارچاسی حالینا گله بیلمه لری باغیمیندان گرک لی دیر .

۴ - دیلمیز ، فعللر باغیمیندان چوخ زنگین بیر دیل دیر . امیرعلیشیر نوائی بوغضوصو ، بو عظیم ثروتی ، " محاکمة اللغتين " ده چوخ کؤزهل بیر صورتده کؤستر میشدیر . شبهه سیز ، کلامین ان دینامیک عنصری " فعل " دیر . فعل چالیشیر باغیمیندان فقیر اولان دیل لره مرامی دقت و تأثیر لی لیکله آنلاتماق چتین اولار . حقیق کی بیر ، بو بؤیوک نعمت دن استفاده اقمک ده اهمال ائدیریک . ساده و تورکجه فعللر وارکن ، بیز مرکب فعللرین استیلا سینی کؤروروک ، بونلاردان چوخودا دخیل کلمه لردن ، یاردیمجی فعللر کؤمگی ایله دوزه لدیلمیش دیر . فارس جادا بونا بنزهر بیر مسئله موجودور . مثلاً : " کردن "

یار دیمیجی فعلی (فعل معین) اوقدر بول ایشله دیلیجی تکرار دان قاچماق
 اوچون "نمودن" ی، وحتی بعضی زمانلار اونون اوز معنا سینا دقت اقمه دن
 کتیرمگه مجبور گورورلر. "بالیدن"، "ستردن"، "زدودن"، "کاستن"، "افزودن"
 "انگاشتن" و "گرافیدن" کیمی گوزهل و مانوس سوزلر وارکن، "رشدکردن"
 "محوکردن"، "پاک کردن"، "کم کردن"، "زیادکردن"، "فرض کردن"، "ماپل شدن"
 دتمک ده آباق دیریرلر. بیزده ده حان عیناً بئله دیر. مثلا: "انلاشماق"
 "آرینماق"، "آنیلماق"، "القیشلاماق" کیمی فعللرین، "سار شه گلیمک"
 "تمیزلنمک"، "یاد اقدیلیمک"، "تحسین اوچون ال چالماق" فعللریندن
 داها گوزهل و داها بسیط اولدو فونو نیه "یاددان چیخاریریق؟" (باغیش-
 لایین، دتمک ایستیردیم: نیه" اونودوروق؟" ! هله بیزده " اتمک"
 فعلیندن هورکنلر واردیر. بومعصوم سوزوگورن کیمی اونو سیلیب یفرینه
 "اقله مک" یازان و آنجاق بوضورتی " اوزدیلیمیز" دئییه اپنانا نلار آردگیل.
 حالبوکی "اقله مک"، "اقله مک" (فارسجا "ای فلک" ورتینده) و "اتمک"
 هامیسی بیرکوک دن (ریشه دن) دیر. هنج بیرسی دوغما، ویا خود اوگکسی
 ماییلماز. یازی دیلیمیزده " اتمک" صورتی داها چوخ ایشلک دیر، و بونا
 گوره ده "آذربایجان دیلی نین ایضاحی لغتی" ینده بوضورتلرین اوچوده
 کتیریلیمشدیر، لکن "اقله مک" و " اقله مک" صورتلری نین مقابلینده
 عیناً بوسطر یازیلیمشدیر: "اتمک فعلی نین اسلوبی واریانتی" (جلد ۲ صحیفه
 ۱۹۳ و ۲۰۲). "اتمک" کلمه سینا اساس سایدیغی اوچون همان جلدین ۲۱۶ نجی
 صحیفه سینده، لغت داها گفنیش ایضا حاتا کبیریشیمشدیر. بوجور: " اتمک :
 ۱- بیرایشی یفرینه یفتیرمک، عمله کتیرمک، گورمک، اقله مک ... (مثال لاردن)
 ۲- کومکچی فعل کیمی اسملرله یا ناشی ایشله نیب مرکب فعل عمله
 کتیردیگی زمان اسمین معناسی ایله باغلی اولان حرکتی ییلدیریر، مثلا: شهادت
 اتمک، دوچار اتمک، اعتنا اتمک". بو کلمه نین اوزگه استفاده صورتلری
 و اتمیمولوژی سی اوزربنده ایندیلیک بحثه احتیاج یوخدور. (اجمالی معلوما
 آلماق ایستین لر جرال نکلازونون "اون اوچونجو عصر دن قبا قکی تورکجه نین
 اتمیمولوژیک لغتی" نه مراجعت افده بیلرلر. صحیفه ۳۶)

فارسجا دا، حتی قدیم کتابلار دان اونودولموش بسیط مصدرلری یقنی دن
 دیریلتمک تشبئی اورتادا وارکن، دیلیمیزین یا شایان فعللری نین زنگین
 خزینه سیندن استفاده اتمکی آرزولاماق، یفرسیز بیرتوقع یا خود "هوس"
 ساییلماز !

۵ - هرديله اولدوغو کیمی، فارسجا و تورکجه نین ده بیر "عمومی یازی دیلی" و بیرده مختلف بیجیلمرده لهجه لری و محاوره صورتلری واردیر. یازی دیلی و "لفظ قلم" فارسجانین بومختلف لهجه و "عوام لفظلری" ایله مناسبتی نه ایسه، بیجیم یازی دیلیمیزین ده مختلف آذربایجان، خمسه و سایریرلرین جماعتلرین لهجه لری ایله ده رابطه سی ایله فیئاً همان جور دور. یازیلی - ادبی فارسجا ایشله دیلن بیجیمه و کلمه لره هنج بیرگیلک، طالشی، لُری، بختیاری، سمنانی و سایر لهجه لرده دانیشا^{۱۱} قالخیب اعتراض ائتمیرلر، و "بیز، ایله بیر کلمه نی ایشلتمیریک بونا گُوره دشک او کلمه فارسجا دگیل" دئییب قیامت قویا ر میرلار و بئله بیر داورانیشی (حرکت طرزینی) حتی عقللریندن بئله کچی ر میرلر. بیر کلمه نین معناسینی بیلمه سه لرده، لغته باخیب، بیریندن صوروشوب او گره نیرلر. نیه بیجیم دیلیمیزده بئله حرکت ائتمیرلر؟ بالعکس، اؤز بیلیک لرینین دار چارچیواسینی دیلیمیزین صون حدی فرض ائدیرلر. "من بئله بیر کلمه ایشیتمه میشم، بونا گُوره ده هنج کسین اونو ایشلتمگه حقی یو خدور!" کیمی مضک حکملر و ثیرلر. البته کی بولهجه لردن، یازی دیلی استفاده ائده ر، زنگین له شر، گفنیله نر، جانینا تازه قان و تازه نفس گلر... لاکن هنج بیر لهجه نین یازی دیلینی اؤزونه محدود ایله مگه و بوغما غا حقی یو خدور.

خوشختلیکدن، یازی دیلیمیزین گفنیش و زنگینلرینی، عمومی خطلرله حدودونو آنلاماق اوچون شمال آذربایجاندا، بخصوص "نسیمی" دیلچیلیک انستیتوسونون چاپ ائتدیگی لغت لری یا غشی بیر ماخذ، و مزاجعت ائتمکیمیز اوچون ملاحظتلی بیر منبع دیر. مثلاً بو انستیتونون نشریه لریندن دیلیمیزین املا لغتینه (آذربایجان دیلی نین اورفوقرافیا لغتینه)، یا خود آدی کچن ایضا حلی لغته بیر گُوز آسانیز، گُوره جکسینیزکی، مثلا "وارلیق"ین ایشلتد- یگی و بیرپارا دوستلارین بیلمه دیکلری جهت دن "عثمانلی تأثیری!" دئیسه های - کوی سالیب غصه لرنه سبب اولان کلمه و تعبیرلر عموماً لاپ اؤز دیلیمیزیندیر. اساس مسئله بو دوستلارین اؤز خبرسیزلیک لری دیر.

بو نقطه نده دشمه لی بیگ کی، دیلیمیزین مختلف لهجه لرینی تدقیق ائدیر یوخاریدا اشارت ائتدیگیمیز لزوملو اصطلاحلارادا یا غشی مؤفلر تا پابیلر^{۱۲} ۶ - فارس دیلی تاریخین بیزه امانت بورا خدیغی، و بیر چوخ نسل لرین گُوز - نورو، و آیین تری ایله یختیشدیریب و گُوزه لشدیردیکلری، قیمت بیچیلمز بیر میراث دیر. تورکجه ده عیناً بئله دیر. بوا مانئله ر غیانت ائدنلر ایران

مَدَنیتی‌نین دشمنلری‌دیر. بومیرانی‌یا شاماق و اونو انکشاف اقدیرمک اوچون بیزده گرک‌دده - بابالاریمیزکیمی چالیشاق. اونو داها گؤزه‌ل و داها پارلاق بیجیمده‌گله‌جک نسلره‌تسلیم‌ا‌ده‌ک. بویولدا، مختلف جهتلرده چالیشانلار اولموشدور. فارسجانین انکشافی اوچون بیرقروپ اونو آریشماق، یعنی "پارسی‌سره" /خالص فارسی/ حالینا‌گتیرمگی‌مصلحت گؤزوبلر. فارسجادا، شوونیست دیلچیلر بوایشی افراط درجه‌سینه‌گتیر- دیلر. افراطچیلاردان بیرن‌شجه‌سی‌ده بیزیم "هم‌شهری" لردن دیر. بونلارین بعضاً چوخ دقت‌لایق تاپدیقلاری اولوب‌دور. تورکیه‌تورکجه‌سینده‌ده عیناً بوحرکتلرین شاهدی اولوروق. ایندی لیک مبرم‌ایشلردن، بودیللرین اوللا: دوزگون یازی (اورطوقرافی) و دوزگون تلفظ (اورطوقایی) لرینی اوکیره‌نمک و اوکیره‌تمک دیر. بونون اوچون موجود لغت‌کتا‌بلاری بیسزه ان مهم یاردمچی (کۆمک‌ا‌ئدن) ماییلیر. (تورکجه اوچون یوغاریدا آدی کچن ائلا - اورطوقرافی - اورفوقرافی لغتینه‌وا یضاحلی لغته‌مراجعت ائدیلمه‌لی). ثانیاً: دیللی بیر- بیرینه‌قاریشدیرمماق (فارسجادا بونا، "دیلین کلمه‌حدودلارینی‌تعیین ائتمک" ده‌دئیلرلر). "دخیل" کلمه‌له‌ر دیلین قایی‌سینی، ضرورت اولمایاندا، آچیق بوراخیلما‌سینی مصلحت گورمه‌ییرلر. فارسجا اوچون "دخیل" کلمه‌لر تورکجه، عربجه و باشقا دیللر- دن گلیر. تورکجه‌یه‌ده لزوم‌سوز فارسجا، عربجه و باشقا دیللردن گلن کلمه- لرده "دخیل" ماییلیر، و بونلارین دیله‌حساب‌سبیزکیرمه‌سی مصلحت گورولمور. بونا گوره‌اللی‌ایللک استیلاوغفلت دؤوروندن مونرادیلیمیزه بیرسه‌مان و شرمه‌لی‌بیک. فارسجادا ایشله‌دیلمن هراصلا‌هین دیلیمیزده ایشله‌دیلمه‌سی دوغرو اولماز. نئجه‌کی، تورکجه‌ده ایشله‌دیلمن هرکلمه‌نین فارسجا یا داخل ائدیلمه‌سی دوزگون دگیلدیر.

* * *

فهرست‌حالینده، یوغاریدا دیللریمیزین مشترک دردلریندن بحث ائدیلمک هرایکی‌دیلمه‌ده اکثر اچاره‌بوللاری عینی‌دیر. بو صورت‌له‌عالم‌لریمیز، ایستر فارس دیلی او زرینده‌چالیشینلار، ایستر تورکجه او زرینده‌چالیشینلار، بئیر- بئیرلرینین تجربه‌لریندن چوخ‌استفاده‌ا‌ئده‌بیلرلر. بیز، بو استفاده‌بیجیمینه پراتیک بیرمثال اولاراق، همین بومقاله‌ده یازدیغیمیز موضوعلاری، دیل و مدنیت (فرهنگ) حقیقته‌فارسجا یازیلدی کتا‌بلارین-بیریسینین محتوا‌سینی ایزله‌یه‌رک، ترتیب ائدیلمک. بو یازی دا چوخ مهم‌مطلب‌له‌ر آنجاق طوغونوب کچجدیلمک. بونلارین هر بیریسینین باره‌سینده داها گفیش و تفرعاتلی بحث‌له‌ضرورت واردیر.

صون

آذربایجان ادبیات تاریخچه پیر باخیش

(۲۶)

یازان: دکتر جواد هینت

طلعت ایوب اوف : طلعت ایوب اوف ۱۹۲۰ ده قازاغ شهرینده آنادان اولموش و تحصیلینی آذربایجان معلم لرمکتبینه (ادبیات شعبه سینده) آلمیشدیر . طلعت ، محبت شاعری اولما قلابر ابر ، یا را دیجیلیغی اسلوب ، فورما و مضمون با غیمیندان رنگارنگ دیر . بیرچوخ اوهرایا مخصوص شعرلر (سفویل اوهراسی کیمی) یازمیشدیر . یا را دیجیلیغا با شلادیغی گوندن خلق قایناقلاری ، خلق کمالی غزینه سیندن فایدا لانیش دیر . بو ، اونون " ساز " ، " وطن " ، " سئوگی سطرلری " کیمی شعرلریندن حس اولونور .

شاعر " وطن " شعرینده وطنین یئنی گولرینی ، " کورا و غلو " ، " خان سارایی " یندا اونون تاریخی کچمیشینی و " آغشام اوستو " ، " داغ یوللاری " شعرلرینده وطنین اوزره ک آچان طبیعتینی و بالاهره " قهرمانلار " شعرینده اونون قهرمان آداملاژی هیجان و احتیاطا تصویر اقدیر . اونون شعرلرینده لیریکا یا میل واردیر ، لکن طلعت همیشه او شعرلرینده موفق اولورکی اوز شخصی آرزولاری نین افاده سینی عکس ائتدیره بیلسین . طلعت بیرچوخ شعرلرینده اوز شخصی محبتی نی بخله یوکسک اجتماعی سویه یه قالدیرا بیلیرکی ، اونون لیریک قهرمانی خلق محبتینه ، وطن و انسانی محبتیه چشوریلیر . بوجهت ، طلعتین وطن محاربه سی دورونده یا زدیغی شعرلری نین اکثرینده آیدین دو یولما قدادیر . بوجهت دن " دویوشچونون مزاری " شمری سجه وی دیر . لکن وطن محاربه سینده حصر اقدیلن " آنام تورپاق " کتابیندا گوزل شعرلرله یاناشی ضعیف و مجرد شعرلری ده واردیر . " ایلچ لامپاسی " شعرینده محاربه علیه نه گشدن مبارزه دن ، صلح و خوشختلیکدن سوز آچمیش و ایلچ لامپاسینی خلقلر بیرلیگی و دوستلوفونو ایشیق لاندیران قوت منبعی کیمی قیمت لندیزمیشدیر :

خلقلر دوستلوفونون گوجو ، قدرتی * هر زمان هریشده ایشیق یا یاجاق اونون بویوک عشقی ، صاف محبتی * بوتون یئر اوزونه نور یا یلا جاق طلعت بدیع یار ا دیجیلیغا ۱۹۳۵ ده با شلامیش و ایندی به قده ر " کویچک " آنا وطن ، " اون آلتی " ، " آراز " و سایر کتا بلاری چیخمیشدیر .

طلعت ایوب اوف شکسپیرین ۱۵۲ سونت (Sonet) ینی، دراملاریندان
 "ها ملت، اوتخللو، قیش ناغیلی، ایکی و فرونالی" و لوپ دفوئکا (Iop de vega)
 دان "سفویل اولدوزو"، پوشکین دن "عسیس جنگا ور" گورگی دن "فیرتینا قوشو"
 آنتوکولسکی دن "اوغول" پوئماسینی و سیمونوف دان "دوستلار و دشمنلر" آدلی
 کتابینی و دیگر روس کلاسیک و معاصر شاعرلریندن تورکی ترجمه لر یا زاتمیشدیر.
 طلعت ایوب اوف ۱۹۷۷ ده وفات اتمیشدیر. شعرلریندن نمونه اوچون
 "محبیتین ساغلا دی" شعرینی درج ائدیریک :

محبیتین ساغلا دی

~~~~~

منی دویوش جبهه سینده محبتین ساغلا دی
 وقتسیز گلن اولوم لردن محبتین ساغلا دی

شکلینی من سینم اوسته ساغلامیشدیم جان کیمی
 او، قورودو گولله لردن قلبیمی قالغان کیمی

اود پوسکورن پراش شتل لر اوستومه توکولردی
 یقنه سنین گول جمالین گوزلریمده گولردی

قیوریلدی قجا، بوزوشدو کجه شاختا سیندا سرت قیشین
 اوره کیمده جانلانیردی سنین غمار باغیشین

... گوردوم کی اثرکن دوروب زولغونو دارا بیرسان
 مندن آیری گونلرینی تئللرینده ساییرسان

قیش کولکی ایلان کیمی قوجا غیما گیره ردی
 یقنه ستین خیال لارین منی ایسیندیره ردی

بیردن - بیره . بختینیمده سیزلدادی او یارا
 دئییردی لر: من صابا حا ساغ - سلامت چیغما رام ...

او وقت منیم اطرافیمدا کلیب دویوشجو دوستلار
 دئییردی لر: صون نفسدیر، دی وطنده کیمین وار ؟

سؤیله سنین خیرینی یازاق هانسی عنوانا ؟
آلاجاییق قصاصینی بویان ساق دا مین قانا

اٹله بوآن سنین اوزون نورسریلمده دوراردی
بیرجه سنی خاطرلاماق منی اوود دوراردی (تسلی وشرهردی)

گونش حسنون اٹله بو وقت باشیم اوسته سوزهردی
دوستلاریمین صورتینده مین بیر حیرت گزردی

کجه گچجر، سحرگلر، گونش شعله یایاردی
من ده قالخیب یاتا غیمدان یخنه آددیملایاردیم ...

اه ... من سنین الهامینلا نجه کفن جیرمیشام
آدینی بیر ماهنی کیمی چالمیشام، چا غیرمیشام

منی دؤیوش جبهه سینده عشقین متین ساخلادی
وقتسیز گلن اولوم لردن محبتین ساخلادی .

زینال جبارزاده : ۱۹۲۵ ده باکی دا دنیزچی عاٹله سینده آنادان اولموش
و حرب دن قابق معلم رکتیبندن مأذون اولموش و محاربه بلگرینده دنیز
دونانماسیندا (نیروی دریائی) خدمت اتمیشدیر. اساس شعرلرینی اوشاقلار
اوچون یازمیشدیر. بیرنجه ایل گنج پیشاهنگ لر (PIONEER) مجله سینی
نشر اتمیشدیر. بومجله، مکتب اوشاقلارینین ادبی انکشافیندا مهم رول
اوینا میشدیر. ادبی یارادیجیلیغا ۱۹۳۶ داباشلامیش، ایلک کتابی "خانمان"
آدلانیر. صونرالار شاعرین "افضل الدین شاه"، "شعرلر"، "چنار"، "دوستوم"
گل سؤزه باخ" و "گول لر" آدلی کتابلاری چاپدان چیخمیشدیر. نمونه اوچون
"وطنیمیز" شعرینی درج اقدیریک :

وطنیمیز

اوره گیمیز، جانیمیز سان شهرتیمیز، شانیمیز سان
عزیز، دوغما آنامیز سان . گؤزه ل، آزاد وطنیمیز
اقلری شاد وطنیمیز
باشیندان چوخ دومان کچمیش خلقین گونو یامان کچمیش
آغیر، قانلی زامان کچمیش ایندی آزاد وطنیمیز
اقلری شاد وطنیمیز

هامی گفیمیش توی لباسی   کۆنوللردن سیلمیش پاسی
 خلقین ، اقلین پارتیاسی   کۆزەل ، آزاد وطنیمیز
 اقلری شاد وطنیمیز
 قارانلیفی چکدین دارا   شفق ساچدین هر دیارا
 پناه اولدون مظلوملارا   کۆزەل ، آزاد وطنیمیز
 اقلری شاد وطنیمیز
 یئنیلمه یین قدرتیین وار   بۆیوک آدین ، شهرتیین وار
 آغیزلاردا صحبتیین وار   کۆزەل آزاد وطنیمیز
 اقلری شاد وطنیمیز

علی توده : علی توده کۆرکملی معاصر شاعرلریمیزدندیر . ۱۹۲۴ دە اردبیلین چاناق بولاغ (چناقرد) کندینده یوغسول بیرماقله ده آنادان اولموش و اوشاقلیق چاغیندا آنا سینی الدن و فردیگی و چون غالاسینین یانیندا بۆیوموشدور . شاعرین ۱۹۸۱ دە باکی دا چاپ اولان "نغمه لی گفجه لر" عنوانلی شعری نین سون بندینده شاعر بئله دئییر :

خیال هجران دومانیندا   کۆنول وصال گمانیندا
 چاناق بولاغ عنوانیندا   کندیمیزی ایسته ییرم

اوشاقلیقدا بیرمدت چوبانلیقلامشول اولموش ، سونرا شعر قوشماغا باراقلانمیشدیر . شاعر لیکده ایلك معلمی بالاش آذرا و غلوا و لموشدور (ت . پیرهاشمی) . تبریزده دموکرات فرقه حرکاتیندا اشتراک ائتمیش و آذربايجاندا دموکرات فرقه سی سقوط ائدینجه باکی یا گفتمیش و باکی و نیورسیته سنی دیلجی لیک شعبه سینده اوغوموشدور . علی توده نین شعرلری نین اساس مضمونلاری جنوبی آذربايجان خلقی نین آزادلیق یولوندا پارادیغی مبارزه و استبداد و فشارا قارشى مقاومتی تشکیل ائدیر .

علی توده باکی حقیقنده ، آذربايجان ایشچیلری ، قالی توغویانلاری و مصله لری باره سینده چوغوش شعرلری یازمیشدیر . آشاغیدانقل ائدیگی میز " سئوگولیم " آدلی شعری گنجلیگینده یازدیغی شعرلریندن دیر :

من قیزیل سجری آیدین کۆره نده * کلیر کوموش سازیم شوره سئوگولیم
 گونش تغلیرینی کۆیده هۆره نده ■ سن ده او زولفونودا سئوگولیم
 من کی اوشاقلیقدا ن وطنی سئویدیم ■ باهاری خوشلادیم گلشنی سئویدیم
 کۆزەل لر ایچینده تک سنی سئویدیم ■ آچدیم اوره گیمی بارا سئوگولیم

اقللر آل گونشدن پای گۆتوره نده * وطن تورپاقلاری گول بیتیره نده
 سن هر گنج باغچادان بارگۆتوره نده * من دوشدوم بورانا ، قاراسوگولیم
 بیرداها گۆره ایدیم باهارینا یزین * صولاری قورودو بۆتون دنیزین
 دردیمی سیزلادیم هی حزین - حزین * سینم ده سیزلایان تاراسوگولیم
 گۆزومدن گفتمه دی بیر آن صورتین * دیلیمدن دوشمه دی آدین صحبتین
 قلبیمده سؤنمه دی هئج صحبتین * ایسته سن آچ اونو آراسوگولیم
 نازک الیرینله بوغلا کۆنلومو * لقمان اول هر درددن ساغلا کۆنلومو
 ایپک تفلرینله باغلا کۆنلومو * اونو اینجیتمه سین یاراسوگولیم
 علی توده نین مشهور شعرلریندن داغ ، قلینج ، داغ قیزی و شهر آدلی شعرلری
 وداها بیر چوخ شعرلرینی ذکر افده بیله ریک .

"سچیلیمیش اثرلری" ۱۹۶۸ ده و "نغمه لی گجه لر" آدلی شعر کتابی ۱۹۸۱ ده چاپ
 ائدیلمیشدیر . مون کتابی دا شعرلرو منظومه لر مجموعه سی دیر . شعرلری نین
 مضمونو چشیتلی و رنگارنگ دیر . اساس مضمونلارینی وطن عشقی و حسرتی ،
 مبارزه ایللری و خاطره لری و محبت دنیا سی تشکیل ائتمکده دیر . معاصر شاعریمیز
 سهند و صمد بهرنگی یه عصر اقتدیکی شعرلری ده چوخ ماراقلی و یا نیقلی دیر . کتابین
 مونوندا "هجرا ن بولو" و "قارتال قوشو" آدلی ایکی منظومه سی واردیر . "هجرا ن
 بولو" منظومه سی "حسرت ادبیا تیمیزین" ان گۆزه ل پارچالاریندان دیر . بو
 منظومه ده شاعر ، بوتایدان آتاسینی گورمگه گفدن بیر مسافرین آغزیندان غالا
 سینین نیسگیلی سۆزلرینه قولا ق آسدیقدان سونرا هیجانلانیر ، او هیجانلا
 بو منظومه نی یازیر . سوگی و حسرت اودو ایله یانان بیر شاعر اوره گینندن
 چیخان و گۆزیا شی ایله یازیلیمیش بو سۆز اینجی لریندن بعضی پارچالاری بورا دا
 درج ائدیریک :

خالانین دیلیندن :

دی سن ها چان گلبرسن   آي گۆزومون ایشینی !
 تک منیم بوخ بیر نسلین   فرورو ، یار ایشینی !

کل کی قالانا بیلر   ساچیمین آغ قازی دا ،
 سؤنه بیلر گۆزومون   اولان قالان نورو دا

سن اوندا سینی نجه   تانیا رام آی بالا ؟
 سنیده ، طالعیده   قینا یارام آی بالا !

باغلاسا بوللارينسى
اؤز آفاج قوللارينسى

تورباغينا، داشينا
اوره گيمين باشينا

آرازين داش كورپوسو
خالان كورپو ائله بهر

تكى بو كورپويله گل
ايسته سن آياق دا قوى

اوغول (على توده) بىله جواب وفرير:

شعرلريم دن آلان !
مشهور دگيلدير بالان

جفادادا مشهور دور
وفادادا مشهور دور

مشهور آدام اولاليسى
كلفتين آغ ساققالى

جلفا بئر گوزتكى دير
ببیردگيلدير، ايكى دير

منه عوضى غلام
منه عوضى غلام

نده كى دويوب گلديم
تبريزده قويوب گلديم

گوزباشيمى سپهره م
دونه - دونه اوپهره م

منه سارى اوزانان
گجه يارى اوزانان

ارى ين اللريندن
.....

پارلايبرام آى غيالا
گورلايبرام آى غيالا

آى منيم سوراغيمى
تكجه شعر يازماقدا

دوزومده ده مشهور دور
ايلاغرادادا مشهور دور

ببرنسلين يتيم اوغلو
ملتین کيشى سى دير

آذربايجان بيرا نكا
تاسفكى باغيشى

آناعوضى غلام
مهربان وطنيمين

من سندن نه اوسانيب
اوزغلامى، اوزانام -

گلهرم ! قلب اودونا
گلهرم احتراملا

دالغالار آراسيندان
سحر، گون اورتا، آغشام

صولارى ايچيم - ايچيم
.....

ظن ائتمه كى يا نما ميش
ظن ائتمه كى يا غما ميش

بو سو زلری یازیرام گوزلرین آراز اوستدن	خالا خاطری قالما سین یا شلی یوللار سالما سین
بوخ- بوخ من وطندا شام گورمه دیکیم ایشلری	فداشی یم، شاعرم! گورمه ده قیادرم!
گوز نوروندان قالما میش نچه عومور یا شامیش	اوره کایسه اودوندان بیر عومورون آدیندان -
من قالخیب ساوالانا گونشلی ذیروه لردن	دنیا نی گورمه لی یم حسابات و فرمه لی یم!

"قارتال قوشو" منظومه سینا سلام انقلابیندان صونرا، ایرانندان باکی یا
گندن بیرگروب آذربایجانلی گنج لرله گوروشندن صونرا، اوگوروشون
تأثراتیله یازمیشدیر.

عادل بابایف : عادل بابایف ۱۹۲۵ نجی ایلده نخجواندا آنادان اولموش
تحصیلینی تفلیس و باکی دا اتمیشدیر. ۱۵ یاشیندان شعر یا زما غا با شلامیش و
مختلف موضوعلاردا شعرلری یازمیشدیر. شعرلرینین مهم بیر حصه سی خزر دنیزی
نفت ایثچیلرینه عاقددیر. صابرحقینده اوزون بیر منظومه یازمیشدیر. بئیر
چوخ شعرلرینه آهنگ بسته لنمیشدیر. اثرلری بیر نچه جلدده چاپ اولموشدور.
شاعرین "ایلک آددیملار"، "گنجلیک ایللری"، "شعرلر"، "آنا اوزه گنی"، "دوغما
دیار"، "اونودولنموش یاسمن"، "معمارین محبتی"، "یولدا گوروش" آدلی کتا بلاری
ادبی اجتماعات و اوخوجولاری طرفیندن یوکسک قیمتلندیریلنمیشدیر.
عادل بابایف ۱۹۷۷ ده وفات اتمیشدیر. شاعرین یارادیجیلیغیندان
نمونه اولاراق آشاغیداکی سونت لری درج ائدیریک :

سونت لر

انسان گلیر دنیا یا، یا شاییر، بیرگون گونچور:
ساغ ایکن اولن ده وار، اولوب ساغ قالان دا وار.
گونلرین اللریدن گاه شیرین شربت ایچیر،
گاه آجی زهرا بییر، دنیا دا یا شایانلار.

منده بخش ادیب بیرانسانین عومورو:
یاتشز، یا گنج، یقین کی، بیرگون چاتا جاق صونا
آنا تورپاق بلکه ده دریندن کؤکس اوتوروب (نفسی آغیر چکیب بورا عماق)
آلا جاق اولادکیمی منده اوز قوینونسا

اُولوم مدهش دگیلدير، یاشاما ق چتین ایش دیر،
اونون هر دقیقه سی آرزودور، یوکسه لیش دیر،
کلین ، عزیز دوستلاریم ! یاشاماغی او گره تک !

ال چاتماز افقره توخونسون قانادیمیز
جوشغون نغمه لرکیمی سسلن سین حیاتی میز
اُولنده ده یاشاییر اُولومسوز نغمه لرتک .

اینامیم حیاتی می ، اینامیم عشقی می ،
اینامیم شعریمین مصراعلاری دیر .
منیم اینامیمی اوزمه سین هتچ کیم ،
اینامیم - عمرو مون ایلک با هاری دیر .

اینامیم بالامین نورلو صاباحی
اینامیم آتامین گنجلیک چاغی دیر .
اینامیم بابامین اودلو سلاهی
اینامیم ننه مین سینه داغی دیر .

اینامیم قیریلسا ، کونلوم قان آغلار .
اینامیسز هرگونوم قلبیمی داغلار .
اینامیسز هرآنیم بیر زهرلی اوغ

آلین قوتیمی ، آلین واریمی ،
قیرین اللریمی ، آیاقلاریمی ،
لاکن اینامیمی قیزما یین یوخ ، یوخ !

دشمنلری کسدیلر بابکین قوللارینی ،
باشی قارلی داغ کیمی یقنه مغرور دایانندی .
کوره نده جنگاورین عزمیتی ، وقارینی ،
غلیفه نین اوره گنی غضبدن یارالانندی .

بابک یاغشی بیلیردی یوغدو اجلدن آمان ،
دوزلوب دوره سینه دشمن داراق دیشی تک
اُز اوزاق دیاریندان کوچ آلیردی بو زامان
ساوالانین قوینوندا یارالانمیش او پلنگ .

.. انسان اوز تورپاغينا اقله آرغالاناندا
 ياناراق ياشاياندا ، ياشاياراق ياناندا
 دشمنلرين اونونده داغ كيمي محكم اولور.
 توكولسهده تورپاغا آل قانى عمان - عمان
 چيخاراق مصيبتين قاتى قارائليغيندان
 تاريخه ، انسانليغا يعنى شهرت دوغولور.

سهراب طاهر : ۱۳۰۵ (۱۹۲۶) دا ايران آذربايجانى نين آستارا
 شهرينده دميرچي بير عاقله ده. آنادان اولموشدور. سهراب كيچيك ياشدا
 ايكن آتاسى (ابوالفضل) كرمانشاها سورگون (تبعيد) اقديلميش ، اودا
 عاقله سيله بير ليكده كرمانشاها كتميش واورادا تحصيلينه ادا مه وفرمشر.
 سهراب طاهرا ورتلمكتى بي تيرديكن صونرا بير مدت شركت نفت ده ايشله
 ميش و ۱۳۲۰ دن صونرا عاقله سيله برابر تبريزه كوچموشدور. تبريزده ۲۱ آذر
 نهفتى ودموكرات فرقه سى حركا تينا اشتراك اقميش ودموكرات فرقه حكومتى
 طرفيندن باكى به حزبى مكتبه گونده ريلميشدير. دموكرات حكومتى سقوط
 اقدىيكن صونرا ، ولا ديشچيلىك مکتبى ، صونرا فيلولوژى فاكولته سيني
 بي تيرميش واوندان صونرا مسكوا با كشديب اورادا عالى ادبيات كورسلا ريني
 قورتا ريميشدير. سهراب طاهرداها كيچيك ياشدا شعر يازما غا باشلاميش لکن
 ايلك كتابى ۱۹۵۶ دا "آى ايشيغيندا" عنوانيله چاپ اولموشدور.

سهراب طاهر ۱۹۵۸ ده يازيچيلار اتفاقينا عضو سچيلميش ، وايندى به قدر
 باكى دا ومسكوادا ۱۶ كتابى چاپ اولموشدور. آيريجا ۲۵ منظومه ، ۷۰۰ هكا به
 واپكى ليрик پووفستى وبيرچوخ ادبى ، علمى و تنقىدى مقاله لرى مطبوعاتدا
 درج اقديلميشدير. حال حاضرده " يازالى خاطر لير" ، "شعرو منظومه لير" ،
 "تاريخين قيز" (پووفست ورومان) كتابلارينى چاپا حاضرلما قدادير.

بورادا ، ۱۳۵۶ دا چاپ اولان ستارخان حقينده داستانيندان بير نجه
 پارچاسيني درج اقديريك : سردار دوشونور :

آذربايجان تونزاق دگيل	آرزولارين معشه سدير
انقلابدا قربان وفرمك	بو ديارين پشه سدير
آذربايجان چراغ ياندير	ساغلا اونى اوز الينده
باشا سن ده اوز بختيني	دانش سن ده اوز ديلينده }

آغ بايراقدان كفن ياغشى

الاسحر اوز حنالى ساچلاريني اله هميشددير
عفينالى نين داغ چيگنينه .

بوز بولودلار شفق لردن پالتار بيجيب اوز اگنينه .
"اميرغيز" نين داملارينا آغ بايراقلار وورولموشدور .
بوردا نچه قورخاق وارددير ، دؤيوشمك دن بورولموشدور .
تسليم اولموش آغ بايراغا ، بوردا نچه قورخاق آدام
بوردا نچه لاقيد آدام .

ستارخان :

"بودا دشمن حيله سيدير ، آداملاردا نه گناه وار .
آنجا ق كرك تشر بيغيلا داملار اوستدن بو بايراقلار .

اگر بيرگون تسليم اول بوردا باشقا محله لر
مشروطه نين اوره گينه ده يه جكدير مون گولله لر .

بوخبري هامى بيلير ، على ، حسين ، سيد گلير ،
سردار ديبير ، سالار ديبير : بيغي شيلسين آغ بايراقلار !

كونش سونمز ، داغ اگيلمز ، وطن اوچون اولن اولمز .
مليتا تسليم اولاييلمز ، بيغي شيلسين آغ بايراقلار !

كيمينكيدير بو كوي - كلنك ، وور قوي اولسون الك - الك !
گون چيغما ميش تمام كرك بيغي شيلسين آغ بايراقلار !"

ايكي نفر مجاهدله ستار چيخير سنگريندن
دوشور دشمن واهمه يه " ستار گلير " خبريندن .

ديوارلارا دبرسكله نيب بايراقلاري نشان آلير .
آغ بايراقلار آغ قوش كيمي گولله لردن قاناد سالير .

بو بوير ، ايكي ، هواون ، اون بئش ، بئش آچيلان بئنه ديبير .
ستار قيبير ساغ كوزونو ، آغ - جراقلار بئره ائيبير .

ستارخان :

با پراقلاری نشان آلین ، وورون بیر- بیر پشره سالین !
بودور حکمو استقلالین تبریز تسلیم اولابیلمز ،
دنیا بقله قالا بیلمز .

نه آغ بولود نه آغ توستی ، آل بو یانسین داملار اوستی
آغ با پراقدان کفن اوستون تبریز تسلیم اولابیلمز .
دنیا بقله قالا بیلمز .

کفدین دقین رحیم غانا ، چاتیبا ونون عمرو صونا .
نه شجاعا ، نه تهرانا تبریز تسلیم اولابیلمز
دنیا بقله قالا بیلمز .

قیز مجاهد پالتاریندا

کونش چیغیر ، قیزیل شفق سپه لهنیر هر بیر یانا
بیر مجاهد کوز یاشیله تعظیم اقدیر ستار غانا :

- سردار ! بوردا بیر مجاهد یارالی دیز ، سایقلا بیر .
بوتون گفجه قان ایتیریب ، چۆبه دؤنوب آریقلا بیر .

بیرا وغلان دیر ، تانیما بیر بو یئر لرده هفچکس اونو .
او کیزله دیر هامیمیزدان یاراسینین او ووغونو .

یومرو ووغونو با سببا وغلان یاراسینا
او دوشموشدور ایکی سنگر آراسینا

سردار آچیر اول اونون دوشونده کی بوش قاتاری
پنجک قانلی ، پنجک آلتدا زربا فتالی قیز پالتاری .

پاهاغینین آلتیندا وار هور وکلری
آغ آلتیندا مونجو قلابیل تری

- قیزیم با کیم سن ، کیملردن سن ؟ بونه حال دیر ، بونه قرار ؟

- مجاهد ، بو یوک سردار . من بیر قیزام آدیم زری
نه نشانلیم ، نه ده اریم ، من هامیه چوغدان بری ، قیز آدی می پالان ددیم

گنج عمرومون باھاریندا ، بومجاھد پالتاریندا
سنگرلرین مزاریندا من اۆزومو اوغلان دقدیم .

باتدیم آرزو دنیزینده ، تفتنگ گۆردوم جھیزیمده
گوللہ اولدوم گیلیزیمده ، اۆز جانیمی قربان دقدیم .

باجیم قالدی " مارالان " دا ، یارالاندی " غیاوان " دا
دقدی : ووروش قیز اولسان دا ، ووروشارام هرآن دقدیم .

قربان گفتدی صون قارداشیم ، قان آغلادی داغیم ، داشیم ،
قورومادی گۆزوم باشی ، بو دنیا یا عصیان دقدیم .

نہ مجنونم ، نہ لیلیم ، اۆز بختیمدن گیلشیلیم ،
گلدیم عشقہ معیل ائیلیم ، ناکام عشقیم تالان اولدو .

من بھر قیزام آدیم زری ، نہ نشانلیم نہ ده اریم ،
سنہ آچدیم بو سرلری ، آدیم سنہ عیان اولدو .

ال اوزاتدی او سردارا ،

یومروغوندا چنگه لخمیش اورهک یسارا
اوره گینده ناکام قالمیش ایستک یارا .

سنگرلرین بلکینده ، عقینالی نین اتکیمده .

سن اۆز بۆیوک اوره گینده . باسدیراسان مشی سردار .

اۆلم اوزوم بقله دؤندهر ، شکست اولسام کنده گؤندهر
کچ باغماسین منه گفندن ، بھرنامحرم ، دنی ، سردار .

ناکام قیزام توتما یاسیم ، بلکه منی قارا باسیر
چن گۆزومدن پرده آسیب ، قور گۆزومدن چنی سردار .

قیز گچچینیر گۆزلرینده ایکی/گیله میرواری یاش
سولور اوزو یاواش- یاواش ، آچیق قالمیش گۆزلرینده
بیر یاریمچیق یول حسرتی ، ایکی گیلہ یاش ایچینده غرق اولموشدور
اونون دنیا محبتی .

— قربان كۆزون قاراسينا ، قيز كۆكسونون ياراسينا .
كيريپيكلرين آراسينا ، آغ اولدوزلار دولار قيزيم .

كۆزلىرىنדה كۆزوم آغلار ، اوره گيمي ياران داغلار ،
آتان گلر ماتم ساخلار ، ساچلاريني يولار قيزيم .

آغلامارام كۆزوم دولسا ، يئر اوزونو اولوم آلسا
ستار اكر ستار اولسا ، قصابيني آلار قيزيم .

كنديم اولوم خبرينه ، حيران اولدوم سۆزلىرىنه ،
يوم كۆزونو ، كۆزلىرىنه توپ توستوسو دولار قيزيم .

قوى وار اولسون اعتقادين ، قيزقارداشان ، كيشىقادين
سن اولسن ده اولمز آدين ، بو دنيا دا قالار قيزيم .

اىل قهرمان قيز يىتىردى ، داغيم اوستدن داغ كىتىردى
سنى هانسى خلق يىتىردى ، او خلق ظفر چالار قيزيم .

غروب دوشور قىزىل شفق ، سېله نير هر بير يانسا
مجاهد لر باشاييرلر كۆزو ياشلى ستارخانا

سردار يومور اللريله قىزىن ياشلى كۆزلىرىنى
اوره گينده او سۆيله يير قىزىن اوره ك سۆزلىرىنى

"اؤلم اوزوم بىخه دؤندهر .....

على كريم (كريموف على پاشا اوغلو) : ۱۹۳۱ - نجى ايلده "كويچاي" شهرينده

آنادان اولموشدور . م . كوركى آدينما مسكوا ادبيات انستيتوتوندا عالى

تحصيل آلميشدير . ادبى فعاليتيه ۱۹۴۹ - نجوايلده باشلاميشدير .

شاعرين "ايكى شوگى" ، "اوچونجو آتلى" وساير كتابلارى نشر اولونموشدور .

على كريم ۱۹۶۹ - نجوايلده وفات ائتميشدير . نمونه اوچون " قايتار آنا بورجونو

منظومه سيني درج ائديرىك :

قايتار آنا بورجونو

بیرگۆزهل ، بیرسشویملی اوغول بئویوتدو آنا ،
 او ، بد ، اوغورسوز گونو- اری نین اولدوگونو
 بیلدیرمه‌دی هئج اونا .
 کدری دالغا- دالغا دولدوسادا اوره‌گه
 لاکن نه‌ساج یولراق وهردی اسن کولگه .
 نه شیون ائتدی آنا .
 اوره‌گینده آغلایب ، گولمک اوگره‌تدی اونا .
 او دؤزه‌رک دعوانین دردینه ، بلاسیپا
 اؤز بوغازیندان کسب ، یئدیرتدی بالاسینا
 بیر اوغول بئویوتدوکی ، کورچاتماقاش ، گفن سینه ،
 بیر اوغول بئویوتدوکی ، اوغول دئییرمه‌ سنه .
 آتلینی آتدان سالیب کولک لرله اوتوشور
 باغیشیندان قیزلارین اوره‌گینه اود دوشور .
 بیر اوغول بئویوتدوکی ... اوغول مکتیب‌بیتیردی
 اوغول انستیتوتا قیزیل مدال لا گیردی .
 آنا فکرلشدی کی ، " گور نه‌جه آیاگفتدی ؟ !"
 آنا بوخولاریندا تفر- تفر باکی‌یا گفتدی .
 آنا مکتوب یازدی کی: " پانیلتما گمانیمی -
 پول نه‌دیر ، پول دئییرسن ، گونده‌ره‌رم جانیمی .
 نه‌زامان کی ، اوغلونون گفتدیگی دؤرد ایل اولدو .
 مکتوبلاری کسیلدی ، کلمه‌دی تعطیل اولدو .
 آنانی فکرآلدی ، آنانین اسدی دیزی .
 آنا مقصر ائتدی تراموایی ، دنپیزی .
 او، یئنه دؤزدو، دوردو، ... او، یولمادی ساچینی
 سله‌دی قونشولاری : اسمر ، چیچک باجینی .
 یئنه‌ده آزالمادی اوره‌کدن بالا دردی ،
 اونلار اوغول وهرمه‌دی ، اونلار تسلی وهردی .
 مکتوب مکتوب دالینجا آخدی باکی‌یا آخدی ،
 آنادا مکتوبلارین دالینجا باخدی ، باخدی ...
 مکتوبلار سا باکی‌نی دولاندی ، گزدی ، گزدی
 مکتوبلار ازیک- اوزوک ، مکتوبلار بئزدی گلدی .

آنا یئنه ده باغدی ، گاه دولاما بوللارا .
گاه دا اوغول بویونا حسرت قالان قوللارا .

آنا اوغول بویوتدو ، گورچا تما قاش ، گفن سینه
آنا اوغول بویوتدو ، اؤزگه یه قسمت اولدو .

آنا فکرلشدی کی ، من نقیله میشم سنه ؟
بونه اوغوللوق اولدو ، بونه محبت اولدو ؟

اوغول بویوتدومو او ، بوزمه دوداق بیرقیزا ؟
اوغول بویوتدومو او ، مین عشویه ، مین نازا ؟

آنا بیلسه ایدی اگر بویوتمزدی اوغولونو ،
بوخ ، بونو یاندیم دقدیم ، یئنه آتمازدی اونو .

بیرگوزهل ، بیرسئویملی اوغول بویوتدو آنا ،
اوره گینده آغلایب ، گولمک اؤکره تدی اونا .

اوغول ! نه دیر اقتدیگین بس بو حق - سعی اوچون ؟
قایتار اونون عمرونه نچه کچه ، نچه گون !

قایتار اونون ساچینین قارالیغینی کفری !
قایتار اونون دیلده کی شیرین - شیرین سؤزلری !

او سؤزو ، اوصحتی ، گولوشو آنان و فریب
آنا دوداقلاریندان بالا دوداقلارینا

ایندی اوندان گفن گزه ن اوغول آیاقلارینا -
یفریشی آنان و فریب .

قایتارسان او سؤزلری ، سؤسوز بیر لال اولارسان ،
قایتارسان او یفریشی یفرینده جه قالارسان .

قایتارسان او گولوشو ، هیریلدانا زسان داها ،
قایتار ، قایتار اونلاری ، قایتار ، قویما صاباها !

سن کی درد و فردین اوغول سنه گولوش و فرته ،
اوغول دئمهرم سنه !

دئیره مکی ، او بویو ، بوغونو قایتار کفری !
دئیره مکی ، وارینی ، بوغونو قایتار کفری !

قایتار اونون بورجونو ، / گولوشونو ، آدینی ، سؤزونو قایتار کفری !
قایتار اونون بورجونو ، / او بورج سن اوزون سن ، اوزونو قایتار کفری !

✽ تصوف و ادبیات ✽

(۶)

مانسی
(۲۷۷ - ۲۱۶ میلادی)
شہریندہ آنادان اولموش دور آتاسی اصلیندہ
اکباتانلی (ہمدانلی) اولوب ، اورادان بابل
وتیسفون حدودلارینا کچوب گفتمیشدیر . بپرروایتہ گورہ آتاسی نین آدی
پتک و باشقا بپرروایتہ گورہ اگا پیوس اولموشدور . اونو شوش شہری
اھالیسیندن حساب ائدہ نلرده واردیر . آتاسی نین آدی مریم دیرمانی نین
اؤزودہ بیرقدر توپال (آخساق) اولموشدور .

مانی گنج یا شلاریندا ایکی ایل لیک دنیز سفرینہ پیغیب ہندوستا -
نا گندیب ، او حدودلاردا بیرچوخ
حیات تجربہ لری و ماراقلی
مشاہدہ لر آپاریب و معلومات لار توپلامیشدیر . دوغما وطنینہ قایتدقدان
صونرا میدیا (آذربایجان) ، ہارت (خراسان) دیارینا ، افغانستان و کوشان
اولکہ لرینہ سفراٹمیشدیر . سفرینسی سند ولایتینہ قدر دوام ائتدیرمیش
یئنہدہ سیزوسیامتہ مشغول اولموشدور .

ایکنجی سفردن قایداراق بودفعا ایرانین بیرچوخ شہرو ولایتلرینسی
گزیب - دولاشمیشدیر . او ۲۴ یاشیندا اولارکن ، چاغداشی (معاصر) ساسانی
سلالہ سی نین حکمداری شاپورون (۲۷۲ - ۲۴۱ م) تختہ چیخدیگی گون اودا
اؤزونون ارشاد و پیغمبرلیکینی آشکارا ئدیب ، خلقی اؤز دینینہ دعوت
اٹمیشدیر . اؤز آتاسی بیرینجی اولاراق اونا ایمان کتیرمیشدیر .

گفت - گئدہ اونا ایمان کتیرہ نلرین مایی آرتمیش ، نفوذدایرہ سی
گئنیلمنمیشدی . گورونورکی ، او شاپورو و شاپوردا اونو مدافعا ئدیب
بیر - بیرینہ قارشی لیلی یاردیم گؤسترمیشلر . بیرنچہ ایل ایچہر -
یسیندہ چین دن - روماقدر گئنیش بیراراضی دہ مانی دینی (کیشی)
یا بیلیمیش ، صونرادا اوزون عسرلر بشریتین معین بیرحصہ سی نین اینام
و اعتقاد قاینای اولموشدور .

دورون حکمداری شاپورون دقت مرکزین دہ قرارتوتان مانی سازایا
دعوت اولونموش ، حرمت و عزت لہ قارشیلانمیش ، تلظیف و تکریم لرا ئدیلیمش
دور .

شاہین شخصی صاحبی و مصلحت چہسی کہمی داتما حضور و نداد اولوب و بسو
 زامان باش و فرہن ایران - روم دئیوشلرینندہ دہ شغما شاپورون قرار -
 کاہیندا یاغیندان فعالیت گوسترمیشدیر .

آنجا ق شاپورون اولوموندن سونرا حاکمیت باشینا گلن قارداشی
 ایکنجی بہرام (۲۹۶ - ۲۷۶ م) حاکمیت دئیورونندہ زردشتی دین خادملرین
 تحریکی ایلہ مانی توتولوب و حبسہ آلینیر . آغیر عذاب و شکنجہ لڑہ معروض
 قالان مانی نہایت میلادی ۲۵ ففورال ۲۷۷ نجی ایلدہ جندی شاپور شہر -
 پندہ زنداندا آجیندان ہلاک اولور .

بو حادثہ دن سونرا ہوتون تاریخ ہویو مانیچی لراوللر زردشتی
 و مسیحی روحانیلری ، سونرادا اسلام دین و شریعت خادملری طرفیندن متما -
 دیآ آغیر وجدی تعقیب لڑہ دوچار اولوب ، دئیوزلمز جزالارا ، کوتلہ وی
 قرقین و قتل عام لارا معروض قالمیشلار . آنجا اولنلرین ان آغیر قرقینلا -
 ری ہلہ اسلامیتدن خیلی قاباق میلادی ۵۲۰ ، ۴۸۱ ، ۳۷۲ ، ۳۲۶ ، ۲۷۶ -
 نجی ایللرینندہ باش و فرمیشدیر .

ہوتون ہوقیر قینلارا ، آغیر تضییق و قتل و غارتلڑہ یاغما یاراق مان
 چیلیک شرقدہ و غربدہ حتی اسلامیت دئیورونندہ ہلہ گنیش یا ہیلمیش ، درین
 ریشہ و کٹوک بوراغمیش ، میلادی ۷ - ۸ نجی عصر لڑدہ اوینور خاقانلاری
 طرفیندن چین داغلینہ قدر نفوذو سرایت اقمیشدیر . ہیرروایتہ گسور ہ
 گویا اموی غلیفہ لریندن اولان ولید ثانی نین اموزودہ گیزی اولراق ،
 مانی دینینی قبول اقمیشدیر . اسلامدا مانی دینینی قبول اقدہ نلبرہ
 زندیق آدی و فریلمیشدیر . ہودین میلادی اون اوچونجو عصرین آغزلارینہ
 قدر آز - چوخ رونق دہ اولوب اموز وارلیقینی ساغلییا ہیلمیشدیر . اور
 - تا آسیادا عصیان قالدیران دینوری لر (دین آور) دہ محض مانویلرین
 قالیقلاری اولموشلار کی ، اولنلاردا توہمال تیمور طرفیندن قتل مام
 اقدیلیمیشلر .

مانی نین معجزہ سی ساییلان گتیردیگی کتابین آدینا ازونگہ ارتنگہ
 ارجنگ ، انگلیون ، نفوشا یا نفوشاک دفیہ لریمیش ، اہوال المعالی اموزونون
 " بیان الادیان " کتابیندا ، مانی کتابی نین آدینی " انجیل مصور " قید
 اقمیشدیر .

مانی بہ گورہ دینی و اینامی گینوستیک یوللا ، یعنی معرفت و قا و را -
 ماق یولوایلہ درک اقمک لازم دیر . مادہ دن خلاص اولماق مسئلہ سی اونون

تعلیمینده گفنیش ومهم یفر توتور. مانی آئینی وگوروشونون مدعا لاری اناسا آتش پرستلیک، هله نیسم، یهودی و مسیحی فلسفه و تعالیمی نین ترکیب حمله لریندن گوتورولموشدور. مانی دینیه ماندانی مذهبی نین ده معین تاثیر گورونور. آنجاق مانی بودا، زردشت و عیسی نی پیغمبرلیکه قبول اقتسده موسی نی قبول اقمیر. مانی نین فکرینجه قبول افتدیگی پیغمبرلرین ده هئج بیرسی نین گتیردیگی کتابلاری قالمایب، اونلارین اوریزینال دغوری محو اولوب آرادان گدیب، بوموجودکتابلارایسه جعلی دیر و الهه قایبیرمادیرلار.

مانی دینیه اساسا خلقتده ایکی عالم: نور و ظلمت عالمی اولموش دور. بونلاردا اوچ دغور و زمان دا فعالیت گؤسته ر میشلر و گؤسته ر جک لر. مانی اینامینا گؤره غیر الهی و شر الهی موجود دور و اونلارین آراسیندا دائمی مبارزه گئدیر. مانی مفکوره سینه اساسا هله نیک ظلمت نورا غالب کلیب اونو اودموش اولسادا، نهایت ایشیق قارانلیقا غالب کلمه سی دیر.

مانی تعلیمینه اساسا نورون حکمرانلیق سلطه سی یوکسک لرده، یو- غاری فالنده، ظلمت قرارگاهی ایسه آشا قیدا و جنوب طرفینده یئرله شیر. نور عالمینده نظم و انتظام، گؤزه للیک و بوتون یاغشیلقلار حکم سوزدوگو حالدا، ظلمت عالمینده قاریشیقلیق، هرج و مرج و چرکین لیک حکم سورمکده- دیر. نور عالمینده عظمت آتاسی حاکمدیر. ظلمت دنیا سیندا ایسه سفالت عفریتی حکم سورور.

مانی گوروشونه گؤره ده گویا اوللر نور عالمی تماما ایله ظلمت عالم- پندن آیری اولوب، اونلارین آراسیندا بیر موازنت موجود ایمیش، آنجا قارانلیق عالمی تلاطمه کلیب، نور دنیا سینا هجوما کئچیب اونون خیطه- سینی اشغال اتمک ایسته میشدیر. نور عالمی اوزونو مدافعه اتمک اوچون حیاتی وارلیتی جانلی عالمی یارادیب، ظلمتین مبارزه سینه گونده ر میشدیر. و نهایت جانلی عالمین مبارزه لری سایه سینده نور عالمی ظلمت عالمینه غالب کلمه لی دیر. (روح و جسم و ریاضت و نفس تصفیه مسأله لری دیر).

آنجاق مانی ملاحظه لرینه اساسا ده نور ظلمت سیز و ظلمت نور سوز باشاقا قادر دگیل دیرلر. اونلار بیر- بیر نین مکملی و بیر بیر لرینی

تمثيل وتكميل افتخار لى دىرلر. حياتين، وارليقين وظيفه سى اونلارى بىر-
 بىرلر يندن آيرماق قارائلىق عالمينده دگيل نور عالمينده ياشا ماق دىر.
 بودا آنجا ق معرفت يولوايله اولوركى، بونودا صوفيسمين معرفت نفس،
 معرفت وجود، معرفت حق، تصفيه، روح، كمال مطلق ونهايت معرفت خالىق
 مسئله سى نين رشيملر يندن بىرى كيمي قيمت له ندىر مك اولار. گورونوركى،
 مترقى صوفيسم مانىچيلىگين ده بوا ساسى مسئله لرينه دقت بختير ي-
 اونلارى دا كسب واخذواقتباس اقدىب آموز مدعا وتعليم لرى سراسر سينا
 داخل اتميش دىر.

مزدك آفنينه گلد يكده، او ميلادى ۴۹۶-

مزدكيسم و نجى ايلده اوز دينىنى يايماقا باشلاميش
 تصوف و ۵۲۴- نجى ايلده ساسانى حكمدارى خسرو
 انوشيروانين (م) گوستريشى ايله، امتى ايله بىرليكنه قتل
 عام اولونموشدور. مزدك مانى نين بىر نوع آرديجيلى كيمي اولماقا،
 اوزونو اونون دوا مجيسى و جانشينى كيمي تانيتديرماقا و اونون تعال-
 ليمينى انكشاف اقديرمكه جهد گوسته رسه ده معين مفكوره اغتلافلارينا
 گوره اوز مقصدينه تما ميله نائل اولماق بيلمه ميشدير.

داها اول سؤيله ديگيميزه گوره مانى تعليمينده نور و ظلمت مسئله سى
 اساسى يخرتوتور. ليكن مزدك نور مسئله سينه بىر قدر غير جدى و بلكه ده منفى
 ياشيب نورون ظلمته غلبه سينه اينانمير و اونو لازم بيلمير، آنجاق
 اونلارى بىر- بىرلر يندن آيرماق لازم بيلمير. بله ليكه مزدك تعليمينده
 نور مسئله سى مانى دن تما ميله فرقلى قويولموشدور. مزدك دنيا گوروشونه
 اساسا نور، گوره ن، بيلن، ياشادان، ظلمت ايسه، كورونادان و اولدورندير.
 مزدك گوره نور اراى و ظلمت ايسه غير اراى حركت اقدير. محض بونا گوره
 ده نورون ظلمت اوزه رينه غلبه سى ضرورى ولايدور. نورون طنطنه سى ابدى،
 ظلمت نين دورانى ايسه اؤتري دىر.

مزدك تعاليمينده نور و ظلمت طنطنه سى اوج مشغص مرحله به آيريلير

- ۱- بىرنجى مرحله ده هله نور ايله ظلمت قارىشما ميش
- ۲- ايكىنجى مرحله ده نور و ظلمت منصرلرى قارىشما ميش، چير پيشما و مبارزه
 مرحله سى باشلانميش دىر.
- ۳- اوچونجو مرحله ايسه نورون ظلمته غلبه سى دوركى، بونودا انسانين غير

ایشلر گورمه‌سی، شرله مبارزه‌سی و ظلمتی محو ائتمه‌سی تا مین ائدیلمر. بو انسان دیرکی، نورون ظلمته غلبه‌سینی تا مین ائدیپ سرعت لندیره بیلیر. مزدکین انقلابی گورو شوده محض بورا سیندا دیرکی، او بو غلبه‌نی، بو وظیفه‌چالماقی آنجاق جهاد، مبارزه، عصیان و انقلاب یولو ایله حیاتا کئچیرمک ایسته‌ییر. مزدکه گوره ظلمت بوروموش یئرلره ایشیق - نور یا ییلمالی دیر. مزدک اینا نیرکی، نهایی ظفروصون غلبه نورون دور، انسان مبارزه - سی بو غلبه‌نین ضامنی دیر. بودا صوفیزمده روحون ماده‌یه جسمه غلبه‌سی، تصفه اولوب روح کله قوشماسی دئمکدیر.

مزدک بوتون انسانلار آراسیندا اصل قارداشلیق، حقیقی برابریک طرفدار ی دیر. مزدکین گورو شوته اساسا اهورا مزدا بوتون نعمت لری بوتون انسانلارا و چون برابر یار اتمیشدیر، مطلق حقوق برابریکی، مادی نعمت لردن برابر بهره‌لنمک مزدک تعلیمی نین باشلیجا مسئله‌سی دیر (اخیلیک) مزدک ۴ عنصر عوضینه ۵ عنصر گوتوروب: سو، تورپاق، هوا و اود عنصرلر - یینه نور عنصر و نه آر تیرمیشدیر.

مزدک سؤیلوبور: وارلیق بو ۵ عنصردن باران دیقی حالدا و بو ۵ عنصر هامیا عینی و برابر و مساوی شکلده عاید اولدوغو تقدیرده اونلاردان توره‌نن مادی نعمت لرده هامیا عینی و برابر بؤلونمه لیدیر. هامی مادی ثروت لردن برابر استفاده ائتمه‌لی، برابر پای آپار مالیدیر. اگر تکجه بو بؤلگو دوزگون عمل اولونوب حیاتدا تطبیق ائدیلمسه، اونداجتما - عیاتدا اولان بوتون اختلافلار، مبارزه و دیدیشمه لر، قرقین و قارتلر سوز سوزکی، اؤز - اؤزونه محو اولوب، بوسوتون آرادان گدەر، کیمسه، کیمسه نین جانینا، مالینا، حقوق و حدودونا تجاوز ائتمک فکرینه دوشمز. هئچ کس، هئچ کس دن آر تیق - اسکیک اولماق حقیقدا دوشونمز طبیعی اولراق کین، غضب، نفرت، حسد، محاربه اؤز یئرینی، صلحه، سعاده، دوستلوقا، محبت و عدالت و فره‌ر، اوندادوروداندا دنیا دا آرزو اولونسان بهشته و حقیقی بیر جنته چور یلمیر هامی خوشیخت و فراوان یا شایار. احتیاج بوخسوللوق، فتنه و فساد آرادان قالغار باخ محض بو ملاحظه لرینه گوره ده مزدکین تعلیم لرینه "مزدک اشتراکی" آدی و فریلمیشدیر.

مزدک ده ریاضت مسئله‌سینه دقت یختیرمیشدیر. اینجیتمه‌ک و اینجک مزدک تعلیمی و دنیا گورو شونون اساس مسئله لریندن بیری اولموشدور.

مزدک با شقاسینی اینجیتمه‌گی، اوزگه‌سینه زیان و فرمگی باغیخلانیلماز
 گناه حساب اقده رک بوایشی قطعاً قدغن اتمیشدیر. میرخوند اوزونون
 "روضه الصفا" اثرین ده بوباره ده بخله یازیر: "مزدک حیوان باشینی
 کسب اتینی یتمه‌گی حرام بوپوردو. ات یتمه‌گی تمامیله قدغن اشدی.
 اوز امتینه گوستریش و فردیکی قابا یون پالتار کفینسین لر، بیر چوخ
 لذت لره گوز بومسونلار کیمسه یه زیان یختیرمه سین لر." مزدک گور ه
 تکجه دوست دگیل دشمنه ده سهریان ونوازشکارا ولماق گرهک دیر. قوناق
 پرورلیک ده مزدک دنیا گوروشونون اساس تعلیم لریندن بیرسی دیر.
 بوتون بونلار صوفی لرین اغی لر قولو ایله سن له شیر.

مزدک تعالیمی نین بیر قسمی ده تصوف طرفدارلاری طرفیندن تطبیق
 اقدیلیمیش، حیاتا کچیریلیمیشدیر. معمولی کله گوتوردو کده مزدک تعلیمی -
 نین اساس منبع لری: میترا قیسم، زردشتون تعلیم لری و اوستا مندرجه‌سی
 اقله جه ده اساس مانی دنیا گوروشو اولموشدور. بونلار ایله یاناشی مزدک
 بابل، یونان و روم اساطیر لریندن، اقله جه ده یهودی و مسیحی مذهب لر -
 ینده‌گی تعالیمدن خبردار اولوب، یغری گلدیکده اونلاردان دا با جاریق
 لا بهره له نمیشدی. هندو بودا قیسم ریاضت مسئله‌سی ده مزدک تعلیمینده
 آیدین شکلده اوز ایزلرینی گوسته ریر. مترقی صوفیسم ده قسما مزدک
 گوروشلرینی ده دقت مرکزینده قرار و شریب یغری گلنده اوندان دا بهره
 - لنمیشدی.

شَرَّ النَّاسِ الْمُضِيقُ عَلَى أَهْلِهِ

آدا ملارین پیسی اتوی نین اهلینه سخت توتانی دیر .

الشَّعْرُ بِمَنْزِلَةِ الْكَلَامِ ، فَحَسَنُهُ حَسَنُ الْكَلَامِ وَقَبِيحُهُ قَبِيحُ الْكَلَامِ .

شعر سوزکیمی دیر ، یاغشی سی ، سوزلرین یاغشی سی و پیسی ، سوزلترین پیسی دیر .

الشَّهْوَةُ الْخَفِيَّةُ وَالرِّيَاءُ شِرْكُ

جاه طلب لیک وریا شرک صاییلیر .

الشَّيْخُ فِي أَهْلِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ .

قوجا اوز اتوینده پیغمبر کیمی دیر .

الشَّيْخُ يَضَعُ جِسْمَهُ وَقَلْبُهُ شَابٌ عَلَى حُبِّ اثْنَتَيْنِ طَوْلُ الْحَيَاةِ وَحُبُّ الْمَالِ .

قوجا نین بدنی ضعیفلرلاکنا یکی شعیسی شو مکده جوان قالار : یا شاماق وزن گینلیک .

صِنْفَانِ مِنَ النَّاسِ إِذَا صَلَحَ النَّاسُ وَإِذَا فَسَدَ أَفْسَدَ النَّاسِ .

خلقین ایکی صنفی ، بیلگین لر و ایش باشیندا اولانلار ، یاغشی اولسالار خلق

ده یاغشی اولار ، یا مان اولسالار خلقی ده یا مان ائده لر .

الْمَدْقُ طَمَأْنِينَةٌ وَالْكَذِبُ رَيْبَةٌ

دوزلوک راهاتلیق ، ویلان ناراهاتلیق و تره ر .

الْمَدْقَةُ تَطْفِيءُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يَطْفِيءُ الْمَاءُ النَّارَ .

صدقه و فرمک گناهی سوندوره ر ، نفع کی صو ، اودو سوندوره ر .

الْعَمْتُ زَيْنٌ لِلْعَالِمِ وَسُتْرٌ لِلْجَاهِلِ .

سوسماق بیلگینه زینت و بیلگی سیزه اورتودور .

طَاعَةُ اللَّهِ طَاعَةُ الْوَالِدِ وَمَعْصِيَةُ اللَّهِ مَعْصِيَةُ الْوَالِدِ .

آتانین اطاعتی تانری نین اطاعتی دیر ، آتایا قارشی کلمک ده تانری به قارشی

کلمک دیر .

طَالِبُ الْعِلْمِ بَيْنَ الْجَهَالِ كَالْحَيِّ بَيْنَ الْأَمْوَاتِ .

بیلگ سیزلر آراسیندا بیلگ آختاران اولولر آراسیندا دیری کیمی دیر .

طَالِبُ الْعِلْمِ طَالِبُ الرَّحْمَةِ ، طَالِبُ الْعِلْمِ رُكْنُ الْإِسْلَامِ وَيُعْطَى أَجْرَهُ مَعَ

التَّهَيُّبِ .

بیلگ آختاران رحمت آختاران دیر ، بیلگ آختاران اسلامین تملی (پایه سی) دیر

و اونا پیغمبر لر له بیر گه اجر و شریطیر .

جواد هیفت

"بذ" قالاسی، یوخسا "با بک قالاسی" دشمک لازم دیر؟

*****

"با بک قالاسی" دشمک، "بذ قالاسی" دشمک لازم دیر و دوغرودور.
نه اوچون لازم دیر؟

با بک زمانیندان بوگونه قدر، بوتون ادبی، علمی و تاریخی منبعلرده بو قالانین آدی "بذ" یازیلیمشدیر. بوآد، عرب تاریخلرینده ابوتما مین قصیده لرله میدانا کلمیش و تاریخی منبعلرین هامیسی وندان نقل قتمیشلر. چونکه شاعر ابوتما م با بکین معاصری اولموش و غزلی لر حرکتی زمانی، المعتمم باللّهین سارای شاعری کیمی، با بکله گفدهن محاربه لرله علاقه دار قصیده لر بازار و سارایدا اوخویارمیش. بوگون الیمیزده اولان ابوتما مین دیوا - نیندا، با بک حرکتی ایله علاقه دار ایگیرمیدن آرتیق قصیده واردیز. بوتون بو قصیده لرینده، لازم اولان یخرده، ابوتما م با بک حرکتی نین اساس مرکزینی "بذ" یازیمشدیر. بوتون عرب و فارس تاریخیچیلری ده، اختلافسیز اولاراق، بو قالانی، عینیله ابوتما مین آدلاندیردیغی کیمی، "بذ" وبعضا "بذین" (ایکی بذ) ذکر ا قتمیشلر. بو تاریخی حقیقتلر اونو گوسته ره بکه، با بک حرکتی زمانی بو قالا آذربایجان خلقی طرفیندن "بذ" وپا بو کلمه یه یاغین بیر شکیلده آدلانارد میش. بو یفر آدی عرب منبعلرینده با بک حرکتیندن اول اولما میش و محض بو تاریخدن میدانا کلمیشدیر. شبهه سیز آذرتیجا نا گلن عرب اوردولاری و اونو نلارین باشچیلاری بو آدی آذربایجان خلقی نین دلیلندن ا قتمیش و اونو عرب دلیلنن سن قایدالارینا او یغونلاشدیریب، ابوتما مادشمیش و او، بو کلمه نی ادبی عرب دیلی وچوخ احتمال عروض وزنینه و عرب سوزلرینه موافق - لشدیریب "بذ" شکلینده یازیمشدیر.

دشمک هم با بک زمانی خلقیمیزین دلیلنه احترام، هم ده تاریخی، علمی و ادبی منبعلره رعایت ا قتمک جهت دن "بذ قالاسی" دشمک لازم دیر.

نه اوچون دوغرودور؟ : شبهه سیز "بذ" سوزونون کؤکو و معناسی چوغلارینا بللی دشمکدیر. علتی ده "اوه دورکه، عرب و فارس منبعلرینده بو سوزون کؤکو و معناسی باره ده هچنه یازیلما میشدیر. حتی ابوتما مین دیوانینا شرح یازان خطیب تبریزی بو کلمه باره ده یالنیز "موضع با بک" (با بکین مکانی) سوزلر - یندن باشقا هچنه یازما میشدیر. (باغ : دیوان ابی تمام . ب شرح الخطیب التبریزی . المجلد الثالث . مصر ۱۹۵۷ . ص ۱۶۶)

اگر بوسوزون کۆکو عرب ویا فارس اولمایدی، بوغلقلرین مالملری مین ایکی یوزایل عرضینده بوباره ده سوسا زدیلار. حقیقتده ده بۆکلمه نه عرب نه ده فارس سوزودور. چونکه: "بذ" کلمه سینین عرب دیلینده ایکی معناسی وار

۱ - پیس اولماق . مثلاً: بَدَّتْ حَالَتُهَا یعنی حال پیس اولدو.

۲ - غلبه چالماق . مثلاً: بَدَّهْتُ، یعنی اونا غلبه چالیدی . (باخ؛ المنجد ص ۳۰)

فارس دیلینده گلدیگده ایسه ، ان قدیم فارس سوزلوکلریندن توشوش تا معاصر لغتلره قدر، هجج بییری فارس دیلینده بخله بپرکلمه نین اولما سینسی کۆستر میرلر . بعضی فارس سوزلوکلرینده بۆکلمه نین یوغا ریدا کۆردوگوسوز عربجه معنالاری تکرار اولموشدور .

کلمه نین عربجه ایکنجی معناسی بخله بپرتمۆر بارا دابیلرکه ، عربلر با بکه غلبه چالیدیقلاری اوچون ، بوقالانین آدینا "بذ" دمیشلر . اما تاریخی حقیقلر بخله بپر فکری ردا اقدیر . طبری اوز تاریخینده کۆستر بیرکه ، غرمی لرین عرب خلیفه لیگی علییه نه محاربه لری ۱۶۲ هـ ق ایلیندن باشلانمیش و ۲۲۳ هـ ق - ایلینده بابکین اولدورولمه سیله یاتیریلمیشدیر . بومحاربه لرین بۆیوک همه سی آذربایجاندا جریان اقمیش و اونلارین مرکزی "بذ" اولموشدور . دمک بۆکلمه نین عرب سوزو "بذ" (غلبه چالماق) ایله هجج بیرعلاقه سی یوغدور . بوندان علاوه تاریخی منبعلرین کۆستر دیگینه کۆره ، بۆکلمه آذربایجاندا یقیر آدی اولموشدور . نجه که ، یوغا ریدا خطیب تبریزی نین اشاره سینگی کۆردوک . بخله ایسه بۆکلمه نین کۆکو و معناسی نه دیر؟

بوسؤالا جواب وئرمه دن اول شاعر ابوتما مین کیملیکی ، سیاسی کۆرؤشو ، و بابک حرکتینه مناسبتینی قیما شکیلده ایشیقلا ندیرماق لازم دیر .

ابوتما م بابک علییه نه دؤیوشن عباسی خلیفه سی المعتمد بالکهن سارای شاعری ایدی . او ، عمرو نون سونلاریندا خلافت طرفیندن موصل ولایتینده اطلاعات اداره سینین مدیری اولموشدور . ابوتما م نسل اعتباریله یونانلی اولسادا ، عربلشمیش و اوزونو "طافی" قبیله سینه منسوب افده رک" ابوتما م حبیب بن اوس الطافی" آدلاندیرمیشدیر . ابوتما م جوانلیق ایل لرین ییچوخ آغیر کچ بپر میش و حتی مسجد ده مجاور اولموشدور . جوان شاعر ما مون زمانیندا نه قدر جان آتدی - سادا ، سارایا یول تاپا بیلمه دی . آنجا ق معتمد زمانیندا ، خصوصیله بابک حرکات تی علییه نه یازدیغی قصیده لرله بوایشه موفق اولدو . شاعرین شعرلرینیه اساساً ، اونون شخصیتی پاره ده بورادا سوز آچما فاما کان یوغدور . بوقسده ر دمک لازم دیرکه ، ابوتما م بوتون وجود وایله عرب شوونیزمینین مدافعه چی سی

ایدی ، بیرشا عرکیمی بوندان سوا بی بیریولیلله ده سارا یا یاغینلاشیب یوکسله بیلمزدی . بقله حرکت اقدن شاعر با بک حرکتینه ان منفی مناسبت بسله بیر و با بک علییهه محاربه یه گونده ریلیمیش و حتی جلاد سرکرده لرین وحشی حرکتلرینی بویوک طنطنه و آب و تاب ایله تصویرا دیردی . بو واردو با شچیلاریندان بیری اسحاق بن ابراهیم ایدی . بوشخی محاربه لیرین بیرینده آذربایجان زحمتکشلریندن او قدر اولدوردوکه ، اولنلارین ۷۵- مین قولافینی کسدیریب معتصمه هدیه گونده ردی . شاعر ابوتما م بشریتنه ننگ اولان بو وحشی حرکتی بیرنچه قصیده سینده بویوک افتخار حسیله خاطرلار دیر . (باغ : دیوان ابی تمام . بشرح الخطیب التبریزی . المجلد الثالث مصر . ۱۹۵۷ . ص . ۲۶۴ و ۲۹۷)

ابوتما مین یوکسک اجتماعی و انسانی هدفی ولما میشدیر . اونون یگانه مقصدی معتصمین گوردوگو ایشلری شیشیردیب گویله ره قالدیرما قلا سارا ایدا . اوزونه یتر آچماق ایدی . بونا گوره ده او ، بوگون تعریفله دیگی شخصی ، صاباح کافرو واجب القتل تصویرا دیردی . ابوتما مین قلمی معتصمین حیلله گرسناستی و بوسیا ستین انیش یوقوشلارینا تابع ایدی . با بکی آرادان آ پارماق اوچون افشین ، معتصمه و عرب شوونیزمینه لازم اولان زمان ، ابوتما افشین معتمله یا ناشی قویور ، اولنلارین ایکسینی بیر قصیده ده تعریفله - ییب گویله ره قالدیریر . (باغ : گفنه ا و رادا . اوچونجو جلد . ص . ۷۹۰) بیر یخرده شاعر معتمله افشین عرب سیاستینن ایکی قطبو اساس حل اشدیجی ما مللری کیمی بقله تعریفله بیر :

ان الخلیفه والافشین قد علمما من اشتفی لهما من بابک و شفنی
(دوغرودان دوغرویا خلیفه ایله افشین بیلیردی لکه ، کیم اولازی بابک دن نجات و فرسه ، شفا تا پار) (گفنه ا و رادا . ایکینجی جلد . ص : ۳۶۷)
آیری بیر قصیده سینده شاعر ، افشین حاکمیت عباسین قورویانی گوستریر :
وقد علم الافشین وهو الذی به یمان ردا الملک من کل جاذب
(افشین بیلیردی که ، حاکمیت عباسی آنجا ق اونون واسطه سیله هر جور تهلکه دن قورونار) (گفنه ا و رادا . جلد ۱ . ص . ۲۱۵)

افشینه حمرا اشدیجی بیر قصیده سینده ، شاعر ا و نو روم ، چین مملکتلریندن و فرمون دان گوجلو و ضماک مقابلینده فریدون آدلاندیریر و دشییرکه :
اسلام ، اوندان بو بویوک خدمتینه گوره تشکرا اده جکدیر . (باغ : گفنه ا و رادا . جلد ۳ . ص . ۳۲۲ و ۳۱۶)

اما ائله كه ، افشین خرمی لرحرکتینی یا تیریرو " عموریّه " محاربه سسیده روم امپراطورونو مغلوب ائدیر ، معتم اونی اؤز حاکمیتینه خطرلی بیلیب آرادان آپاریر ، اونی اعدام ائدیب یاندیریر . (باخ : گفته اورادا . جلد ۳ ص ۲۰۰)

ائله بوزمان ابوتما افشیننی بت پرست نشان و فریر :

كانت لنا صنمانحنو عليه ولم نسجد كما سجد الافشين للصنم
(بیرگۆزه لیمیز وارایدی ، اونیون قاباغیندا باش اگر دیک و افشین کیمی بُته سجده ائتمزدیک) (گفته اورادا جلد ۳ ص ۱۸۵)

ومعتمی چا فریرکه ، افشیننی اؤلدوردو گو کیمی ، اونیون بوتون قالانلارینی دا قیلینجدا ن کچیرتسین :

یا قابضا یدآل کا وس عادلا اتبع یمینا منهم بیسار
(ای ، عادلانه و لارا ق. آل کا وسون/ کا وس افشینن آتاسی ایدی/ الینی زنجیر- لهین ، ایشیوی اونیون ساغیندا و سولوندا کیلارادا ادامه وئر) (جلد ۲ ص ۲۰۶)

بئله بیر شخصیتّه ، سیاسی فکره مالک اولان ابوتما م با بک حرکتیله علاقه دار اولان حادثه لره حتی یئر آدلارینا عرب شوونیزمی گۆزیله باغیب ، اولاری حاکم دایره لرین خوشنا گلن و امکان قدر عرب سۆز لرینه یاغین بیر شکله سالما لیدی . بو کلمه لرین بیری ده بابکین حربی مرکزی اولان قالانین آدی ایدی . افشین بابکه غلبه چالاندا ن سونرا ، ابوتما م اونا بیر قسیده حصرا ائتمیشدیرکه ، مظلومی بئله دیر : **بَدَّ الْجَدَادُ الْبَدَّ فِهَادْفِينِ** مان به الالوحوش قطن

(مغلوب ائدیلمز لر "بَدَّ" ه غلبه چال دیلار و آرتیق اودفن اولموشدور . اورانین وحشی جانا وارلاردان باشقا ساکنی بوغدور) (گفته اورادا . جلد ۳ ص ۳۱۶)

بورادا ، بیرینجی "بَدَّ" کلمه سی غلبه چالماق معنا سیندا ، ایکینجی سی ایسه قالانین آدی دیر . قالانین آدی تشدیدله ، اؤزوده غلبه چالماق فعلی نیسن مفعولو کیمی یشلنمیشدیر . شاعر ، سۆز لرله اوینا میش و قالانین آدینی ائله بیر شکله سالما غا چالیشمیشدیرکه ، شکیل جهت دن عرب کلمه سی "بَدَّ" (غلبه چالماق) ایله عینی ولسون ، چونکه اونون معناسی عرب کلمه سی نین ضدی دیر (مغلوب ائدیلمز) . کلمه لرین بئله ایضه دیلمه سیندن احتمال و فرمک اولارکه ، شاعر قالانین آدینین معناسینی بیلمیرمیش (بؤیوک ، کیمسه یه باش اگمز ، انیلمز ، مغلوب ائدیلمز) ، و ، اونوبیله - بیله "بَدَّ الْبَدَّ" (مغلوب ائدیلمزه غلبه چال دیلار) شکلینده ایضتمیشدیر ، تا معنا جا ، ایکی ضد سۆز و اوز - اوزه قویوب ، عرب سۆزونون اوستونلوگونو گۆسترسین .

یو غا رید ا د ف د ی ک ل ر ی م ی ز د ن ب ف ل ه ب ی ر ن ت ی ج ه چ ی خ ی ر ک ه ، غ ر م ی ل ر ح ر ک ت ی ن ی ن م ع ا ص ر ی ش ا ع ر ا ب و ت م ا م ا و ز ش ع ر ل ر ی ن د ه ب و ح ر ک ت ی ن م ر ک ز ی ن ی " ب د " و ب ع ض ا " ب د ی ن " (ا ب ک ی - ب د) ذ ک ر ا ق ت م ی ش د ی ر . ش ب ه س ی ز ، ب و ک ل م ه ن ی ن ا ط ی ، ا و ز م ا ن آ ذ ر ی ا ی ج ا ن خ ل ق ی د ا غ ل ن د ه س س ت ر ک ی ب ی ج ه ت د ن " ب د " ک ل م ه س ی ن ه ی ا غ ی ن ب ی ر ش ک ی ل د ه ا ی م ی ش و ا ب و ت م ا م ا و ن و م ر ب ف و ن ق ت ی ک ی و ا و ل ا ب ی ل ر ع ر و ض و ز ن ی ن ه م و ا ف ق ل ش د ی ر ه ر ک ، ق ی س ا ل د ی ب و " ب د " ش ک ی ل ی ن ه ، ی ع ن ی م ر ب د ی ل ی ن د ه غ ل ب ه چ ا ل م ا ق م ع ن ا س ی ن د ا ا و ل ا ن ک ل م ه ش ک ی ل ی ن ه م ا ل م ق د ر . یو غ ا ر ی د ا ا ب و ت م ا م ی ن غ ر م ی ل ر ح ر ک ت ی ن ه م ن ف ی و ش و و ن ی س ت ی م ن ا س ب ت ی ن ی گ و ر د و ک . ب ف ل ه ا ع س ا س ا ت ا م ا ل ک ا و ل ا ن ش ا ع ر ، ش ب ه س ی ز ، ب ا ب ک ح ر ک ا ت ی ن ی ن م ر ک ز ی ا و ل ا ن - ق ا ل ا ن ی ن آ د ی ن ی ، س س ت ر ک ی ب ی ج ه ت د ن ی ا غ ی ن ا و ل د و ف و ا و چ و ن ، ب ی ل ه - ب ی ل ه " ب د " (غ ل ب ه چ ا ل م ا ق) ش ک ی ل ی ن د ه ا ف ا د ه ا ق ت م گ ه چ ا ل ی ش م ی ش د ی ر ، ت ا ا و ن ا س ی ا س ی ب ی ر م ض م و ن د ا و ف ر س ی ن .

ایندی گوره ک "بذ" کلمه سینین کؤکو و معناسی نه دیر؟

بایک حرکتیندن تقریباً ایک یوز ایل سونرا یا شامیش بویوک ترک دیلچی سی محمود کاشغری "دیوان لغات الترک" کتابیندا "بذک" / *bodhük* / کلمه سینین معناسینی "بویوک" ویا "کیمسه یه باش اگمه پن" گؤستریر . (باخ : دیوان لغات الترک . بسیم آتالایین تورکجه یه ترجمه سی . جلد ۱ ص ۹۲ . آنکارا / ۱۹۴۰) ۱۰۰۰ - ۱۵۰۰ ایل بوندان اولکی ترک دیلینده اولموش "dh" سسی هر بلزین "ذ" سسینه یاغین ایدی . بونا گؤره ده کاشغری اوزکتابیندا بوسسی اساسا "ذ" و بعضی تورک لهجه لرینده "د" شکلینده یازمیشدیر . قیدا اولونمالی دیرکه ، هم قدیم ، هم ده معاصر عرب دیلینده اولان "ذ" سسی ، بوگون فارس دیلینده تلفظ اولوندوغو کیمی "ز" شکلینده دگیل ، بلکه "dh" کیمی دخیلیمیش و دخیلیر . سو سس قدیم فارس دیلینده ده وارا یمیش .

قدیم تورک دیلینده کی "dh" سسی سونرالار ، تورک دیل لرینده ، او جمله دن آذری و آنادولو تورکجه سینده ، یعنی خزرلر ، قهجاقلار و اغوزلار داندن توره نمش تورک لرین دیل لرینده ، چوخ "ی" حرفینه چور یلمیشدیر . "دیوان لغات الترک" کتابیندا اولان یوزلرجه نمونه دن نجه مثال گؤستریمک کفایت دیر :

باہرام - *badhram* ، بوی - *bodh* ، بوہاق - *bodhag*

بو سس دگیمه سی اساسیندا قدیم دیلیمیزده "بذک" سؤزوده سونرا آذری دیلینده "بویوک" ، آنادولوتورکجه سینده ایسه "büyük" بویوک شکلینده دوشمور شدور . دمک ا ب و ت م ا م ی ن ش ع ر ل ر ی ن د ه ، ب ا ب ک ح ر ک ت ی ن ی ن م ر ک ز ی ک ی م ی گ و س ت ر ی ل م ی ش

"بذ" کلمه سینین اصلی "بذک"، یعنی "بویوک" ویا "کیمسه یه باش اگمه یین" ایشیش و ابوتما "ک" حرفینی آتمیش و تشدیدله افاده ائتمیشدیر، تا اونومرب کلمه سی "بذ" شکلینه سالسین. عربلر غلبه چالاندان سونرا بو قالانی ویران ائتدیلر. بونا گوره ده، زمان کفچدیگجه "نون آدی خلقیمیزدا غلپنده اونودولدو، لکن بوآد تاریخی منبعلرده ابوتما مین تحریف ائتدیگی "بذ" شکلنده قالدی. چوخ احتمال که، بابک زمانیندا آذربایجانلیلار بو قالایا آنجا ق "بذک" دئییرمیشلر. چونکه، تاریخدن معلوم دورکه، بابک حرکاتینین، آذربایجانین مختلف یئرلرینده، عربی قالالاری و ارایمیش، اونلارین بعضی لرینین نشانلری ایندی ده قالیر. آنجا ق حقیقنده دانیشدیغیمیز قالا، اونلارین هامیسی نین بویوکو و مرکزی اولدوغو اوچون، خلق اورایا "بویوک" آدی و فرمیشلر. ابوتما مین نجه یفرده "بذین" کلمه سیننی ایشلتمه سیندن گورونورکه، اوزمان ایکی بویوک قالا و ارایمیش. عربلر "قلعه" کلمه سینیه علاوه ائده رک "قلعه بذ" دئمیشلر. بورادان داسونرالار تاریخلرده اورایا "بذقالاسی" یعنی "بویوک قالا" ویا خود "کیمسه یه باش اگمه یین قالا" دئیلمیشدیر.

نتیجه چیخارداراق دشمک لازم دیرکه، بوگون کلیبرشهری نین یاخینلاریندا کی داغلاردا یفرلشن مشهور قالایا "بذقالاسی" دشمک دوغرو دور. بیرینجی اونسا گوره که، بوهمان "بویوک قالا" دشمک دیر. ایکینجی سی اونا گوره که، بوکلمه بابکین ملیتی و حرکت زمانی خلقیمیزین دیلی باره ده تاریخی سنددیر.

بعضی لری اعتراض ائدیب دئییه بیلرلرکه، اگر اوغوزلار میلادین ۱۱ - نجی عصرینده آذربایجانا کلمیشلرسه، بس بابک زمانی تورکلر نجه آذربایجاندا اولابیلر دیلر؟ بو اعتراض ائده نلر بیلمه لی دیرلرکه، اوغوزلاردان چوخ - چوخ اول، غرب تورکلریندن اولان "خزرلر" و "قپچاقلار" خزر دریاسی نین شمال - یندان دربندک کفچیدی (دمیرقاپو) یولیه آذربایجانا گلیب یفرلشمیشلر. شاید اوندان اوللرده تورکلر آذربایجانا کلمیشلرکه، هله یک علم عالمینه معلوم دکیلدیر.

عصرلر بویو تورکلرین آذربایجاندا اولماسی، بابک زمانینا قدر و بو حرکت زمانی تورکجه چوخلو جغرافی آدلارین یانارناماسینا سبب اولموش دورکه، "بذ" اونلارین بیری دیر. ابوتما مین دیوانیندا بابک حرکتیه علاقه دار ایشلنمش چوخلو یئر آدلاری وارکه، بعضیلری تورک منشاء لی دیر. آنجا ق بوکلمه لر او قدر تحریف اولموشلارکه، اونلارین کؤکلرینی آچماق گئنیش فرمت طلب ائدیر. انا بو یئر آدلاری داخلینده ائله لزی ده وارکه، اونلارین ترکیب مهملری بوگون ده

دیلمیزده ایشله نیر. بوکلمه لردن بیری " سَنَدَبای " سُوژودور. (باخ : دیوان ابی تمام، بشرح الخطیب التبریزی . مصر ۱۹۶۹ جلد ۲ ص ۲۵ - ۳۶ - ۳۳۲) بویشرآدی ایکی حصه دن عبارت دیر. بیرینجی حصه سی " سَنَد = سندی " قدیم تورک کلمه سی " سان" (شماره - سایه - سایما - اعتبار) (باخ: دیوان لغات الترک . بسیم آتالیپین تورکجه یه ترجمه سی جلد ۳ آنکارا ۱۹۴۰ ص ۲۲۹ ۱۵۷) و بوکلمه دن دوزه لمیش "سانماق" فعلیندن ایدی . بو فعل اوزمانکی تورک دیلینده هم "سایماق ، حساباقویماق ، اهمیت و فرمک" ، همده "ساییلماق" "حساباقویولماق" ، "اهمیت و ثریلمک" معنا سیندا ایشله نردی . (باخ: دیوان لغات الترک . جلد ۲ ص ۲۸) دیوان لغات الترک دن گُورونورکه ۱۵۰۰ - ۱۰۰۰ ایل اولکی تورک دیلینده فعللرین معلوم و مجهول نوعو عینی شکیلده ایدی و معنا فرقی جمله دن آنلاشیلاردی . یعنی هله مجهول فعلین اساس علامت لریندن بیری اولان دُور دُچشیتلی " یل - ول " شکیلچی سی تشبیت اولما میشدی . ها بقله دُور دُچشیتلی " لی " صفت شکیلچی سی یارانما میشدی . بوشکیلچی لر یاراناندان سونرا "سانیلماق" (حساباقویولماق ، ساییلماق ...) فعلی و " سانلی" (اعتبارلی سانیلان ، معتبر ، اهمیتلی ...) صفتی یارانمیشدیرکی ، بوگون ده " آدلی - سانلی" ترکیبینه دیلمیزده ایشلنمگده دیر .

دشمک "سند" سُوژو ، بابک زمانیندا "ساییلان ، اهمیتلی ، معتبر ، ساییلماق" اعتبارلی ، آدلی - سانلی" معنا سیندا ایمیش .

بویشرآدی نین ایکینجی حصه سی اولان "بای" کلمه سی قدیم تورک دیلینده "دولتلی - زنگین" معنا سیندا ایدی . (باخ: دیوان لغات الترک . ص ۲۳۹ - ۱۵۸) . بوگون ده بوکلمه اُزبک ، قیرغیز ، قازاخ ، تورکمن ... کیچی شرق تورک خلقلرینین دیل لرینده ، عینی شکیلده و عینی معنا دا ایشله نیر . مثلا "بای کالخوز" (دولتلی کالخوز)

قدیم تورک دیلینده "بای" سُوژوندن داها چوخ "بیگ" کلمه سی ایشلنمیشدیر . دیوان لغات الترک کتایب نین هر بیرینده بوکلمه یه بوللوجا راست کلیریک . داها قدیم اولان بوکلمه " ائل باشچیسی" ، " ائل بُو یوگو" ... معنا سیندا اولموش وزمان کئچدی کجه اونون معناسی کفنیشله نهرک "اوپین کیشیسی" ، " حرمت علامتی" و "بای" شکلینده " دولتلی" معنا سیندا ایشلنمیشدیر . بوکلمه ، یعنی "بیگ" ان قدیم دُور لردن بوتون تورک خلقلری ، اوجمله دن غرب تورک لرینده ایشلنمیش و بوگون ده ایشله نیر . بوکلمه شرق تورک لرینده "بای" ، غرب تورک لرینده ایسه " بیگ" شکلینده تاریخ بویو خصوصی آدلارلا ترکیب حالدا

ایشلنمیش واحترام معناسی داشیمیشدیر . بوکلمه بعضا خصوصی آددان اول و بعضا اوندان سونرا ایشلنمیشدیر . ایران و آذربایجان تاریخیندن " آنا بیگلر " (اتابکان) آدینی و معاصر آذربایجان آدلاریندان " حاجی بیگ " " نجف بیگ " و سایر نئی گؤستمک اولار . بوگون ترکیه ده احترام علامتی اولار . بوتون کیشیلره " بیگ " خطاب ائده لر . مثلا : اسلان بیگ ، شاکر بیگ . ۱۹ - نجوعصر قازاخ یازمچسی " کونان بای " معروف دور . " اوروزبای " و سایر بوکیمی آدلار تورکمئلردا غلینده چوخ یاییلمیشدیر .

قدیم و بوگون تورک غلقلرینده " بای " و یا " بیگ " کلمه سی تکجه کیمی آدلارینا دگیل ، احترام علامتی اولاراق " بیگ " شکلینده قادین آدلارینا آرکیریلاردی . ایندی ده آذربایجاندا بئله مرکب قادین آدلارینا چوخ راست کلمک اولار . مثلا : آنا بیگم ، سادات بیگم ، زهرا بیگم ، جانی بیگم . بئله قادین آدلاریندان تاریخیمیزدن بیر نمونه اولاراق ما بدین بیگ شاملونون قیزی " تاجلوبیگم " ی گؤستمک اولارکه ، شاه اسماعیلین آروا دی و شاه طهماسبین آناسی ایدی . (باغ : عالم آرای شاه اسماعیل . تهران ۱۳۴۹ . ص ۸۱ - ۸۰)

بو دغدیکلریمیزدن آیدین اولورکه ، بابک حرکتی دؤورو ، شاعر ابی و تمامین ، آذربایجاندا کی بیر یخر آدی کیمی ایخلقدیگی " سندبای " سؤزونون معناسی " اعتبارلی بیگ " ، " ساییلان وارلی " ، " آدلی - سانلی بیگ " ... ایمیش شبهه سیز بوکلمه ، اوزماندان چوخ اوللرمعین بیروارلی و تانیلمیش شخصین آدی ایمیش کی ، اونا مخصوص اولموش یخرین آدی کیمی باغلانیلمشدیر

دکتور محمد تقی زهتابی

نا غىل كتابى

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

دالدىم صحيفه لرينه ...
اوزوره شيرين يوخولاردا
شكىللىرىندهكى ياشيل جئيران يوللارىندا يام
آلتين زۇيا درياسيندا يىلكن آچمىش خياليم
قىش مئشهرىم باھار ناغىللىرىندا دانىشپىر
ماوى نغىسان بولاقلىرىندا
اودوم- اودوم
سۇندورورەم سوسوزلوغومو
ايچىمدە اۇتن
قوشلارىمىن ماھنىلارى قولايىمدا
كۈنلۈمدە سۇكن
دان يىرى ايله داغىلىر دومانلار
شېھەر سوسور
سخوكى جىنگىلدە يىر بوللور- بوللور...
يىللىرىن كىتىردىكى داغىنىق سۇزلىر
آچىلما مېش فنچە لركىمى
قورخاق اوتانغاج مېم
ھلە قابىنا يىرلشمە مېش
يىرىنە اگلشمە مېش
يالانا بولانما مېش
قىصىرلانما مېش
هنوز تاپ- تازە
آچىلما مېش فنچە لركىمى
رۇيا كۈللىرىندە آى ، اولدوز ، نىلوفر
اوزوره قولارلا بىر...

صون

ايضا حلاز: دالدىم = فرق اولدوم / اودوم- اودوم = جرعه- جرعه /
اۇتن = نغمه اوغويان / قىصيرلانما مېش = عقيم اولما مېش/ قولار = قوشلارى

بادام ایچی

بوگنجه بيلميره منه اولوب، نه دن ■ كؤنلومو جوشدورور بئر فریبه سر
بیرجه یول آنامی کؤرمکدن اؤترو ■ پاییز یارهای تک اوره کیم اسیر

ایکیرمی نوه سین اوغلانلی، قیزلی ■ اولدوز تک دوزوبدور اؤز دؤره سینه
دقنه بس بوگنجه، آنام چایب دیر ■ کدرلی مرونون "نتیجه" سینه

حیات دا، هرزاددان اولاد شیریندیر ■ او، هرنه طهر دیر، او هرنه چی دیر
اوغول دا، نوه ده، بادام اولورسا ■ "نتیجه" دقدیگین بادام ایچی دیر

منی شاعر دوغان، ای عزیز آنا! ■ آدیوا قربان دیر بوغریب جانیم
او، کؤزل آدونلا، کؤزل دیلون له ■ بسله نیب ایلیکیم، سوموگوم، قانیم

اوزون ایل لر بو یو، یا شا یا جاقسان ■ کؤنول خوشلوفی ایله، جان ساغلیغیله
دؤوره وی آلا جاق نوه - نتیجه ■ حرمتون قانا جاق اؤز وارلیغیله

سن ایکی جهت دن عزیزسن منه ■ آنام سان، آنالار افتخاری سان
بیرده دوغما یوردوم، دوغما وطنیم ■ نیسگیل لی تبریزین یادکاری سان

دنیا دا، بئر بؤیوک آرزوم بودورکی ■ آنالیق حرمتین ساغلیه بیلیم
بوشلا نیب غربتین غیری، شرینی ■ کلیب هر دن سنی بوغلیه بیلیم

بیرده کی اوره ک دن آرزو لایبیرام ■ کولسون آرزو لارون گلستان کیمنی
آزا ولسا، قوی ولسون نوه، نتیجه ■ لکن یا شاسینلار بئر "انسان کیمی"

تهران - آذر ۱۳۶۰

حکمت ازلیسی

اولگر :

جام می و خون دل هریک بکسی دادند (حافظ)

سن تا نوبتین حکمتین
نه اوردندیر هدهده
نه آنلارسان؟ آی یازیق
آلتون داراق گوندردی؟

عنصری به گوموشدن
اول سرخابلی شاعره
قاب - قا جا قلا رورر کن
ساغسی چانا ق گوندردی

قارانلیقدا بورا غیب
معبدره ، سارایا
کندا قولرین، یسارادن
قندیل چراق گوندردی

قالاری آماغا
امیر تیمور آدیندا
قرقین ، پانقیین سالماغا
قهار چیسولاق گوندردی

خزینده فیلسفدن
آل الوانلی اسکناس
سیره پیغسان تاجرره
قالاق - قالاق گوندردی

چوخ حشمتلی شاهلاری
درویشلره ساچدیه
" دار " یاراتدی یارایان
ساچاق - ساچاق (ا) گوندردی

بهرجه اوغلان بههرجه قیز
بوخسولارالطف اقدیب
زنگین لره وفرنیده
یدی اوشاق گوندردی

اطنلارا اوزون ساچ
افشکلره قیسا ساچ
قیسا قولاخ و فررکن
اوزون قولاخ گوندردی

سلطانلارین تاجینی
شاعرلرین صفینسه
قیزیل گونسه بنره دن
بهرچوخ یالتناخ گوندردی

۱- دسته : دسته

گوئلون قانا دوئنده زیب
هراپ ، آراق گوئدردی

بهر کیمسه نین ندنسه
باشقا سینی اوغشاییب

یاریم قارین اقللره
قیش دا سازاخ گوئدردی

چارلار دایاشایان
بارکوننده سام قیلی

دول قادینا و فزرکین
اینجه دوداق گوئدردی

قازالچک آغلارگور
قیز گلینه ایپک دن

۱ - جام

م . مجتهدی (مارکف تبریزی)

✦ قبریم اوسته ✦

- اگر اولسم منی کوروشنده دفن ایت
- گوزه ل معشوقه مه تفل وورخبر و فر
- جنازم اوسته گول سب ، یاسمن سب
- باشارسان قبره زینت مختصر و فر
- اگر معشوقه گلسه احترام ایت
- کتیر قبر اوستینه اوبی وفانسی
- سوروشا اولمه کیمدن شرح وتفصیل
- اونا سؤیله تمام ماجرانسی
- مزاریم اوسته اک بیرکول قیزیل گل
- مشامیم قبرده اولسون معطر
- اوتورسونلار گوزه ل لر قبریم اوسته
- اوخوسونلار آنا دیلده غزل لر
- منیم دیوانیمی خوش خط چاپ ایت
- بیلینسین خلقه عشقیم ماجرانسی
- فقط بومصرمی بار جلدی اوسته
- قارا گور دلبرین بوغموش وفاسی

﴿ نولوردی ؟ اولفیدی ﴾

- نولوردی دردیمه یارب، منیم ده درمان اولفیدی؟
دیلیمده صوت صداقت، اوره کده ایمان اولفیدی؟
نولوردی عامل اولفیدیم دندیک لریم سوزومه
بو امره ظاهر و باطنده عهد و پیمان اولفیدی؟
نولوردی اوزگیبه عیب آغتا روب تا پینجه گوزوم
اوز عینیمه کورا اولفیدی، بوسوزدوغوردانا اولفیدی؟
نولوردی خلقه وورونجاق جهاندا تهمت و بهتان
صلاح و عقیقیر بهزده، دیلیم فزلیخوان اولفیدی؟
نولوردی خدمت خلقه الیم- قولوم دولانا بیدی
کیچیک ترین ایشیمه، حکمران، وجدان اولفیدی؟
نولوردی دمنوی انسانلیق اقیلماق موضیندن
بوتون اوره کله وجودیم، دوغوردانا نسانا اولفیدی؟
نولوردی خلقین آیا قین چکینجه؟ ال دوتماق
دثار خلق بوعالم، شمار دوران اولفیدی؟
نولوردی قولدورون آلا، قازفیدی زیشه سینی
بالانچی نین دیلی لال، حالتی پریشان اولفیدی؟
نولوردی هرکس اوزی ساغلا بیدی اوز نفسین
اوزی اوز ایشلرینه ناظرو نگهبان اولفیدی؟
نولوردی جنگ وجدل اوسته صرف اولان پوللار
علاج درد غلایقده صرف درمان اولفیدی؟
نولوردی بمب موضیندن، غوراک و منزل پووشاک
جهاندا قسمت اقوام عورو، مریبان اولفیدی؟
نولوردی صلح وصفانین گوزورچینی پر آچشیدی
قاناد چالغیدی، اوچا بیدی، قونا بیدی غندان اولفیدی؟
نولوردی لفظ عدالت تا بیدی شکل حقیقت
بوتون جهاندا حقایق اساس فرمان اولفیدی؟
نولوردی مرزله صون قویشدی اهل قبایل
حریم حرمت تقواده جمله یکسان اولفیدی؟

نولوردی سینه لر آفینه سین آکدورت و کیینه
قیلیدی ترک ؟ محبت قلوبه سلطان اولیدی؟
نولوردی حق و حقیقت توتفیدی دهرین اوزون
حقیقتین گونشی، آسماندا رخشان اولیدی؟
نولوردی ؟ معصی دونده رسه مصطفایه "رضا"
یازا ، الهی بودنیا بهشت فران اولیدی

"انقلاب شمرلریندن" نین قالانی

بو اقلین گل تاپیشیردیغلارینی دینله هله
چوکه سین یوردوما ظلمت اوبامی آیدین اقله
چا تیب آفاق طبیعت امروزون مقصدینه
چا تاجاق زافریمیزده امروزون معبیدینه

✽ انقلاب شعرلر يندن ✽

۴

اللى ايلدن برى سن يومما ميسان گوزلرينى
دشميسن بىشر- گوييه آغلار گوزونن سوزلرينى
ديرما شيب اوزبوخارى، بىشر گونشين قارشيسينا
كولون آلتيندا نيبه ساغلاميسان گوزلرينى
چا تيب آفاق طبيعت آموزونون مقصدينه
چا تمايب ليك بو زافر آموزونون معبدينه

شفقين رنگ لرى تيره له نيب، پوزقون اولسوب
قوش تا پيدير يووا سين، تام يووالارقوشلا دولوب
گونشين قانلا دولوش پورى صبحى اوياديب
اي سحر دن ده گوزهل! گول دوداغين نيله سولتو
چا تيب آفاق طبيعت آموزونون مقصدينه
چا تمايب ليك بو زافر آموزونون معبدينه

داش دا بىير تيب يخه سن، سينه سينه گوللر آچيب
ايلدير يم تك، سو كسيب تپه لرى، سفلىلر آچيب
دقت اقله گوزه ليم، گور! نجه تاريخ بويى
ظلمتين قاپلارين آيدين ليغا دا، اقللر آچيب
چا تيب آفاق طبيعت آموزونون مقصدينه
چا تمايب ليك بو زافر آموزونون معبدينه

قارتاليم قالح، قانا دين وورسلان كله سينه
كولگه نى سال او بياض باشلى داغين قله سينه
سیر آفاق اقله بوتپه دن اوتپه يه سن
بان قاتيش آذر يمىن مى يانان شعله سينه
چا تيب آفاق طبيعت آموزونون مقصدينه
چا تمايب ليك بو زافر آموزونون معبدينه

خلقيمىن بايراقىنى قويمما دوشه الدن اله
گكت دوشوندور بواقلىن سوزلرينى اقلدن اقله

✽ باغری قره و تولکو ✽*

(منظومه)

یئرلی دیربوناغیل دا باغری قازا ،
اونا بیر یاغشی قونشودور قارغا .
تولکو بیگانه دیر گرهک گفتسین
چوللره - هر نه اقیله بیر ، اقسین .

بالالاری نین
بیرین سال یقره
من اونو یثیم ! ،
یوغسا چیناری
کسرم دیبدن ،
توتوب یثیرم
ها میزی بیردن !
قوش قورخوسوندان ،
بالالاری نین
بیرینی سالیدی ،
تولکو بالانی
توتوب آپاردی ...
هاباح اولارکن
کونش دوغارکن ،
تولکونون قارنی
یعنه آجالدی ،
یککه چینارین
دینینه گلدی .
سسه دی یعنه :
- آی باغری قره !

بیرگون واریدی
بیرگون یوخ ایدی ،
کیمی آج ایدی
کیمی توخ ایدی .
بیر "باغری قره" ***
چینار باشیندا ،
یووا قویموشدو ،
یوموتاسیندان
دورده قشنگ ،
بالا دوغوشدو ...
گونلرین بیری ،
پیشیک دن
کۆپک دن غیردا
اوخشاردی قوردا ،
بیر تولکو گلدی
بوخموسو چویدن ،
یقره چومبلدی
باشلادی گویدان :
- هاردا سان مره ؟
ای باغری قره !

✽) آذربایجان شفا هی خلق ادبیاتیندان الینمیش حکایه ✽) قوش آدی

باغری قره نین
 یانینا گلدی .
 دقدی دی گوروم
 سنه نه اولوب؟
 بالالارینی
 کیم سندن آلیب؟
 دقدی : آی قارغا
 قالمیشام داردا !
 یامان بیر تولکو
 هامان بیلدیرکی ،
 اوچ گوندور کلیر
 منی سسله ییر ،
 او، بخله دشییر :
 - آی باغری قره !
 بالالاری نین
 بیرین سال بقره ،
 من اونو یقییم !
 بوغسا چیناری
 کسهرم دیبدن ،
 توتوب یقیهرم
 هامیزی بیردن !
 بخله جه اوچون
 الیمدن آلیب ،
 بالالاریمین
 تکجه سی قالیب !
 قارغا دینله بیرک
 اونون سوزونو ،
 باغری قره یه
 توتدو اوزونو .

بالالاری نین
 بیرین سال بقره
 من اونو یقییم !
 بوغسا چیناری
 کسهرم دیبدن
 توتوب یقیهرم
 هامیزی بیردن ! ...
 قوش قوغوسوندان ،
 بالالاری نین
 بیرین ده سالدی ،
 تولکو اونودا
 توتوب آپاردی ! ...
 یقنده ده ما باح
 دونندن قابق
 تولکو بیگ گلدی ،
 باغری قره دن
 پایینی آلدی ! ...
 * * *
 باغری قره نین
 دورد بالاسیندان
 بیر قالمیشدی ،
 اوچونو تولکو
 بیر - بیر آلمیشدی .
 قارا گکین
 اوتوروب آغلییر ،
 بالا دشیین
 اوره گین داغلییر ! ...
 ... هاردان ایسه
 قونشوسو قارغا ،
 بو ایقی بیلدی ،

دیدی : آغلاما

آی قونشو باجی،

تولکو کسمه ز

هلیج یهور آغاجی !

سنین دردی نین

چاره سی منده ،

ما باح بیرده بیر

تولکو گلنده ،

- قولاق آس اوگره ن !

بیلده دئیهر سن :

چیناری کسیر سن، کس نادان اوغلو

دئی گوره ک الینده کسیرین هانی؟

دهره ن یوخ، بوخجون یوخ، کرکین

یوخ سنین

آلماس تک پولاددان تبرین هانی؟

***

قارغانین سوزو ،

باغزی قره نین

بشینینه باتدی،

گفجه نی راحت

یووادا یاتدی ..

سحر آچیلدی

گونش ساچیلدی ،

حیله گر تولکو

بشنه تا پیلدی .

باشینا قویموش

للهک دن بیرتاج

مانکی شاه اولوب

آلاجاقدیر باج !

اوزونو و فردی

آغاج دیبینه

سسله دی یکنه :

- آی باغزی قره !

بیرین سال یقره

من اونو یقیم !

یوخسا چیناری

کسهرم دیبدن

توتوب یقیرم

ها میزی بیردن ...

باغزی قره نین

اوره گنی قشیم،

تولکویه دیدی :

یوخدو/بیر شقیم

سنه وفرمه لی !

ایندی دمه لی :

چیناری کسیر سن کس نادان اوغلو

دئی گوره ک الینده کسیرین هانی؟

دهره ن یوخ، بوخجون یوخ، کرکین

یوخ سنین

آلماس تک پولاددان تبرین هانی؟

تولکو بارماغین

بیر آن دیشله دی

دیدی : بواپشی

قارغا ایشله دی ،

اونو قارغارام

هر سحر، آخشام،

سنی ده بیرگون

توتوب یقیرم،

آی باغزی قره

سنه دئیهرم

***

تولکو سفوینجک
 بونو گورونجهک
 سولاندی آغزی
 قاماشدی دیشی
 اوزون یفتیردی
 تفر توتدو قوشو ،
 چیخدی آرادان ....
 باغری قره نین
 اولومو باغین ،
 گوزوندن توکور
 یاش ، آخین - آخین !
 الطری باغلی
 اوره کی داغلی
 هر حالدا اولسا
 ایشله دی آغلی ،
 بیر فیکر اقله دی
 بقله سؤیله دی :
 - آی قوچاق تولکو !
 کورکو آغ تولکو !
 غنچلی گوموش
 قلبانی تمیش ،
 آرزوم بودورکی :
 منی بقمه میس
 اوچ بول دقبه سن :
 - آی باغری قره
 بوخ ایتمیش سنه ،
 تایی باغری قره
 قویما بو آرزوم
 گوزومده قالسین ،
 قوی اتیم سنین
 حلالین اولسون ...

تولکو حربه نی
 کسبب یئونه لدی ،
 باغری قره نین
 یخری گفنه لدی :
 دولانیر ، اوچور
 یخیر بسله نیر ،
 گونو خوش گفچیر
 قیق - قیق سسله نیر ،
 تولکونون آدی
 چیخیب یادیندان ،
 خوشو گلیردی
 بیر اوز آدیندان ...
 آما تولکوده
 بفکار قالما ییب ،
 دقمک اوزونو
 اله سالما ییب !
 گفدیپ اوخویوب
 بیر تور توخویوب ،
 بقله جه بیرگون
 او تورو قوردو ،
 اوزو گیزلنه نیب
 پوستوادا دوردو ...
 او یاغینلیقدان
 بیر آرخ کفچر دی ،
 باغری قره سو
 اوردان ایچر دی ،
 یقنه ده گلدی ،
 سو اوچون اوزا ،
 آباغی دوشدو
 قورولموش تورا ...

■ ■ ■

قوش ایستیردی گی:
 آلدانسین تولکو،
 آغزینی آچسین
 او چیخسین قاچسین :
 آما تولکو بیگ
 چوخ بیلیمیش ایدی
 عومرونده کلهک
 چوخ گورموش ایدی .
 دیشین قیساراق
 قوشو بیخاراق
 اوچ کره دددی :
 آی بیغری قره !
 یوخ ایمیش سنه
 تای بیغری قره ! ...
 بئلهجه یازیق
 باغری قره نین ،
 ایشی توتمادی !
 آما فیکرینی
 باشدان آتمادی ...
 نهایت اونلار ،
 یغنه گفتدیلر ،
 بیر قبرستانا
 کلیب چاتدیلار .
 تولکو دولاسیر ،
 خلوه بیخ تا پسین ،
 باغری قره نی
 حب کیمی آتسین !
 باغری قره ده
 ماغلین ایشله تدی
 تولکونون کونلون

الینه گتدی
 دددی : تولکو بیگ ،
 سن سا وادلی سا !
 هر نشف اولما
 فراسقلی سن ،
 بو اولولره
 بیر فاتحه دی ،
 عاییب اولماسا
 صونرا منی بی
 تولکو ایناندی
 اونون سوزونو ،
 افاده ایله
 توتدو اوزونو ،
 فاته دئمگه
 آغزینی آچدی
 قوش پیریلدا بیب
 دیشاری قاچدی ...
 تولکو دوغرودان
 گوردو بو کره ،
 کلهک بازایمیش
 او باغری قره !
 دددی : کاش سنی
 اول یقییدیم ،
 صونرا اوره کدن
 فاته دقییدیم .
 یغنه میش فاته
 باشیما دگسین .
 گوروم اولولر
 لعنته گلسین .
 اویدوم اونلارا

نهایت بیزیم ،
ناغیل قورتاردی .
باغری قره‌نی
ماغیل قورتاردی .
سیزده ساغ اولون
اوزو آغ اولون .
بهرام - ائلچین

۱۳۵۸

اولدوم بئچارا ،
اوزوم چوللرده
سوزوم دیللرده ! ...
تولکونون سوزو
بورادا بیتدی .
اوز قویدو چوله
گوزلردن ایتدی .

گوگده کی گوزل قوشلار

آقای حسن دهقانی (تبریز) ثمره‌لری چالیشمالاریندان بیرره بحسث
افمیشلر و " اونودولوش کلمه لر " و " دیلیمیزده کلمه قورولوشو "
نادایر آختاریشلار آپاردیقلا ریئی یاز میشلار .
مدنییت ودیل مسئله لرینده قایغی لارینا چوخ سفیندییک ،
موفق اولسونلار . گوندردیکلری منظومه نین صون مصراعلا ریئی درج
افدیریک :

آزمیش ائل یولا کلیب
قانا دا قولا کلیب
گوگده کی گوزل قوشلار
گو گلردن فییره انیب .

ایتگین اولسدوز

(حکایه ۱)

قانلی - قابارلی اللرینی یوماق ایخترکن، آنی نین قیریشلاری قات - با - قات دالغاندی . دیزلرینده یثنی بیرگوج تاپدی، دینمز - سویلمز آباغا قالخیب بیرگوز قیریبیمیندا قارانلیقدا ایتدی، غریبه بیردویغو اوره گینده جوشما قدا ایدی، ایللرین آغیر یوکون چیکین لریندن قویاریب آتماق هوسی کیمی، نه دنسه اللری بیردن بیره، پولادان یونو - لموش بیجا قاساری اوزاندى، صورنا دیکسندی، بیجا قی بورا خیب آیی - ن سولغون ایشیفیندا، اللرینه با خیب چا شیردی، اونا ائله - گلیردی کی، اللری نین کتمه کی، ایللردن بری چکدیگی درد لرایدی لرکی کتمک شکلینده ائلیزیده کتمک با علامیشدی لار، شاید ده اللرینه با خا رکن : " او سازچالان اللریمی ایتیردیم " دئییه حبسه آلینمیش سازی نین قایفی - سینا قال میشدی، قارانلیغین قرغونج قانا دلاری آلتیندا، شهر یوغلان - میشدی تک - توک آییق قالانلار اوره گینی ایسه، ظالم بیر قرغو بورومکده ایدی، آدیملارینی بیر آن یفکینلیدی، اوره گی یا مان دویونسه ایدی ده ، بوزا اوخشار قورخو کونلونده آلوو چکن غضبین ایستی سیندن اریبیب یوخ اولموشدی، دایانمادان بوروق - بوروق کوچه لری، دار - بوروق دالانلاری اومتوب گئدیردی، هارا گئده جگی نه ائده جگی هله امزونه ده بوس - بوتون آیدین دگیلیدی، قارشیندا گئده - ر - کلمه ز بیریول گوروندی ..

کئچمیشه - کله جکه دوشوننده، درین - درین خیال لارا دالاندا، غضبدن گوز لری قان چاناغینا دغونوردی، با یاق آلدیغی خبر، بوتون وارلیغین - سا رسیتسایندی دا، کینه سی نین نه قدر سونمز اولدوغونو آیدینجا دویوردی بو کینه دیزلرینه گوج و حرکتینه استقامت و فریردی، بیرس دویوب نا غافل دایاندى، دوو اارا دایانیب بویلانا رکن بیر افسرین قارالتی سین گوردو، قارانلیق اموز حکمونو سورمک ده ایدی واهمالجا یاخینلاشان آدد - یملارین سسی سکوتو پوزما قدا، غیراختیاری اولاراق، بیجا قی بیردن بیره

(۱) بو حکایه یوردوموزون سئویملی قوجا مان عاشیقی، "عاشیق علی فیض الهی" نین کئشکلی حیاتی نین و شاهلیق قورولوشونا قارشى آپا رده یسی مبارزه نین ادبی - بدیعی، تصویری دئمکدیر .

اونون کۆكسونه يفرلشديزمك قرارينا گلدی. وجودونو بورويين بونفرت ، كينه بانار بيروولقانا دؤنموشدوكي، شاهليق اصول ادا ره سيخي قوروييا لاري بانديريب ياخماق ايسته ييردي. اموزونو بيرآنليق اولسادا قيوراق حس ائديردی. حياتي بيردنيزه اخشا ييردي كي دايا نمدان جوشوردی و انتقام هوسي اونون يئنيلمز دالغالارئي كيمي سله نيپ كوشولدوردولار . دوزمه دن گوزله ييردي و بيچاقين سوموك دسته سيني وارگو جوايله الی ايچره سيخبردي. آما نه دنسه جومدو خياله قات - قات ريشيق فكيرلرر گلدی لرگوزلري امونونده صف چكديلر. دوداقلاري ترينمه سه ده :

– "اولما يا اولغومون كؤمك لريندن اولاق اوغلو مدا بوپالتاردا ايدي. آما باطنده ضد ايدي. شاها قارشي ورروشوردی... دئيه ال - قولسو سوندا كدي وارتنش افسري سن سيز - صدا سيز يولون توتوب گئتدی. كؤنلونده كؤك سالان كينه نه قدر قالين - قئيم اولسا ايدي دا خلقه اولان محبتي داغلارچا يوكسك وعظمتلي ايدي. محبت وكينه هرايكيسي بيريشرده قوجا قاتمتيني چولقالاميشديلار. قارانليقدا آتيلان گوجسوز آدديملارين عكس صدا سيندان باشقا، گئجه نين آغيرسكوتونو پوران بيرزا ديوخ ايدي. سولغو بنا غيشلاري ايسه هر دن افله گويه تيكي لييردي سانكي ايتگين بير "ولدوز" ون سوراغين توتوردی. قايبي ني آچيب جلد اموزونو حياطا آتدی. اوز - گوزونه سو چيلركن يورقون قاتمتينده بير يونكولوك حس ائتدی. ساللاقنا - نادان اشونه ساياق گلدیگيني خاطيرلايارا و. گوزلري ياشاردي. قويونلا - ري كسيب سويدوغو چاغ آلان خبر، هلنده اورهگيني سيخيب وارليغي سني سارسيديردي. دشمك كي، آلدیغي خبرين هئچه تزه ليكي يوخ ايدي. كوچه ده خياواندا هرگون سويوق قانلي ياد - تانیشلار آغزيندان مكرربوسوزو - اولونون اعدا مليغيني - اشيديردي. بوسوزلرين شايعه اولدوغونو ياغي قانيرسادا، بئله بيرزاملاردا باشيندا دومان قاوزانيب بوتون عالم گوزلري امونونده قاراليردي. سن چيخما دان باغيريردي، چيغيريردي وحياتى، كاشناتى دگيشديرمك حسرتى ايله يانيردي يا خيليردي. بوآنلار - دا حياتى ان سئودىگي دېلك لري اوغروندا، فدا ائتمكه تله سيردي، بو خصودا اموزونه سوز وئيردي. آيين بولوت آرديندا گيزله نمه سيله بانا - شى ، ظلمته تسليم اولمايان سايريشان اولدوزلارين سئويملى ايشيفى داها آرتيق گوزه چارپيردي. گئجه نين قورو سكوتونو شهرين ايت لري پوزوردولار

و او، دوشونه رکن یا نیلیردی، دوشونوردی او گنجه یه کی "ساواک" چیلار بیرتیجی قوردلار کیمی دام - دوواردان توکولوردولر، کیم گلدی توتوب دیدیردیلر هارا گلدی داغیدیب بیخیردیلار. واونون بیرتلاشیق آغ ساچلا- ریندان یاپیشیب بودوستاقدان - اودوستاقا، بوسلودان - اوسلولو سوزوندوروب چکیردیلر سه سرین - سرین اسپردی واونون پریشان ساچلار- ینی اهماجا هوروب تیتره دیردی، هاجا فیکیرله شیردی، یقنه تهرانا گفتمه لیدی. دیدرگین حزین انسا نلار کیمی، بویتو چیگتینده زندانلار قاپی سینی کسمه لیدی. تا بیکه جان - جیگیری ساییلان محبوس اوغلونون احوالین سوروبه بیر غیرتوتسون. تهراندان بئزارایدی، بوآدی ائشیده رکن اوره گی شیردی. طالعینین قارالیغینی، فلاکتی نین علتینی اوردان بیلیردی. تاریخ بویو اورانین کوبیاسی، دوغما اظطری نین باشینا گوپسه نیب تاپدا نیردی و شاهلار سارایی قان - قان دئییب هایقیریردی. نه دنسه بیر- دن دیکسه ندی. اوتا قینا یوگورمک ایسته دی. "آرواد - اوشاق آییلماسین دئییه قاپی - پنجره نی کیپ له دی. اوره گی دولموشدو. ساز و سوزونون یاساق اولدوغو، تو یلاردان - مجلس لردن محروم اولدوغو، درد - کدرینی قات - قات آرتیر میشدی. دایانمادان دوواری آددیملادی، ساری قاپیب پارچادان چیخا رتدی. توزون آلیب باغرینا باسدی. اوره گی یامان تله - سیردی. مضراب تئلده اوینا بیردی نغمه دیلده جوشوردی. بولاغ کیمی سینه سی سوزچا غلاییردی. قارالیقی قارقیردی. آیدین ما باحی سله بیردی. وسینه آپیلان حیات یولداشی، جوموشدو واونون عالمنه کی حزین - حزین یانیق - یانیق سوی سؤیله بیردی، بوی - بویلا بیردی :

اویان ستارخانیم گورنه لرا ولدو * آنالار گوزلری یاشیله دولدو
 باجیلار ال آتیب تفللرین یولدو * آینالی توفنگی تفر یختیرمنه

خان چوبان نسلیم، بابک اوغلوبام * کوچ کورا وغلوکیمی دوشمن دوغرو یام
 شاهلار اوستونه قیلینج توولویام * آینالی توفنگی تفر یختیرمنه ...

اکینچی قارداشیم، ایشچی یولداشیم * آنادیلی ایستیره م کسلسه باشیم
 دوغسانا چا تیغیر گورورسن یاشیم * آینالی توفنگی تفر یختیرمنه

اولدوزلار باتمادا ایدی وزمان، تر - تله سیک اوتوب گچم - کده،
 قارالیق ایسه قورخونج قانادلارین، "تبریز" اوستوندن بیغیشدیریب

قاچماقدا .... * صون *

✽ آتالار سۆزۈ ✽

توپلادىغى

ع . منظورى خامنە

✽ ۳ ✽

- قايغا دوشدون - ياغشى، دالدا قالدېن - واى حالېن
 قىلب افشك قايانېن قيراغى ايله كغدهر .
 قىلب اودوركى، قىلبېندە كېنى دشمە يە .
 داوا (دموا) دا آغاچ آرادا كېنە دگەر .
 داواكارېن شاه اولسا، مېرىخەنى آلاھا ياز .
 داواچېن خان اولسا، آلاھ دادېننا چاتسېن .
 كىمى بە مېنىب كىمىچى ايله دالاشېر .
 افشكى مېنىك بېر عېىب ، دوشمەك - اېكى .
 كۆزەل عېىب سېز اولماز .
 مملحت لە آتېلان داش اوزاق كغدهر .
 مملحت سېز كۆرەن اېشدىن خفېر اولماز .
 نادان الېندن سو اېچمە ، آب - حىات اولسا دا .
 پاخېل آرتسا، قورد آرتار .
 پاخېلا تانرى وقرمز، وقرسەدە قارنى دوېماز .
 پاخېلېن كۆزۈ دوېماز .
 كور، كورا، كور دشمە سە باغرى چاتلار .
 كوسا يا رېشخند افدە نېن، توپ قارا ساققالى كرهك .
 طاماحكارېن كۆزېن تورپاق دوېدورار .
 طاماحكارېن كۆزۈ كور اولار .
 تقصيركار اولدى لېلە، ساققالى وقردى الە .
 قابېل شاگرد اوستاد اولار، اوستادان .
 فرلى (فراستلى) اوغول نقىلر آتا مالېنى،
 فرسىز اوغول نقىلر آتا مالېنى ؟
 فرلى جوجە بومورتادان جويولدهر .
 سېچانا دقدېلر :- بودفشېكن چېخ، او دفشېكە كېر .
 بېش مېن آلتون (قىزىل) وقرەك سەنە !
 دقدى بېن منزل ياغېن، پولو چوخ، بوندا نە حكمت وار ؟!

محاوره

(تورکجه - فارسجا معمولی دانیشیقلاز)

تألیف : منظوری غا منه

کتابیندن

فارسجا	تورکجه
مکالمه باشاگرد مدرسه شما کی هستید ؟ من یک نفر شاگرد هستم شما در کلاس چندم می خوانید ؟ من در کلاس پنجم درس می خوانم . هر روز چند ساعت درس می خوانید ؟ هر روز پنج ساعت مشغول هستیم . کلاس شما چند نفر شاگرد دارد ؟ در کلاس ما بیست و شش نفر شاگرد هست . در کلاس شما چه برنامه هائی اجرا می شود ؟ برنامه های زیر : ادبیات ، زبان خارجی ، عربی ، ریاضیات ، عرفه و فن و تربیت بدنی . شما بچه زبانی می خوانید ؟ ما بزبان مادری می خوانیم . در تکوین شخصیت انسانها زبان مادری چه تاثیر دارد ؟ دکتر "چارلز وایت" آمریکائی پس از آزمایش زیادهای این نتیجه رسید که اولین اقدام در تربیت بچه ها اینست که هر کس با پدای اول زبان مادری خود را کامل یاد بگیرد .	مدرسه شاگردی ایلم دانیشیق سیز کی میسیر ؟ من بیر شاگردم . سیز نجه نجی کلاسدا اوخورسوز ؟ من بئشینجی کلاسدا اوخویورام . گونده نجه ساعت اوخویورسیر ؟ گونده بئش ساعت مشغول اولوروق کلاسیردا نجه شاگرد وار ؟ کلاسیمیردا ایگیرمی آلتی شاگرد وار . کلاسیردا هانسی برنامهلر اجرا اولونور ؟ آشاغیداکي برنامهلر : ادبیات ، خارجی دیل ، عربی ، ریاضیات ، امک و بدن تربیه سی . سیز هانسی دیلده اوخویورسیر ؟ بیر آنادیلده اوخویوروق . انسانلارین شخصیتی نین تکوینینده آنادیلی نین نه تاثیر وار ؟ آمریکالی "دوکتور چارلز وایت" چوخ آزما یشدن صورتا بونتجهیه چا تدی کی ، اوشاقلارین تربیه سینده بیرینجی قدم بودورکی ، هر کس گرهک اول اوز آنادیلینی کامل اوگره نسنین .

فارسیجا	تورکجه
از زبانهای خارج کدام یک را می آموزید ؟ مادر مدرسه زبان عربی، فرانسه و انگلیسی یاد می گیریم . مدرسه ما آزمایشگاه فیزیک و شیمی و کارگاه نجاری و دو زنگی هم دارد . مدیر مدرسه کیست ؟ مدیر مدرسه آقای احمدی است . معلم ادبیات تان کیست ؟ معلم ادبیات ما آقای روشن است . شاگردان کلاس همه حاضرند ؟ فقط دونفر غایبند علی و احمد . در کلاس همه چیز مرتب است . در هر تنفس هوای کلاس را عوض می کنیم . اجازه بدهید از شما چیزی بپرسم . نمره من چند است ؟ نمره تو شانزده است . سعی کن همیشه نمره های خوبی بگیری .	خارجی دیپلردن هانسنی اوگره نیرسینیز ؟ بیز مدرسه ده عرب ، فرانسه و انگلیسی دیلی اوگره نیریک . مدرسه میزین فیزیک و شیمی لابراتواری و دولکرلیک و تیکیش کارگاهی دا واریدیر . مدرسه نین مدیری کیمدیر ؟ مدرسه نین مدیری آقای احمدی دیر . ادبیات معلمیز کیمدیر ؟ ادبیات معلمیز آقای روشن دیر . کلاسون شاگردلری هامی حاضر دیر ؟ فقط ایکی نفر غایب دیر علی- ایله احمد . کلاسدا هر شی اووز قایداسیندا دیر . هر تنفسده کلاسون ها واسینی دگیشیریک . اجازه و فرین سیزدن بیر شی سوروشوم . نیم نمره نهجه دیر ؟ سن اون آلتی آلمیشان . چالیش همیشه یاغشی نمره لر آلسان .

از حمید سید نقوی (خامد) : هیدجی شاعر معاصر زنجان

شادروان محمد هیدجی در بخش هیدج از بخش های زنجان متولد گردیده است. ه از تاریخ تولد و چگونگی زندگی او سند مشروعی در دست نیست ولی بطور ایجاز تحصیلات مقدماتی خود را در مولد خود شروع نموده و چندی بعد برای تکمیل تحصیلات به عتبات عالیات مشرف گردیده و تحصیلات خود را در فقه و اصول و علوم معقول و منقول در عتبات به پایان رسانیده و در حدود چهل سالگی در مدرسه سید نصرالدین تهران اقامت و به تدریس علوم قدیمه مشغول بوده و در سال یکهزار و سیصد و چهارده هجری شمسی در تهران برحمت ایزدی پیوسته است.

شادروان محمد هیدجی علاوه بر اینکه به زبانهای فارسی و ترکی شعر میسروده و گویا حاشیه ای نیز به شرح منظومه مرحوم حاجی ملا هادی سبزواری نوشته است و در شعر نیز هیدجی تخلص مینموده است. اینک یک غزل از این شاعر بزبان پارسی و یک قصیده که بزبان معاویره ای استان زنجان سروده است از نظر خوانندگان عزیز میگذرد :

هر غطافی که بمن میرسد از بار مناست	این پری چهره یکی در پی آزار مناست
من بر آنم که سرو جانم اندر ره دوست	او خیالش همه آزار دل زار من است
ایکه گویی مکن آشفته دل از مهر کتی	ترک سودای سر زلف بتان ما رمناست
هوس باده و ساغر نه غریب است ز من	رندی ما شقی از روز اول کار مناست
به من خسته نه خوب است ملامت ز ملک	آنچه گردون نتوانست کشد بار مناست
چون کتیم شکوه به بیگان نه ز بی مهری دوست	گله از دوست بدشمن نه سزاوار مناست
هر چه نالیدم و فریاد زدم هیچ ننگ است	کآ غرا این سوخته دل ما شقی بیما رمناست

(هیدجی) نیست ترا جز بملاقات اجل

چاره در دست، گرت میل بدیدار مناست

قصیده ترکی زیر بشکل گفتگو سروده شده و با یاد در خواندنش دل بهیشتی بشود.

ساقی گتوره نه دن؟ اومی خوشگوار دن

می؟ اها نسی می؟ اومی کی بوخی فرق ناردن

کلدی. نه نه؟ بهر، گشد و بدور. نه نه؟ قرار

جان دور. نهجه؟ انزار. نه دن؟ هجر بار دن

اخیلردیم آرزو. هرانی؟ طرف گلشنی

کویلووم اندردی یاد. ما چا قدن؟ بهار دن

من چوخ خوشوم گلور . نه مهيه ؟ بلبل وگوله

من چوخ بديم گلور نه مه دن آقبش وقا ردن

مطربه بلي بويور . منا ولوم بييرا باقه دور

نيلوم ؟ با رغي . نه ايلن آچنگ . وتا ردن

قوخلار گينه اوغور . ها راده ؟ مرغزار ده

كهنلك سسي گلور . ها رادان آكوهسار دن

ها هديلي . دونوم با شيوا . خوب سوزون بويور

فكر ائت . نه وار ؟ دو شو بدور عمون خواب و

نيلوم ؟ يا قه دور . نولا آكورسون عمون بويون

اوندا گوتور نقاب نه دن ؟ اول غذا زدن

ساقى گتور . نه يي ؟ بيله اول قانه دو خوشي

و فر بيردا ديم . نه دن ؟ بيله اول زهر مار دن

مطربه بويور گيلن نقلبيوم ؟ سار قيلخي اي

اوغلان چيخارت چنانه فن . ها ردان ؟ پنخاردي (۲)

سنده اولان منغني اوغي بير نچه غزل (۴)

گيزلينده ؟ بوخا وتا نما چاقور آشكار دن

سنده بالام برتمه گلده . نه قسم ايله ؟

آلچاقده ؟ غير قور نما گيلنده بوخا ردن (۴)

من ماليميها مالنمدن . نه مهني ؟ ما لوشوكتي

منا لگوتور موشم . نه مه دن ؟ ننگومار دن

منا عتنا بوغوم . نه مهيه ؟ قول زا هده

قورخي بوغومدي . كيمدن ؟ رقيب . دن

ساقى دولان . دولانميه . كيم ؟ چرخ كجمدار

دوندورمه سال . كيمي ؟ فلكى بومدار دن

مطربه سوزون بويور . منا ولا للهون دانيشي

هانسي مقوله دن ؟ ده گيلن وصف يبار دن

ده ياره هانسي يار ؟ مني خوا را شيليبين

سيند بيري . عهدي قويدى مني شغلوكار دن

۱- چفاته ۲- بخا ريديوا ري كه در قديم آلات مطرب را در آنجا مى

گذاشتند ۳- مخفف اوغلان ۴- مخفف بوغومارى

گفت التماس افله . افلیرم رحمه کلمیری
 دن
 گل الگوتور . منیم کی گچجوب اختیار
 مجزین ثمریوخی ، افله مز مجزه اعتننا
 آهین بیلوب ، خذرافله مزآه و زاردن
 خوارا فتدیلمر ، کیمی؟ منی ، کیم لمر؟ گولا وزلولر
 جورا فتدیلمر ، نه قدر؟ گچجوب دور شماردن

دوشدوم . هارا؟ هورا ، هارا دور؟ هوبلالی چؤل
 دن
 دوردوت الیم چیخارت هارا دان؟ بودیار
 سن بودیاره گلدون اوژون؟ یوخ گتیردیلمر
 ده کیم سنی گتوردی؟ سوروش هوشیاردن
 مطرب گتورنی ای . نی ای نچلوم؟ حکایت اغت
 کیمدن دیبوم؟ تهمتن واسفندیازدن
 جمشیدنولدی؟ نوشن افله دی مرگ جا مینسی
 کا ووس نولدی؟ یوخ خیر اول شهریاردن
 ده کیقبادی ، و فردی فلک باده شوکتیمن
 (۱) (۲)
 کیخسروی اولگلمه دی دیشره مفارندن
 ده نولدی زال اولدی؟ کیم اولدوردی؟ روزگار
 رستم نجه اولدی؟ قالدی لی کار زاردن
 رستم ده اولدی؟ اولدی . عجب؟ ایسته مزعجب
 چوخ بیخدی کیم سپهرا ونون تک سواردن
 سپهرا ب نولدی؟ سوکدی ونون قارینی فلک
 بهرام نولدی؟ گلگلمه دی . هاردا ن؟ فکاردن
 اسکندرا اولدی؟ اولدی بلی گفندی ظلمتسه
 دارانجه اولدی؟ گچجوبی مو معنت لی داردن
 دن من نجه؟ مگر نجه سن؟ مایل فرار
 به به نه فایده . نه نه دن؟ بو فراردن
 بیل بو فلک بیخار ، نه بی؟ شمس العماره نی
 قویماز ، نه نه؟ اثر ، نه نه دن؟ اولتالار

بیلدیم - نهیی؟ وفا یوغوموش. کیمده؟ دهرده
 دنیا بعیدا ییمیش. نه مه دن؟ اعتبار دن
 گویا. نولوب؟ توکندی. نه مه؟ عمر نقلی سوم
 گویا خبر یوغون. نه مه دن؟ کاروبار دن
 ای وای کول منیم هاراما؟ باشیمه. نییه؟
 من دالدا قال میهام. نه مه دن؟ همقطاردن
 بیللننه وار؟ نه وار؟ منه واضح اولوب هال
 معلوم دور منه. نه مه؟ اشامیم نه بار دن
 ظاهرا قدر. نه مه نه مه نی؟ گوزه اوز سو یون
 بللی اولور. نه مه نه مه دن؟ ایل بهار دن
 یختدی سهر سروش. گینه اقبله مه غروش
 ای فرق و فرمه میسه نه یی؟ هیوانی نار دن

*****

ساقی بالام بالام. نه مه؟ بسدور یورولما دون؟
 آخر توکت باش اوسته. اویا نیوغما ردن
 کلمز غوشون مگر. نه مه یه؟ آردا نیشما غـ
 چیغما زبا شون مگر. نه مه دن؟ اختصار دن
 بسدورا ولان مغننی. نولوب؟ یستیرن نولا
 بات. نولدی؟ یا تدی غلق کجه کجه دی یار دن

۱- یاری - نصف.

دوستو ومعاصری میرزه علی اکبر ما برکیمی عباس صحت ده یارادیچی - لیفا ۱۹ نجی عصرین صونلاریندا باشلامیشدیر، لکن ما برده، صحت ده ایلک اثرلری ایله ادبیات تاریخینده یاشا یا جاق ایزبور اخابلمه میشدیلر. اونلارین ایکسی نین ده اصل بدیمی یارادیجیلغی ۱۹۰۵ نجی ایلندن صونرا باشلانمیشدیر. عقیللری، شعورلاری حرکتی گتیریب، اجتماعی فکرین انکشافیندا یختی دور آچان ۱۹۰۵ نجی ایل انقلابی بیرچوخ صنعت آداملاری کیمی، ما برین ده، صحتین ده داغینده کی پوتانسال (ظرفیت) قوه نی اویاتدی، اونلاری اسکولاستیک (مدرسه ای) غزل - قصیده ادبیاتینین اهیقونچولوغون (مقلدچیلیک) طلسمیندن خلاص اشدیب، حیات و خلقه یاغینلاشدیردی. ما برین ده، صحتین ده، الهام پیریسی آنجا ق. ۱۹۰۵ نجی ایلدن صونرا پرواز لانیب قول - قانا دآچدی، نهایت، اونلار اوز سوزلرینی دقدیلر، ادبیات دونیاسیندا اوز فخری یفرلرینی توتدولار.

بو، ۲۰۰۰ نجی عصر ادبیاتیمیزین ایکی بویوک شخصیتی - صابر صحتی بیر - بیرینه یاغینلاشدیران بیرینجی عالم دیر.

آنجا ق اقله بورا دا جا قید اتمک لازیم دیرکی، بو عالم اونلاری واحد یارادیجیلیق متد و بولونا سالابلمه دی. صابر تنقیدی رقابست، انقلابچی - ساطیریک، صحت ایسه لیریک - رومان تیک شاعر اولدو. لکن بدیمی متد آپریلیغی اونلاری بیر - بیرینه فدایده اولوزی جبهه لره آتماسای صابرده، صحت ده انقلابار عصری نین سیننه سن و قریب، اوز ایفاده لری ایله دفک، "دلبر حریت" بن عاشیقی، چارچیسی اولدولار. ۱۹۰۵ نجی ایلدن صونرا صابر و صحت طرفیندن قلمه آلینمیش آشافیدا کی قطع لری نظردن کچیره ک :

صابر :
ای دلبر - حریت، اولاندان بری عاشیق
کونلوم سنه، چارپیشمادا دیرر و ووشب ایله
دف لرسه اگرایش بوسبدن مننه ناسیق
پک مفتخرم من ده بو عالی لقب ایله †

ہفله لیکله ، وقتیلہ اجتماعی حیاتا بیگانہ قالیب ، آنجاق گولو ، ہولبولو ، گوہ زہلی وصف افدہن ، پئری گلدیکدہ مرئیہ ، نوہ عہ یازماقدان ہفله چکینمہ بین ہراییکی شاعر ، ایندی آرتیق " حریتت پریسی " سین وورغونو اولندولار ، انسان آزادلیغینی انسان پسرور لیگین بھرینجی شرطی کیمی معنالاندھریب ، زمانہ نین اجتماعی مبارزہ لرینہ قوشولدولار . بوخدان صونراہیز اونلاری عصرین آزادلیق اوغرو - ندا ووروشان قابا قچیل ضیالیلاری نین ایلک میرالاریندا گوہ ردوک . ہوسوزلرلہ بیز ماہر یارادیجیلیغنی ایلہ صحتت یارادیجیلیغینی مینسی لشدیرفکریندہ دگیلیک . ہفله بھرقناعت علمی یانلیشلیغیا آپارییب چچیخارابیلردی . آیدیندیرکی ، ماہریارادیجیلیغینا مخصوس ایده فولوژی کنگرتلیک ، (مشخصیلیگی) کسکین لیک ، مبارز انقلابی روح صحتت یارادیجیلیغنی اوچون سچیہ وی دگیلدیر . لکن عصرین اجتماعی سیاسی شرافتی نین مرکبلیگیندن دوغان ضدیتلرینہ باغما یاراق ، صحتت ہوفزیاسی عمومی ہافوسو (احساس) اعتباریلہ ماہریلہ ماہریسن قوشولدوفوجیبہ بہ ملانصرالدین چیلرچیہ سینہ خدمت اقدیردی .

ہو ، ماہرلہ صحتی یاغینلاشدیران ایکنجی باشلیجا ماہرلیدیر . یارادیجیلیق متدلاری نین وفردی دوست - غطلری نیسن مختلفیلیگینہ زفما " ماہر وصحتت اوہر زمانہ لریندہ قابا قچیلیدیعی فکرین گوہ رکملی نمایندہ لری اولموش ، ایده یا ، مضمون وقوزماجا ۲۵ نجی عمر ادبیاتیمیزی رنگینلشدیرہ رک دونہ نین ، ہوگونون و ماہرین کلاسیک صنعتکارلاری سویہ سینہ ہوکسلمیہلر .

مین دووردہ یازیب - یارادان ، یاغین دوست واملداش اولانہو ایکی اوستادشاعرین قارشلی لیلی یارادیجیلیق علاقہ لری نیسن اوگرہ نیلمہ سی خصوصی تدقیقات طلب افدہ ن علمی بھیر ہرولمیدیر .

۱- ک- ع- ماہر . ہوپہوپنا مہ ۳ جیلد ، آذربایجان علملر آکادمیاسی

باکی ، ۱۹۶۵ ص . ۲۵

۲- عباس صحت اشرلری ، باکی ۱۹۵۰ ص . ۵۵

بیزحله لیک یوغاریداکی عمومی قید لرله کفایتله نه ره ک بو مقاله ده .
اساسا " صحتین ماهرله دوستلوفونو ، ماهرارثی نین نشری واره گره نیلمه
سی تاریخینده صحتین مهم خدمت لرینی ایشیق لاندیرما غا چالیشا جاتیق .
۱۹۵۸ نجی ایلهده عباس صحتین وفاتیندان ۴۰ ایل کچمه سی

مناسبتیله آذربایجان دولت اونیورسیتیه سی نین فیلولوژی (دیبلجلیک)
فاکولته سی نین طلبه علمی جمعیتی ادبی بیعیجاقی تشکیل اتمیشدی .
بیعیجاقدا شاعرین و زامان صاغ اولان طلبه لریندن و معاصر لریندن
بیرنچه ضیالی ، او جمله دن مرحوم ادیب میر عبداله شافق ده اشتراک
اشدیردی . ع . شافق بیعیجاقدا صحت حقیقده چوقق ماراقلی خاطرهلر
دانیشدی صورالارمن شافق معلیمین خاطرهلر سی نین استنوگرامیندان
بعضی یقیرلری کوجوروب ساغلا دیم . استنوگرامدان گوه چوردو کوم پارچا
- نی آشاغیدا عینی ایله و قریبم :

" من بیر چوقق معاصر لریمله یاغین دوستلوق اتمیشم . یاغین
تانیدیم بیر چوخ ضیالیلارین صمیمی دوستلوفونون شاهیدی اولموشام
لاکن صحتله ماهرین دوستلوفونون مثلینی هتج بیر وقت گوه رمه میشم
اونلارین اوزون مدت سوره ن دوستلوفو - اصل انسانی ، اصل صمیمی
دوستلوق ایدی . اونلار بیر - بیرینی چوقق سفوره ، دوغما قارواش کیمی
بلکه دوغما قارداش دان دها چوخ بیر - بیرینی قایینی سینا قار
دیلاز . ماهر عاقله سینه ، خصوصاً " گوه ربه اوغلو نا چوخ باغلی ایدی .
او ، شاماغیدان بیر یقیره کفندنده عاقله سی نی صحته تاپشیریب کفده
ردنی من بونو ماهرین او زدیله ندن ایشیتیم . ماهر ۱۹۱۰ نجی
ایلهده بالاغانیدا معلم لیک ائده زکن ، بیر جمعه گونوبیزه گلیمشدی .
او ، عاقله سیندن ساری داریخدیغی هاقد احرستله دانیشیر واره -
اوزونه تسلی و قیره رک دئیردی : " اگر صحت شاماغیدا اولما سایدی ،
من بیرجه گون بورادا داوام کتیره بیلیمزدیم . من آرغائینام کی
صحتین گوه رو منیم عاقله سین اوستونده دیر او منم ایلك اوخوجوم ،
مطلحتیم ، معلیمیم ، دوستوم و قارداشیم دیر " .

ماهرین دئدیگی بوسوه زلرین حقیقی لیگینه ، اونلارین دوستلو
- فونون گوجونه من ماهرین وفاتیندان صورادا ها چوخ اینان دیم .
ماهر وفات ائتدیکن صورتا صحت بیره دقیقه ده اولسون ، اوز دوستونو
اونو تمادی ، یقنه ده اونون عاقله سینه عیان اولدو ، اونون ارثی نین

طوبلانلیب نشر ائدیلمه سی و تدقیقی یولوندا بو یوک زحمتله قاتلا - شدی . مابرین اثرلری نین ایلك ناشری و ایلك تدقیقا تجسس عباس صمدیر . اونون بوزحمتینی اونو تماق ناشکرلوک اولاردی .

مابرین باشقا معاصرلری نین ده مقاله لرینده و خاطرلرینده بیز عین فکره راست گلیریک . استر مابرین ساغلیغیندا ، ایسترسه و فاتیندان صونرا عباس صحتین او ز دوستوا و چون ، اونون ادبی اثری او چون گوردوگواشی هئج کیم گورمه میشدیر . مابراغیرخسته لیگین پنجه سینده چیر پیندیغی گونلرده صحت همیشه اونون یانیندا اوتور - موش ، حکیم کیمی اونا طبی یاردیم گوسترمیش ، دوست کیمی اونا اوزک - دیره ک وفر میشدیر .

۱۹۱۱ خجی ایل ایولون ۱۲ سنیده مابرین واقتسیر وفاتی عباس صحتی مارصیتدی ، او ، بیرنجه گون او زونه گله بیلمه دی . صونرا بو آغیر ایتهکی آذربایجان مطبوعاتیندا خلقه ایلك دفعه و فریب ، چکیلمیز دردینی اوخوجولار لاپلوشده .

دوستونون اولومو مناسبتیه یازیب ، " قاراغیر " آدلاندیرد - یغی مقاله آشاغیداکي تاء ثیرلی سوزلره باشلانیردی :

" ای قاره مقاله عین سرلوحه سی نظرینیزه چا تدقیقا بیبر مصیبت خبری اولدو فونو ، یقین کی ، بیله چکسن . ولکن هانسی بو یوک بیبر نعمتین مللتن فوته گفته یگین دویمایمیش ایملن قوی دقیم :

غزلتری ، ژورناللاری اوخودوقدا ، او هوسله اوخودوغون گوزه ل - گوزه ل شعرلر ، شیرین - شیرین مضمونلار ، دوزلو - دوزلوسوزلرکی ، بیبر آنداسنی هم آغلادیب ، هم گولدوروردوا ونلاری داها بیبرده گورمیه چکسن . زیرا اونلارین ناظمی ..... سفویملی ، عزیزشاعریمیز مابرا افندی الیمیز دن گفتدی .

یالئیز بیبر ایستکلی رفیق ، مهربان دوست ای تیردیگیمدن بو قدر متأثر دگیلم ، بو یوک بیبر ملت قیمتلی بیبر شاعر ای تیردیگیندن کده ریم بالمصاف دیر . مابرین وفاتی ملت او چون ضیاع - ابدی دیر بیبر ضربه فلاکتدیرکی ، اونون آغریسینی ملت او ز وجودوندا حله صونرا لار دوک ائده جکدیر" (۱) .

صونرا مولف قهرله نیر ، یازی نین روحوندا حسن ائدیرسنکی ، او ، " قاراغیر " ی گوز باشلاری ، اوره ک آغریسی ایله قلمه آلمیشدیر :

۱- عباس صحت . قاراغیر ، " معلومات " ، ۱۹ ایول ۱۹۱۱نجی ایل ، نمره ۱۶ .

الحال صابره بیرقدر آغلاماق ایسته بیرم ، ای قاره ۰۰۰ اوبویوک شاعره ، او ایستکلی غزیزرفیقیمه خطابا " ۰۰۰۰۰ دفریر) :
 - صابر عالیمر ، ادیبلر ، شاعرلر اولنده سن اوئلارا وچون مرثیه یازاردین ، نطقلر سؤیله بیردین ایندی سنین اوچون مرثیه اوخویان بوغمو ، عجباً؟ غیر ، نه قدر اولمه میشم ، سنی یاددان چیخار تمارام . سن یاددان چیخماز سان ، سن اولمه میسن ، سن عالم معنا دادیری سن بیر مللتی دیر یلتمه گه چالیشان اوزو اولرمی؟ بوخ ، اولمز " (۱) .

بواوره ک یاندیریجی سوزلرده عباس صحتین یالنیز شخصی کدری ، سوبیکتیو حسلری دگیل ، بویوک شاعرینی ایتیره ن خلقین کدری حسلری و اینیلتی لری ایفاده اقدیلیمیشدیر .
 عباس صحت اوز دوستونا اوچ صمیمی شعرصر اتمیشدیر . بوشعرلرده او ، صابری " شاعر- دها پرور ، سونمز شعرگونشی ، قوجابیر قومه آغلارکن گولن ، ناله سیله خلقی داغلارکن گولن ، قلمی ایله ، سونگولریسن آچا بیلیم دینگی یولی آچان ، قلمیندن جواهرات صاچان " اوستادبیر شاعر کیمی وصف اقدیر ، اونون اولمز لیگینه درین اعتقادلاینانیر :
 صابر ای سن سئویملی شاعریمیز ،

نقتدر ، دوزلو ، سوزلو صابریمیز

تخچه قان اولماسین صینیق گونلوم ؟

سنی چوخ تئز آبیردی نیزدن اولوم

بوخ ، بوخ ، اصلاسن اولمه دین ، دیریسن

ان بویوک قهرمانلار-ین بیری سن (۲)

" معلومات " فزتینده کی " قاراخبر " سرلوحه لی مقاله سینده صحت اوخوجولارا سوزوفر میشدی کی ، گله جکده صابر یارادیدجیلیفی حقینده خصوص مقاله یازا جا قدیره دوستونون وفاتیندان صا رصیلان شاعر اوزونه کله - کلمزمه دینه وفا اقدی ، صابرین یارادیدجیلیفی حقینده بویوک اولدوقجا قیمتلی بیر مقاله یازیب " یئنی ارشاد " فرتی نین ۳-نمره سینده نشر اقدیردی (۳)

۱- یئنه اورادا

۲- ع . صحت . صابر ، " یئنی ارشاد " ۳۱۰، ۲۹، ۳ قوست ۶ سنتیا بیر ۱۹۱۱نجی ایل

نمره ۲ ، ۴ ، ۷ .

۳- ع . صحت . سنجیلیمیش اثرلری ، باکی ، ۱۹۵۰ ، ص . ۹۶

عباس صحت بومقاله سینده. ما برسا طبر اسپنی اجتماعی و بدیعنی - صنعتکارلیق باغیمیندان اطرافلی تحلیل اقدیب، ادبیاتیمیزین تاریخینده ما بر صفتی نین بیژینی، معنا و اهمیتینی ایلك دفعه دوزگون تعیین اتمیشدیر. ع. صحت ما برین اثرلرینی تدقیق افده رهک، بئله منطقی نتیجه یه گلمیشدیرکی، ما بر عصرین یتیشدیر - دیگی بویوک نوواتور (نوآور) شامردیر. صحت گوره، بونوواتور - لوق هرشفیدن اول اوندان عبارت دیرکی، ما بر ۱۹۰۶ - ۱۹۱۱ نجی ایللرده کی یارادیجیلیغی ایله ادبیاتیمیز دا انقلابی سا طیرانین بناسینی قویوب، "عظیم بیر انقلاب" یاراتدی.

ع. صحت اوزتحلیلینی دوام ائتدیره رک گوسته ریردی کی، ما بر - بن سیماسیندا "وطنیمیز ذاهیا نه بیر شاعر بختشدیرمیشدیر - اقله بیر شاعرکی، او، اوزونه مخصوص شیوه ایله "نقما نلاریمیزی مضحکه و مزاح طریق ایله غایت شیرین و هرکسین آنلادیغی بیر دیبل ایله، قهقهه لرله اصلاح ائتدیردی". صحت گوسته ریردی کی، ما برین اثرلری بئش ایلین مدتینده ایران مشروطه سینه بیر اوردووان چوخ آرتیق خدمت اتمیشدیر (۱).

ع. صحت بوسوزلرله ما بر سا طیر اسی نین اجتماعی - تربیه وی انصا لارینی کشف اتمیشدیر.

م.ع. ما برین ذاهی ایران شاعری فردوسی نین "شاهنامه" سیندن اقتدیگی ترجمه لر اوزه زبنده صحت خصوصی دایانیر، گتیردیگی مثال لارلا ثبوت ائتدیردیگی، ما بر بدیعی ترجمه یه اصل یا دایجیلیق ایشی کیمین باغیمیش دیر، او، هم فردوسی شعری نین معنا سینی، گولوربتینی (رنگ - سا غلامیش، همده ترجمه اقتدیگی دیلیسین - آذربایجان تورک دیلی نین یوشتیکر خصوصیتلرینی جانلاندیرمیشدیر، ما برین ترجمه سینی. صحت بئله قیمتلندیریردی. "۰۰۰۰۰ بوشایان حیرت ترجمه ده اطلینده کی فصاحت و بلاغت فایب اولوبدورمو؟ ۰۰ ظنیمجه ادبیات باغیر هر شخص بوسوالیمین جوالیندا: بلی، فردوسی ده تورکجه "آذربایجانجا - ع - ز) دئسه ایدی، اودا بوصایق نظم ائتدیری جمله سیندن باشقا سوزدشمز ایدی"

(- ع. صحت. ما بر، "معاصرلری ما بر حاقیندا"، باکی، ۱۹۶۲، ص ۲۴)

کتیردیگمیز قیما مثاللاردان آیدین گورونورکی، عباس صحت بومقاله سی ایله صابرشنا سلیغین تمل داشینی قویموشدور. اونون صابــــر یارادیجی لیغی حقینده کی تنقیدی فیکیرلری بوگون اوزآکتواللیغین (تازه لیک وگون منله سی) ایتیرمه دیگی کیمی دیگی کیمی، گلله جکده ده ایتیرمه به جکدیر. ایندی صابرین تدقیقا تچیلاری صحتین همین تنقیدی فیکیرلری نین یانیندان صویوق قانلی لیقلاا وتوب کچه بیلیمیر لر، همیشه بوفیکیرلره معتبربیر قایناق کیمی استنادا ایدیر - لر.

صابر ارثی نین نشری ساحه سینده عباس صحتین خدمتی خصوصیلیم بوپوکدور صابرین اثرلری نین ایلك دفعه طویلانیب نشره حاضرلانما سی شرفی محض عباس صحته مخصوصدور .

۱۹۱۱ نجی ایلهده صابر تیفلیسده معالجه اولونارکن وضعیتسی صون درجه پیسلشدیگی گونلرده عباس صحته گوندردیگی بیر مکتوبدا یازیردی :

" قارداشیم صحت مکتوبون یفتیشدی . افودن ، اوله قیلاردان بیز اندازه به قدر نگرانچیلیغیم رفع اولدو.مهه داهاالیم قلم توتما ییر. اهل عیالیمی سیزه ، سیزی ده آلله تاپشیریرام . اولور - سم غم اقمه رم ، چوکی بیلیرم ، سیز منیم آثاریمی طبع اقتدیره - رسیز (۱) ."

ع. صحت دوستونون بووصیتینه صداقتله عمل افده . رهک ، اونون اثرلرینی طویلانیب نشره حاضرلادی، انقلابدان اول " هوپ هوپ نامه " ایکی دفعه - ۱۹۱۲ و ۱۹۱۴ نجی ایلرده ع . صحتین حاضرلادیغی متن واونون مقدمه سی ایله نشر ایدیلدی . بونولا، یالنیز دوستونون قاراشیسیندا اوز بوجونویئرینه یفتیرمه میشدیر ، بونجیبایش عین زماندا ع . صحتین ادبیاتیمیزین تاریخینده احترام ومنتدارلیق حسی ایله یاد ایدیلن بوپوک خدمت لریندن بیر یدیر .

م . ع . صابر آنجاق نشرینی لازم بیلدیگی اثرلری نین طالعیتی دگیل، حله لیک نشرینی مصلحت بیلمه دیگی اثرلری نین ده طالعینی عباس صحته تاپشیرمیشدی .

۱- م . ع . صابر هوپونامه ، ۳ نجی جیلد آذربایجان علملر آکادمیاسی نشریاتی، باکی ۱۹۶۵ ، ص . ۲۳۱ - ۲۳۰

مرحوم ادبیات شناس سلمان ممتازین ماهر حقینده کی مشهور
خاطره لرینده بقله بیر ماراقلی احوالات دانیشیلیر:

"..... صحتله ائتدیگیمیز صحبتلردن بیر، هم ده ان عمده سی
ماهرین "دیوان" نی نین چاپ اولونماق صقله سی ایدی لکن بیرمسقله
ده سوزوموز دوز گلیمیردی اودا ماهرین صحتله وفرمیش اولدوغوغیر
مطبوع شعرلری نین "دیوان" ا سالینماسی مسقله سی ایدی.

ماهر وفاتینا بیرگون قالمیش صحتله آغزی باغلی بهر پاکست
ایچینده بیر نچه شعر وفره رک، وفاتیندان یالنیز اون ایل صونرا
آچیلیب نشر ائدیلمه سینی تاپیرمیشدی واونای غلیظ آندلار وفره رک
وصیتینه عمل ائده جه گینه سوزالمیشدی. من نه قدر سعی ائتدیمسه
صحت سوزوندن دونمه دی " بومنین طرفیمدن ماهره قارشى خیانت
اولار" - دئدی " (۱) .

ایندی چوغلاری تاسف حسی ایله دییه بیلرلرکی، گرک عباس صحت
ممتازین صلحیتنه قولاق آسایدی . اگر او بقله اقتسه ایدی، ماهرین
باغلی ظرف (پاکت) ایچه ریسینده کی شعرلری ایندی الده اولاردی.
ماهرین همین نامعلوم اثرلری نین طالعی بلکه ایندی بقله
بیر قناعتله گلمه که معین دره جه عقی وفریر. لکن صحتینده وضعیتى
نی نظره آلماق، اونودا باشا دوشمک اونا دا حق وفرمک لازیمدیر.
اوزانان صحت هئج بیر وجهله دوستونون وصیتى نی پوزا بیلمزدی بقله
بیر حرکتله او اوزونون دئدیگی کیمی، دوستو ناخیانت ائتمیش
اولاردی .

دونیا ادبیاتی تاریخینده بونا اوغشار حال لار آز اولما
میشدیر. بعضی بویوک یازیچیلار حله صاغ ایکن، اولدوکدن صونرا
آرشیلری نین آچیلماسی اوچون مدت تعیین ائتمیشلر واونلاری
وصیتینه مطلق عمل اولونموشدور .

یوخاریدا دئیلنلری نظره آلماق تصدیق ائتمک لازیمدیرکنسی
ماهرین وفردیگی آغزی باغلی پاکتی و ائتیندان اول آچما دیغی اوچون
نه اوزانان نه ده ایندی عباس صحتی قینا ماق عدالت سیزلیک اولاردی.
البتہ، ماهرین آغزی باغلی طرفده شعرلری نین طالعی ایندی

بیزیم هامیمیزی ناراحات ائدیر. ایستر - ایسته مزبفه بیرسفال
میدانا چهخیر : بس بوشعلیز نجه اولدو ؟

بوسشوا لا مستقیم شکیلده جواب وفرمک چتیندیر. آنجا قاحتمال
اٹمک اولارکی، صابرین آغزی باغلی پاکتده کی شعرلری، همچنین ع .
صحتسین " سیاوش " ، " علی وعایشه " " ولگا سیاحتی " کیمی چاپ اولو
- نما میس اثرلری یا ۱۹۱۸ نجی ایلده صحت شاماخیدان گنجه یه گوچرکن
ایتیب - باتمیش ، یادا هانسی کنجده - بوجا قدا ایسه طوز آلتینداد
- یر. کیم بیلیر ، بلکه ده گله جکده خوشبخت بیر تدقیقاتچی
اونلاری تاپیب ، میدانا چیخاردا جاق ، بقله لیکله ایندی ایندی
بیزی نگران قویان سرده اوزامان آچیلجا قدیر .

عباس صحتله صابرین یوخاریدا حقینده بحث آچدیغیمیز قارشی
- لیقلی عبرت آمیز دوستلوقی، اصل انسانی مناسبتلری نه قدر تاثیر
- لی نه قدر صمیمی ودوشوندور وجودور . ادبیاتیمیزین بوایکی
بویوک سیماسی نین ع . صحتله صابرین دوستلوقوهم بیزیم اوچون ،
همده گله جک نسیلر اوچون گوزه ل اورنک ، ان گوزه ل تربیه
مکتبی دیر . ۱۹۷۴ .

پازان: ساوه نین غرقان بخشینین بندا میرکنندیندن
بیرینجی درجه‌لی عدلیه وکیلی، علی کمالی

افشار

ایران گزمله‌لی، گورمه‌لی و سئومه‌لی بیریشردیر، طبیعی جهت لرینده
اوجا، باشی قارلی، قوجا مان و اوزلری آق دماوند، الوند، سهند
ساوالان و آلا داغ کیمی داغلاری و آق چای، ارس، اترک، کارون و کرخه
لیهرلی چایلاری و قوزی ده قرار دوتان مازندران و گیلان و گون باتان
سمتینده اولان آذربایجان و کردستان و لرستان کیمی استانلاریندا گور-
گور نقشه لری، خوزستان و مغان و ترکمنستان کیمی نعمتلی، لوت
و دوزکویری کیمی معدنلی دوزلری واردیر. ایران نفت دنیزی و گاز
طوفانی نینا و ستونده قرار دوتوب و کرماندا مس سرچشمه سی و دنیا نین
اکونومی کیمی لرینی اوزونده غرق ایلمه بیب دیر. ایران عجیب بی-
مملکت دیره خوزستاندا بوغدا - آرپا بیچیلنده، آذربایجاندا دیمی
باهارا بوغدا لارا کیلیر، خراسانین جالیز طاقلاری دوشنده جیرفتدن
کامیون - کامیون صیفی محصول لاری ایرانین بازارلرین دولدوراره
جهرم و بلوچستان و خوزستانین ۵-۶ درجه حرارتینده بیشن خرمالاری و
همدان و آذربایجان و خراسان و کردستان و حتی شیراز و بعضا " ده، سیرجان
و کرمانین سرین ها و الاریندا، اینجه و تازا و ظریف محصول لاری عزیز
ایرانیلارین " دامقلاریندا دادو فر. ایران بیلین دورد فعلینی بیر
زاهان و عین حالدا اوزونده یفر و فریب و یفر کره سینین بیز استثنافی و
مخصوص اولنکه سی ساییلیر.

بیزیم عزیز وطنیمیز تارینین دریغ سیز بیر رنگلی سفره سی
دیرکی ایچینده هامی نوع خورکلردن تاپیلار.

بیزیم اردملی یور. دوموزون تورپاقلاریندا اقله قابلیندن
وارکی اوزچیتلی محصوللارین داخل مصرفینه کفاف و فرندن صونرا،
خارج مملکتلره ده مادرا اقله سین.

ایرانین نقشه کی طبیعتی و محصوللاری جوربه جور دیر، اوندایاشان
واونون ملتیننی تشکیل و فرن غلقدره ده تنوع و مضاعف امکانلار واردیر.
ملتین تعریفینده مشترک سرزمینده یا شاما قوها میلیکجه مشت-
برک

نظریه گوزتیکمک و اونون آردیندا اولماق بیرکامل کلام تانهلینهدیر،
 نجه کی بیرمملکتین محصوللاری و امکانلارینین تنوعی اونون اجنبی
 لره محتاج اولما مازلیقینا و بوگون لرده رایج اولان اصطلاح ایله
 دخیلسه، "خودکفا" لیقینا دلیلدیروبونا گوره استعمارچی و استثمار
 چی و امپریالیست مملکت و حکومت لردا لاشیبلارکی ضعیف ساغلانمیش
 مملکتلرده تک محصوللیق تخریبی اندیریب، اجرا اقدیب و اولاری
 اوزلرینه و اوزاقتضا دلارینا تنوع و آچیخلیق و فرمات قیمتینه باقلی
 اقله سینلر، نجه کی کچمیشده ایرانی نفت مملکتینه دونده ریب و
 آیری زادلارا محتاج و غربه باقلی اتمیشدیرلر.

دخیلیدی کی ایرانین ملتی طبیعتی کیمی نجه جنبه لی و تنوع
 - لودور، بومره علت بودورکی ایران یشرکره سینین توپراق حصه
 سینده بیر منطقه ده قرار دوتوب دورکی قوزیدن بوزقوزی قطبین اتکی و
 اثرلری و جنوبدان استوا منطقه سینین حرارتی و اونون تاثیر آلتیندا
 اولان قورولوق کویرلر، آسیادان اروپا و آفریقا یا کتماقا فقط
 ایرانین اثنی سطحینده (بعضا " بوندان دا آرزاق) بول و یشر باقلی
 قویوب دور، نجه کی قوزیده، خزر دنیزیندن یوخاری و جنوبدا خراسان
 و مازندران و گیلان و آذربایجان و انحرافی و اضطراری حالتلرده ایرانین
 جنوبی استانلاریندان، سغوی، بوقاره لرین آراسیندا مناسب و بیلین
 تمام فصللرینده مخصوصا " کچن، طبیعت مسلط اولان، عصرلرده آیری
 بیر یول یوغوموشه بوسبیلره گوزه دونیانین اوچ بؤیوک تورانلی
 آریاکی و سامی قوم لاریندان اولان انسانلارین اودند. یکیمیز گت -
 کل لرده سویو آغلارینا دادلی اولوب و اونون ها و اسیندا ها و اسیندا
 ها و انیب و مین جوره متنوع محصوللاری اونلارین مذاقینا خوش کلیب و
 اوقوم لاردان چوغلوانسانلارینیزیم عزیز وطنی به که نیب و بونون قویینو
 - ندادوشه نیبلره.

هندوستان یا اروپادان آریاکیلر، تورکستاندان و خراساندان
 تورانلی لار و جنوب و جنوب غربدن سامی لرایرانا واردا ولوبلار، ایراندا
 دوشن اثرلرین تمدن و فرهنگ و ادبیاتی بیر بیرینه تاثیر قویوب و ایران
 - دا بیر قوشما - قاریشما وضعیتی وجود اکتیریب دیرکی او آدلاری آهار
 - بلان قوم لارین هر بیرینین فرهنگی جدی خطر ا و فرایاندا و ایکی
 آیری قومین تمدنی و فرهنگی اونون نجاتینا همت اقدیبدر، نجه کی

نقجه کی آریا فی قوملرین فرهنگی و تمدنینی سا میلارین آعیرهیكل. وتنه لری آلتیندا نچیخا رتماغا ، تورک و ایرانلی و غزنویلر آدیندا اولان قدرتلی حاکملر ، فردوسی و منصری و فرخی و مسجدی و باشقا فارس شاعرلره مله و فریب و اونلاری " ارحام " کیمی اؤزلرینه یا ویغلاشدیریب و آزوچ — و آریا فی و فارس فرهنگی تی قورتا ریبلار .

فردوسی و باشقالاری چوخ چالیشدیلارکی فارس سؤزونوسا میاقوامین سؤزلریندن آریهتسینلاراما بوایش باشا کاسه، دی نقجه کی گاهدان ۸۰% فارس جمله لرینین کلمه و عبارتلری عربیدیره . تورکون ادبیات ائوینه ده فارس و عربدن چوخ قوناقلار واردا ولوب و یئرغوشلایب و حرمتلی قالیب دیر نقجه کی کاشغری حسین ، " دیوان لغات ترک " ده دئییر :

" لاتخلوا ترک من اللات ، کما لاتخلورا س من القلنسوه "

(تورکی دیلی تات دیلییه احتیاج سیزدگیل، نقجه کی باشین بورکه احتیاجی اولار). ده دیگیمیز قونشولوقلار ، باعث اولوب کی هر زمان فارس ادبیاتیندا بیرقاب تاپیلما یا ندا حرب و تورک دن امانت آلمیش قابلاردا بهره آلیب و اونا انواع مظروف لار و اقسام خذالارن توكوبدوروها بئله تورکلر و عربلر عمل ائدیبلر .

ایندی ایران ملتینین تورکی دانیشان حصه سی آذربایجاندا و بیر قسمت خراسان قوزیینده دره گز ، قوچان ، بحرورد شهرستانلاریندا و تر — کمن صحرا کندلری و شه هرلرینده و گیلانین مخصوصا " طوالش قسمتینده و همدان و اسدآباد و قروه و تاکستان و قزوین و قاقازان و آوج و آبگرم و بوئین زهرا و سا و جبلاغ و علیشاه عوض و ورامینین بعضی کندلرینده و ساوه و قم و تفرش و آشتیان و اراک و ملایر و بعضا " ده توپسرکان و بیرآزدا الیکو — درزوچ و غلوفریدن کندلرینده و فارس کورفزینین قوزیینده ، قشاقیلار آدیندا و بالاغره بیرعه ده افشارلاردان سیرجان و کرمان سمتینده — و میلیونلار جا شهراندا و آیری فارس تانیلان شهرلر ده یا شاهپیرلار ، نقجه کی فارسلا خراسان و تهران و اصفهان و شیراز و کرمان و اودیلین بوداغ لاریندا دانیشانلار ما زاندران و گیلان و کردستان و بلوچستاندا یا شاهپیر مشغول دیرلار ، سامی قوم لاردیلینده دانیشانلاردا ایرانین هرلریدیر لرکی خوزستاندا و جنوب شه هرلرینده زندگانلیق ائدیبلر .

هرنه سفره ده خذالار متنوع اولا ، اونون کالری سی و ویتا مینی و غذائیتی چوخلا شیر ، هرنه قدزکی مملکتین محصولاتی متنوع اولارایرانین

خودکفالیفی وملتى نین باش اوجالیغی آرتار اوؤزگه لره باشاگمزه فرهنگ حصه سینده ده عین حالداکی انقلابی و اسلامی جمهوروم—وزون عرب دیلینه که قرآن کریم دیلی دیر علاقه سی واردیر، فارسی و تورکی دیل لریده وطنی و ملی و دینی و اداری دیلیمیز سا ییلب و اولاری قورویوب ساغلامالییق، کی اجنبی لرسئل لرینین قارشى سیندا او جوشقون سولارین قاباقیندا هر نه ایرانین متنوع فرهنگلریندن بوقون — بوقون بندلر سالمیش اولماک تمدن اولکه سینین توپراق نی ارییب و یییشیشی سبب والدن گفتماقیندا ن چوخراق و بیپراق قاباق گسیلیر.

بویوک غربی قدرت و اجنبی لره باغلی اولان گفتمیش طاغوتی رژیم ایران وجودوندا اولان مانع و دشمن بوغازینا گیره بیلن تیکانلاری بیر بیر اووجوددان چکیب و ایرانی، فرهنگ و اقتصاد و صنعت جهتلریندن بیر "راحت الحلقوم" تیکه حالیندا غرب قولونا حاضر اتمیشدی. فرهنگ استقلالینی آرادان گوتوروب و آریائی فرهنگی نی اروپا فرهنگی ایله بیرلشدیرمک و اونین تجا و زکار فرهنگه یئر آچماق ایچون ایراندا اولان آیری عرب و تورک و کوردلر و بلوچ فرهنگلرینی آرادان گوتورماقا برک چالشیردی، اما، اسلام انقلابی یولدان چاتدی، قرآن کریم آیه سینین مدلولونو اجرا اتمک ایچون (تائری بویوروب کی من خلقلریمسی "شعوب" و جور و اجور بار اتمیشام) طاغوتین بویونو آردیندان ووروب، فر هنگی نی ده اوؤز و ایله اوگشی نه نه سی (غرب) اته گینه آتدی.

تورک ایرانلیلارا، مضاعف هلولم اولونوبدور، بیر ی بودورکی هامی ایرانلیلارا اولان طولم اولاراد اولوب و ایکینجی سی ده بودورکی فارس ایرانلیلارا و فریلن امکانلار هرگز تورکلره و فریلمه میشدیر.

تورک دیلینده نه کتاب نه روزنامه، نه مجله چیغیب ونه مدرسه لرده ونه دانشگاهلاردا بودیل اوخونوب ونه رادیو—تلویزیونلار دا بودیلده دانیشیر دیلاره ایندی کی بیزیم جمهوروموز اسلامی اولوب و اسلامدا "سید قرشی" و "سیاه حبشی" نین فرقی یوخدور، بونا گوره بیز میلیونلار جا تورک — مسلمان ایرانلیلار، اوؤز اسلامی جمهوروموزا منتداری لیغی میزی بیلدیر مکه یا ناشی، گوزتیکمیشک کی گفتدیکجه منفور طاغوت رژیمى بیزدن آلمیش حقلریمیزی بیزه اعاده ائتسین، نهجه کی بومجمله و باشقالرینین چیغماقیندا انواع یاردیملارا اولونوبدوره

آذربایجانا سعادت یاردیرکی اونا طاغوت دووروندا، فقط مضاعف

ظولملر اولوبدور ، ایراندا آذربایجاندا ن آیری دوشن تورکلرباره سینده ، طاغوت عصرینده مکرر مضاعف ظولملر اولوب، نجه کیسی آذربایجاندا تورکون شفاهی ودیل ادبیاتی یاساق دگیلدیر و چون یئر - لر حتی اداره لرده تورکی دیلی شفاها " اوز- اوزونه ایشله نیر - میش .

ساوه همدان او شهرستانلاردا ندیر لارکی فرهنگی شوونیستلر اونلارا مضاعف مکرر ظولملر اقدیب و حتی شفاهی دغه دانیشیق حقینیده اونلاردا ن دریغ اقدیب و اورانین اهالی سینی فارسلاشدیرما قاچسون مکرر فرهنگی هجوم لار کتیر بیلره .

بو مقاله میزده بومحروم ملتین شاعر لرینین بیریمی نی کی همدانین چرا بخشینده " نشر " کندینده یاشاییر معرفی اقدیریک : همدانین چرا بخشینده یتمیش دن آرتیق اولان کندلر تمام وچیلخا تور - کدیرلر ، اوبخشدی بویوک - بویوک فرهنگی و علمی و ادبی تورک - شخصیتلر یاشا میش و یاشاییر لار ، نجه کی ایندی اکیچی شاعر آقای اسلام جواهری افشار " نشر " کندیدینده یاشاییره .

مردان آیینین ایگیرمی بیرینده حرمتلی افشارین زیارتی اوزاقوینده بیزه نصیب اولدو ، بو تاریخده اسلامعلی نین یاشی انلی دو قوزا یفتیشیب دیر ، اواکیچی دیر و نشر کندینده ۲۲۰ فرددن ، بیر فردین مالکیدیره افشار تخلی و شهرتی دیر ، کافه ورستورانلاردا و آذربایجان یا تهران یا آیری شهرلرین خیابانلاریندا گزه ن وانتزاعی فکر اقله یین شاعرلردن دگیل ، بلکه اوزو خلق کوتله لریندن بیری اولوب و دردسا - هیلریندن ساییلار ، اجتماعی ظولملری تمام وجودی ایله حس و درین دن درک اقدیب بونا گوره اکیچی افشار حقا بیراقل شاعریدیر ، اصلا " او اوزو بیر اقدیر .

بو عزیز شایسته شاعر ، چون محبوب و حقیقی بیر انسان دیر - مومرونده بیر لحظه بوتسوری ائده نمزدی که بیر گون غفلتا " اونون تورکی شعرلرینه خاطر بیر گروه ایسته مه میش قوناق قوینه واردا و - لسون ، اما بوایش اولوندو و ایکی طرفده چون سئویندیکه بی - مختصر مقدمه دن سونرا شعر سوزونون باشی آچیلدی ، آقای افشار شعر لریندن اون قطعه سینی او خودوکی اونون نجه بیتی بودور :

اول از حمد قادر غفار
بوخوهمتا مناهمیشم اقرار

موتی یوځلایموت وځی وقدیر
 شوا دیر، همیشه بینا دیر
 لم پلددیروهم ولم یولدد
 قلم عاجز گلیب مفا تینده
 طبیعیوی کوی حیدره دوندر
 یا زگینان مدح شیریزدانی
 افشارین آتاسی مرحوم عبدالاحدو آتاسی گولگز آدلی ای میخ . بهروز
 محمد علی، معراج ، ناصر، کبری ، عشرت ، قیزپس ، عفت و خوشقدم
 اونون اوشاقلاریدیرلار .

افشاربیر ادعاسیز وکندلی شامردیرکی کندو کندلیلیرین حاتینی
 اوز شعرلرینده نظمه چکیبیر، کندلیلیرین مسجده بیقیناقلارینی بقله
 توصیف اقدیب :

آچیلما ییبیدی سحر گرچه بیلیمیرم یاران
 نهدن غروس چکیربانگ وایلییری افغان
 یقین کی بانگوروردورا یا قه گچدی گچجه

سوکولدودان اولوب آسمان زرافشان
 ایاقه دوروضو آل قیل نمازین ای غافل

گچجر قضا یه نمازینا فوینا ولورویز
 اطاعت ایله خدا ونده ای افوی آباد
 وگر نه نارا ولور منزلین اودا نیران
 دیر غروس نجه سوزنش اقدیم بشیره ؟

کی حیوانام منوسن خلق و لموشا نشان
 سعادت ایسته بین آنلار سفارشینده نه وار
 ملال اولما سا بوسوزلیریم سیزه قربان
 "نشر" ده واردی مکانیم بقایه گفتمه لی یم

قالیر حکایتیم آخیر سیزه برسم نشان
 بیزیم ده مسجدیمیز بیرقدیم مسجد دیر
 گچجرا و مسجد ایچینده قنات آب روان
 او مسجده جمع اولان وقته کل خلق الله

بیرسی آغتا ریرا ییگین بیری سا تا ره یوان
 بیری صیقیرموش ایلر بیرسی یونجا سلوار
 بیری دیر آلان اولسا منیم واریمدی سا

بیری دیر ییقیلین پس بوگون خاماچی دوتاک
 ن
 خاماچی لارتوغا ولوب هر بیری اولوب بیرغا
 بیری دیر پاکارین حقینی اضاغه اقدین
 بیری دیر کی فلانی گرک اولا چوپان
 بیری کناره چکیدیرا وزون اوسا عتده
 ن
 ستونه تکیه و فریب پالتوون سالیبدیریا
 الینده بیردانا تسبیح چوخ درشت و قوی
 دیردما ایله بین گلسی بیر قدر باران
 اگرکی گلمه سه باران گساده اولبور بازار
 ن
 سیکیر آلان کم اولور جنسیمیزا ولور ارزا
 تمام اقله سوزو " افشار " دشمنین چوخ دور
 اسیر ادرله سنی کلفتین قالیرویلان
 افشار طاعت رویمنی حسن اقدیب و مختلف بیچیم لرده اوز درد لرین
 منعکس اقدیدیر، نجه کی بوسوزونده کلیب :
 آدینی چوخ یاراشیرمن ذبیهم علامه سنین
 سوزون اعلان اقدم جمعه عامه سنین
 گرمسلمان ناپیلارا بککی نغردن بیری سن
 و فرمه رغمت چا پاپایمان نیوی نما مه سنین
 هانی بوذر؟ هانی سلمان؟ کی بوتوهینه دوزه
 شیوه دیر شیعه لیقین هامی سی توهیندی بیره
 احسن الله تبارک و تعالی بو سوزه
 چوخ یقتیب یا غشی لیقین دینه واسلامه سنین
 بیره بیر جشن دوتوب دورکی کوپک لرا ولاشا
 شا
 مین ایلمین خرچینی رنگ آلدی سوا شدیردی دا
 منی محتاج ایله دین سن لاواشا بیرقاب آشا
 بازارام سزین آچیل سین بقله ایامه سنین
 گوروسن ناکمشی بوا بشلری چشم کور ایله
 حامله کره کیمی بات گوز آچین خورخور ایله
 قیزلارین غارچی آلسین قوجا قاسن سور ائله
 باکره قیزلاریوی چا تدیرا لارکامه سنین

سن خیال ایلمه چوغلار بوجنایا تی بازار
 دقمه افشاره کی شاعر دگیل مطلبدن آزار
 بومملر کی گلیب ریشه اسلامی بازار
 چئویرر حشره کیمین آدیوی، بدنامه سنین
 بیره ثابت دی بودیوان دقدیگی ایلدیگی
 نه جهت چوغلارینین واردی قیزیلدن دیرگی
 اغلی آج وسوزتا همیری آریا چۆزه کی
 بو طولوملر بئینریمرووی اتمامه سنین
 اجنبی مستشارین بیزلره سردار اقله بیب
 به جریب اجنبی، ایران حالینی آرا اقله بیب
 اودغلا وغلودغلیق یولون هموارا یله بیب
 بیل، مزبلمت، آتارا وکیلیدین دامه سنین
 دقدیم " افشاره " داخی آریو حکا یتده گیریش
 عمرووی صرف اقله دین بیرنجه مدتیای وقییش
 الین آت حلقه دروازه هیدردن ایلییش
 شاه دین اولسوشفاعت اونوبوغامه سنین
 آقای اسلامعلی افشارین شعرلری اوچ مین بیته قدر دیرکی چوخو
 مذهبی مضمون لاردا وقصیده ومثنوی فرموندادیر بورادا " دادا ما "
 عنوانینده بیر شعری چوخ جالب دیر:
 ایسته دیم بیرجه نصیحت ایله بیم من دادا ما
 عقلی کم سقالی سیخرک سیبیلی یا ندادا ما
 بیلیرم آنلاقی بوغدور سوژومه گفتمه به چک
 گۆزه آله نجه لطف اقله بیب اوغلان دادا ما
 ایتیر بیلر دادا مین فکری دوشدوب دور بیراها
 نه طهارت نه عبادت نه اوچوزو نه باها
 کفش کفیمز سوغولور آفتا با سیز مستراح
 متنجس اولور اول وقتده توممان دادا ما
 بسکه ایشلر دادا مین ال وایا قی قاباریسر
 بهره سین رسم ایله بیب بوینویوقولار آریا
 آجیلیقندان بواقوین کلفتی رنگی آفاریسر
 ظلم اقدیبروزا زلدن کاکا سلطان دادا ما

نچه ایلدیبرکی الیب آنتینی یوخ تلویزیون
 ساندی اوچ گونده ایگیبرمی قره توک موتلو قویون
 پولونو فردی او مفربده یغدی بوینو بوقون
 گورسده تلویزیون عکس لری غربان دادا ما
 آقای افشار ایکی آیری چرالی شاعر یعنی آقای میرزا علی حسین محمدی و
 آقای میرزا فتحعلی سابق اینلن مشاعره اقدرمیش وشاعر لیک باره
 سینده بقله سئویله یبیدیر:
 بواؤلکه ده لاف وورما گینان ای باللا شاعر
 گزیه دره لر ایچره دولان سربالا شاعر
 جولانگه عنقاده مگس پروور ایلمم
 چوخ مور چا اوچان وقتده دوشوب دورچالاشاعر
 هر جنس کی فاسدا ولا بازاره چکیلم
 امکان یوغو فاسد شیخی بیرکس آلا شاعر
 هر میوه کی نارس اولادرسینلر آقا چندان
 نارس دی دیبلر آدینا چاقالا شاعر
 حلقومو غدا یغدی بوقوم خلقت اقدیبیدیر
 هر یغدی سینه سوزلری بیربیر سالا شاعر
 سوز عیب لری یغدی بوقومدا افده اصلاح
 روشن اولاسوز عالمه گون تک چالا شاعر
 بعضی دولانیر بوندان واوندان سوزا وغورلار
 ایمانی ساتیر شهرته وجدان باللا شاعر
 بو بو ایله مه اوزگه سوز ایله با یا قوش تک
 مغلو تو سویوب یازما طلسمی نالا شاعر
 رمال و دعا گر کیمی سن حقه بازار اولمما
 رمال اولوب قاتما گینان قال قالا شاعر
 "افشار" بیلیر مشتری یوخ، سوزلری ساتماز
 توهین اقلمه سن اونا دالدا ن دالا شاعر
 آمریکا نین ایرانا اقتصادی هجومی و ایران کشا وری سینین فلج ایله
 ماقینین باره سینده افشار بقله سئوله میش:
 اولدورمه با با ملت ایرانی آجیندان
 آلام باشیما منده امرکانی آجیندان
 اوضاع کشا وری می افلیج اقلدین سن
 باخ گور قورویوب دور بدنیم قانی آجیندان

بېر قونشو ددې چکه نفس وقت یا ماندير
 هچ پفرده دانیشما بو حکایاتی آماندير
 زنداندا اولنلرها می سی حق دانیشاندير
 منده یشمیشم غیرت و وجدانی آجیندان
 انشار " دڤیر فاسق و فاجردی بودیوان
 بایر قالی صمرا اولو ویلان هامی دهقان
 قازاقدان اولان ایله دی یرانیمی ویران
 چی- چی بیبه رم منده یفرآلمانی آجیندان
 شاه حکومتیتن آخر گونلرینده ، خلقه وعده و وعید و فرماتی و خلقی
 الداتماق باره سینده بیزیم آلدانمایان و اویاق شاعریمیز بقله
 دڤیدیر :
 آنلامتی آنلادان آنلادی عم اوغلی
 قعر سقر اسفله ساللاندی عم اوغلی
 آنلادیلار آنلامدی آنلاق دیله انسان
 آنلامازا و کسلرکی مسلماندی عم اوغلی
 ظاهرده کولوچ پنجه سی باطینده قیریلمه
 قارنی قره لرتک بالا انسانه برلمسه
 ای مودی سیجان کشتیه گیرمه اونودلمه
 دریانی گورورسن نجه طوفاندی عم اوغلی
 رحم افتدی خدا رهبریمیزگون کیمی چالیدی
 جلاد ستمکارین الیندن بیزدی آلدی
 ضاک زمانی آقاتختدن یسره سالدی
 بیگانه پرست عده سی نالاندی عم اوغلی
 جمهوری اسلامی ووروب ریشه محکم
 هچ قدرت اونو ایله یه بیلمز داخی برهم
 خارچلره الهام اولونوب دور آچا پرچم
 آماده دی ملت هامی یوللاندی عم اوغلی
 اقدام ایله بیباملت افده دوشمنی نابود
 هم لشکر وهم کشور و سرهنگ و سپه بود
 فرمانده هی دیر بو قوشونون مهدی موعود
 برنامه سی بوالده کی قرآندی عم اوغلی

آلداتما

اوقا ایلدی که بوسوزلری ابلاغ اقدر" افشار"
مسجدده ومنبرده محللرده چکر جـار

مستضعفه رهبردی بوگون سید ابرار
مه‌دایچره اوشاقلار بوسوروقانندی عم اوغلی
بیزیم محروم شاعریمیز حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام دانایسته
بیدیرکی اوقا بیروسيله سالیب وکومک لیک افده بلکه اونون شعر
لری چاپ اولونا :

یا امیرالمومنین، ای جان جانانیم منیم
گوزلریم روشندی سندن ، شمس نورانیم منیم
ایرمی ایلدیرمین سنینا وغلون حسنه نوکرم
ای ارنلر سروری ای شاه مردانیم منیم
یا رمیشام بیرپاره سوزلریا علی چوخ قورخورام
قدرتیم یوخ چاپ اقدام ای شاه شاهانیم منیم
راضی اولما سوزلریم دیل لردن۔ اللرده دوشه
اقت نظر بو باره ده ای سربزدانیم منیم
بیر نفر بوغ دور بوگون امداد افده سن لطف قیل
دردیمه درمان افله ای درده درمانیم منیم
گرکومک لیک ایله سن چاهه بخت رسم جمله نئی
قویما رام ساکت قالا طبع سخندانیم منیم
سن اوزون آگاه سن ای کاشف بدرالدجی
چوخ گوروب عسرت بویولدا روح روحانیم منیم
بیز بوغلی محبتی و مسلمان شاعرین دیله گینی مولا همتی ایله انجاما
بختیرریک ، ایندی شاعرین سوزلریندن بیر حصه سین و اوزونون شرح
حالین چاپ اقدیریک ، گله چک ده شعر دیوانینی چاپ اقدیریک
انشاء الله .....

سوزوموزون آخیریندا آقای عاصیق عباس ملاهیری دن که بیزی آقای
افشار ایلمن تانیش اقدیب تشکر ایلیریک .

نکاتی چند در باره مقاله
"زبان فارسی نشان والای قومیت ایرانی"

بقلم دکتر جواد هینخت

در شماره ۴ خرداد ۱۳۶۰ مجله آئینده در مقاله‌ای تحت عنوان فوق مطالبی در باره زبانهای ترکی، عربی و ایرانیان ترک زبان و عرب زبانان عنوان شده و نویسنده مقاله هرناسزایی را که نباید در باره ترک‌وی و ترکان ایران نثار کرده است^(۱) البته مطالب عنوان شده با موازین علمی و واقعیت‌های تاریخی مطابقت ندارد ولی ممکن است در بعضی خوانندگان مخصوصاً اشخاص ناآگاه موجب توهم و اشتباه کرده باشد. لهذا برای روشن شدن ذهن خوانندگان محترم و رفع اشتباه نویسنده مقاله مطالب عمده آنرا ذیلاً طرح و بآنها پاسخ میدهیم.

اولاً عنوان مقاله "زبان فارسی نشان والای قومیت ایرانی" نه تنها از نظر علمی حتی از لحاظ زبان فارسی هم صحیح نیست زیرا ایرانی یک قوم نیست بلکه ملتی است که از اقوام مختلف فارس، ترک، ترکمن، کرد، بلوچ، عرب و ..... تشکیل شده. بعلاوه زبان فارسی نمیتواند نشانه والای ایرانی بودن باشد زیرا ملت‌هایی مانند مردم تاجیکستان و افغانستان زبان نشان فارسی است ولی ایرانی نیستند همچنین نزدیک دوسوم ایرانیان زبان نشان فارسی نیست ولی آنها هم با اندازه برادران فارسی زبان ایرانی هستند.

نویسنده مقاله زبان ترکی مردم آذربایجان و عربی مردم خوزستان را برای ایران خطرناک میخواند و مانند سردمداران رژیم آریا مهری در صدد است با برنامه‌های ۵ ساله^۲ این زبانها را منسوخ و مردم این مناطق را فارسی زبان نماید.

مردم آذربایجان و بسیاری از نقاط دیگر ایران قرن‌هاست بتراکی صحبت میکنند. قسمتی از مردم خوزستان هم عرب زبانند ولی تاریخ کشور ما بهترین گواه است که نه تنها این مسئله خطری برای استقلال و تمامیت ایران نبوده بلکه هرگاه با کشورهای همسایه جنگی بمیان آمده مردم همین سرزمینها آذربایجان و خوزستان) پیشاپیش لشکریان ایران

۱- قسمت دوم این مقاله بنظر ما ترسیده ولی از طرف آقای مهرزاد در مجله آئینده جواب لازم داده شده است.

با آرتش همسایه* همزبان نبرد نموده و جان خود را برای حفظ استقلال
 و تمامیت ارضی ایران نثار کرده‌اند. در جنگ تحمیلی ایران و عراق چه
 کسانی بیش از غوزستانها زیر بمباران هوایی و توپخانه عراقی ها
 در معرض نابودی قرار گرفتند و در جبهه‌ها برای دفاع از صیبن مزیز یعنی
 از خانه و کاشانه* خود فداکاری نمودند و شهید دادند. مردم جنگ زده
 و آسیب دیده* مسلمان ایرانی عرب زبان غوزستان بعد از تحمل کشته
 شدن همزبان و از دست دادن خانه و کاشانه و هزاران گرفتاری دیگر آیا
 باید بعد از اتمام جنگ خانمانسوز زبان مادری خود را هم از دست
 بدهند و از حقوق اولیه* انسانی که مورد تأکید دین مبین اسلام و
 در کتف حمایت قانون اساسی جمهوری اسلامی هم قرار دارد محروم گردند؟
 بعلاوه در کدام منطق و کدام سنت است که همسایه* همزبان را مجاز
 و مختار می‌دارد تا بخانه و حریم همسایه خود تجاوز و دست اندازی نماید.
 ما آذربایجانها خانه و وطن خود را همچنان ناموس خود میدانیم و
 اگر همسایه* متجاوز برادر هم بوده باشد با او همان رفتاری را می
 - کنیم که اجداد ما در دوران صفویه با همسایه‌های همزبان خود نمودند.
 بهتر است نویسنده* مقاله فوق الذکر بجای این طراحی و راهگشایی‌ها
 که همه از فرهنگ طاغوتی و افکار شوئیستی سرچشمه می‌گیرد قدری هم
 بتاریخ مراجعه نماید و از همان شاه اسماعیل ترک زبان که بقبول
 نویسنده سبب شیوع و گسترش زبان ترکی شده و همچنین از سربازان قزلباش
 او که همه ترک زبان بودند درس و وطنخواهی بیاموزد.
 در بررسی جغرافیایی کشورها جز در منالکی که بوسیله دریاها و
 یا اقیانوسها محدود میشوند بدین درت میتوان کشوری را سراغ داشت که در
 دوسوی مرزهای آن دو زبان جداگانه زبان مادری مردم باشد.
 این دوره* پنجاه ساله* پیشنها دی ایشان در دوران سلطنت
 سلسله* پهلوی با تمام امکانات دولتی و با همت بی‌مانندی در آذربایجان
 و سایر نقاط ترک زبان تجربه شد و نتایج تلخ و نکبت بار آن جـ
 بیسواد نگه داشتن قاطبه* مردم و عقب ماندگی فرهنگی نبوده
 در دوران پنجاه ساله* پهلوی که نه تنها نوشتن ترکی که
 حتی صحبت بآن زبان هم در جاهای رسمی قدغن بود و نویسندگان و شعرا
 مردمی ترک زبان را بیهوشی سیاسی سربه نیست میکردند و با تحت
 شکنجه قرار میدادند. کدام شهر، قصبه، دهکده و یا خانواده* مناطق

ترک نشین را فارسی زبان کردند؟

آزموده را آزمودن خطاست.

شیوه‌های فاشیستی و غیرانسانی رژیم پهلوی شایستهٔ آزمودن مجدد نیست. اگر بایران و ایرانی علاقمندی بجای آرزوی تکرار آن تجربه‌های تلخ و غیر انسانی کمی هم بواقعیات مردم کشور خود توجه داشته باشید و ارکان ملیت ایرانی را در خصوصیات موجود مردم این کشور (اسلام، وطن و ویژگیهای مشترک دیگر) جستجو کنید و آنها را محترم بشمارید و از مجموع آن خصوصیات نشان و نشانهٔ والای ایرانی را بسازید.

نویسنده در مقالهٔ خود شاه اسماعیل را بعزت اینکهنهٔ دختری اوزون حسن آق قویونلو بوده نیمه ترک میخواند و او را مسفول شیوع و گسترش زبان ترکی در آذربایجان میداند ولی توجه ندارد که در مناطق ترک زبان ایران مخصوصاً "در آذربایجان زبان ترکی سیصدسال قبل از شاه اسماعیل هم زبان عموم مردم بوده و کتابهای ذیقیمتی مانند لغت ترکی - فارسی صحاح العجم (۱) برای تعلیم فارسی برای مردم ترک زبان نوشته شده است. ضمناً باید نویسنده توجه داشته باشد که مادر سلطان حیدر پدر شاه اسماعیل یعنی خدیجه بیگم هم خواهر اوزون حسن بود بنابراین پدر شاه اسماعیل هم طبق نظریهٔ مولف مقاله مذکور نیمه ترک بود با این استدلال شاه اسماعیل ۷۵ درصد ترک بوده.

بنظر ما شاه اسماعیل و اجداد او چون زبان مادری شان ترکی بود ترک محسوب میشوند نه بخاطر انتساب به اوزون حسن و ترکمانان آق قویونلو.

نویسندهٔ مقاله هم مانند بسیاری از همفکرانش هنوز زبان رانشانهٔ اصلی نژاد میدانند و ترک زبانان را هم بیک نژاد تصور میکنند در صورتیکه زبان یک مفهوم فرهنگی و پدید آمده اجتماعی است و ارتباطی با نژاد ندارد.

نژاد مجموعهٔ ویژگیهای ظاهری و جسمانی (مانند رنگ پوست، مو، شکل جمجمه و صورت و...) است و بنظر قاطبهٔ دانشمندان فقط سه نژاد در دنیا وجود دارد که عبارتند از نژاد سفید، سیاه و زرده. بنابراین ترک زبانان هم مانند فارسها از نژاد سفیدند و اختلافی از

این لحاظ با سایر هموطنان نذارند

و اما در دین ما ایرانیان مسلمان سفیدوسپاه هم با هم برابرند و تفاوت آنها با درجه تقوای آنهاست. نویسنده مقاله با استناد کشفیات کسروی از زبان زیبای آذری صحبت میکند و میگوید زبان ترکی در مدت کمتر از ۷۰ سال این زبان زیبا را از صحنه بیرون کرده بنا بر این با امکانات امروزی میتوان در مدتی مشابه زبان فارسی را جایگزین ترکی نمود!

بنا بر شهادت تاریخ قبل از آمدن اسیران ترکان باذربایجان لهجه‌های متعدد و زیادی در این منطقه رایج بوده بطوریکه مقدسی در کتاب احسن التقاسیم مینویسد فقط در اطراف اردبیل به ۷۰ لهجه صحبت میکردند بعلاوه هیچکدام از این لهجه‌ها زبان کتابت و ملی و یا دولتی نبوده و حالاهم جز چند جمله، دوبیتی و ملمع آثار کتبی دیگری از لهجه تاتی که کسروی آنرا با تفسیر دورودراز از کلمه‌ای از یا قوت و بغرض آذری نامیده باقی نمانده است و اگر چنین نیست از نویسنده مقاله تقاضا میشود فهرست و نمونه‌هایی از کتب و آثار باقیمانده تاتی را (اگر باشد) برای ما بفرستند تا با چاپ در مجله وارلیق در معرض استفاده خوانندگان قرار دهیم.

نویسنده وضع حاضر را "شب دیجور" میخواند و میگوید بعد از بسر رسیدن آن باید برای حل نهایی این مسئله اعلی فکر اساسی بشود. بنظر ما ناراحتی‌های کنونی ایشان ثمره تخمهایی است که در دوران رژیم گذشته کاشته شده و شرایط کنونی هم برای شونیستهای (آریا پرست) همان (با ماداغاری) است که پس از (شب شراب) فرامیرسد.

نویسنده در مقاله خود از نواده‌های مختلف در ایران صحبت میکند و چنین مینویسد: "در کشور وسیعی مثل ایران (با اینهمه نواده‌ها و زبانهای بومی) وجود یک زبان مشترک ملی که همگان بتوانند بنا آن مکالمه و مکاتبه کنند از اهم ضرورت است"

بطوریکه قبلاً هم اشاره شد اکثریت قریب با تفاق مردم ایران همه از یک نژاد یعنی سفیدند و اختلاف زبان دلیل اختلاف نژاد نیست بعلاوه همه مسلمان و اهل یک آب و خاک اند یعنی با هم برادرند. اما در مورد وجود یک زبان مشترک ملی که همگان بتوانند با آن مکالمه و مکاتبه کنند ما هم با ایشان هم عقیده‌ایم و بنظر ما در هر کشوری و لیسو

مردم آن چندزبانی باشند باید یک زبان مشترک عمومی وجود داشته باشد ولی برای رسیدن باین هدف باید راهی را انتخاب کرد که انسانی و معقول باشد، راهیکه دیگران هم از آن راه رفته و به هدف رسیده اند، ره چنان رو که ره زوان رفتند.

در دنیای امروز کشورهایی با مردم چندزبانی زیادند (سوئیس بلژیک، کانادا، یوگوسلاوی و اتحاد جماهیر شوروی و ۵۰۰۰۰) از این قبیل انده در تمام این کشورها یک زبان مشترک عمومی موجود است ولی زبانهای هر منطقه و قومی هم در آن منطقه رسمی است و مردم آن مناطق ابتدا زبان خود را تحصیل میکنند و بعد از باسواد شدن زبان مشترک کشور را می آموزند. بنظر ما علت اینکه تا بحال در ایران در این راه پیشرفتی حاصل نشده علاوه بر عقب ماندگی فرهنگی، سیاست و روش فسط دولتهای " ملی گرای افراطی" هم عامل اصلی در این مساله بوده است مردم با تحصیل در زبان مادری زودتر باسواد میشوند و مردم باسواد زودتر زبان کشور را می آموزند.

و اما درباره " منشاء تاریخی لفظ ترک بمفهوم موهن آن" باید با اطلاع نویسنده برسانم که نظیر چنین بدگویی و استناداتی در تاریخ و زمان معاصر زیاد است. اغلب ملت های مغلوب برای ملت غالب از این قبیل القاب و بدتر از آنهم داده اند.

یونانیها بعد از لشکر کشی خشایارشا به آتن با ایرانیها باربار (وحشی) میگفتند. فرانسویها با آلمانیها بوش (با معنی بسیار زننده) خطاب میکنند. اعراب و ترکان عثمانی با ایرانیها عجم (بمعنی ناشی، کنگ و لال و بی قابلیت) خطاب میکردند.

نویسنده در جای دیگر ضمن تعریف از سلطان محمود و سلطان مسعود غزنوی، ترکان سلجوقی را وحشی خطاب میکند و سلطان سنجر و دیگر فاتحان و حکمرانان سلجوقی را جاهل و بیسواد میخواند، بعد مینویسد که حسن صباح هم خواجه نظام الملک را روستایی و ملکشاه را ترک خطاب نموده است، ضمناً " یادآوری مینماید که وقتی طغرل موسس سلسله سلجوقیان بهمدان آمد از اسب پیاده شد و دست با باطاهر و با جعفر را بوسیده با باطاهر که اهل (شوخی و متلک گفتن) بود از او پرسید: ای ترک با خلق خدا چه خواهی کرد؟ سلطان گفت آنچه تو فرمائی ۵۰۰۰۰ نویسنده همه اینها را دلایلی بر بیسوادی و نادانی و وحشیگری ترکان

سلجوقی می شمارد و بعد هم میگوید " در دنیای معاصر ما اگر قومی پیدا شوند که آن را (این توهین ترک جاهل را) تعریفی و با توهینی نسبت بخود پندارند آن قوم بهر حال آذربایجانیان نیستند که از نژاد خالص ایرانی هستند و زبان معلی شان تا ششصد سال زبان زیبای آذری بوده است و نویسنده مثل اینکه فراموش کرده که سلاطین غزنوی هم مانند سلاجقه ترک بودند و اگر در توسعه و اشاعه زبان و فرهنگ فارسی در ایران کوشیدند و آن زبان را بجای عربی زبان رسمی دیوان و دولت قرار دادند به خاطر علاقه ای بود که بزبان و ادب فارسی داشتند و خوشبختانه و بسا متأسفانه سلاطین سلجوقی هم در این مورد دست کمی از غزنویان نداشتند. آنها هم زبان فارسی را در ایران و آسیای صغیر (ترکیه کنونی) زبان رسمی کردند و پیش از پیش به ترویج شعر و ادب فارسی همت گماشتند و خودشان هم اغلب بفارسی شعر میسرودند. طغرل بعد از فتح ایران اولین مدرسه را در نیشابور تاسیس کرد ، آلب ارسلان هم بعد از رفتن به بغداد مدرسه نظامیه بغداد را تاسیس نمود . ملکشاه علاوه بر ترویج علم و ادب و معماری خودش هم بفارسی شعر میگفت و بترکی مسلکی نوشت و باهل دین و دانش احترام میگذاشت .

وقتی سلطان فاتحی مانند طغرل دست پیر مرد فارسی مانند با با ظاهر را میبوسد و از او مدد میطلبد این دلیل توحش او نیست بلکه دلیل علاقه و احترام او بدان و عرفان و معنویت است .

پادشاهان سلجوقی اگر همچون اغلب سلاطین جهان سوادشان کم بود و زرافعی مانند خواجه نظام الملک را روی کار می آوردند تا کار را بکاردان بسپارند به علاوه همه مسلمان مومن و علاقمند به علم و ادب بودند . سلطان سنجر که نویسنده مقاله او را بیسواد میخواند ، اولاً " خیال میکند با سواد کسی است که فارسی بخواند و بنویسد و لیسو فارسی زبان نباشد ، بعداً از بیسوادی او نتیجه میگیرد که ترکان سلجوقی وحشی و جاهل بودند !

از نویسنده باید پرسید آیا بعقوب لیث با سواد بود؟ آیا پادشاه فارس قرن بیستم رضا خان که حتی او را " کبیر " لقب داد پسند با سواد بود؟ آیا بعلمت بیسوادی آنها کسی میتواند فارسها را وحشی بنامد؟

منها " باید این نکته را هم تذکر داد که سلطان سنجر با آنکه از

۱۲ سالگی در کار حکومت و سیاست وارد شد سواد فارسی داشت و شعر فارسی هم میسرود و بعنوان راوی حدیث هم اشتهار داشت. اشعار او در مجموعه رساقل در کتابخانه ایاصوفیه استانبول تحت شماره ۱۶۷۰ موجود است (آنسیکلوپدی اسلام صفحه ۲۰۳ جلد ۱۰ چاپ استانبول) درباره سلطان سنجر دانشمند فرانسوی رنه گروسه (عضو آکادمی فرانسه) در صفحه ۲۱۴ کتاب امپراطوری دشت ها چنین مینویسد:

Vaillant , généreux et chevaleresque, o'est le type
 Le plus parfait du turc Iranisé, devone, le defenseur
 de la civilisation persanne dont il est resté lui -
 même un des héros legendaires, tel un personnage de
 Chah namé L , empire des steppes, René Grousset, de
 l, Academie Francaise , Paris 1969 .

ترجمه: دلیر، بخی و مردانه، اینست کاملترین نمونه ترک ایرانی که مدافع تمدن ایرانی گردید و خود نیز مانند یک شخصیت ها هنامه قهرمان افسانه‌ای آن شده.

نویسنده مقاله فوق از " ابراز حسن تحقیر درونی" فزالی در حضور سلطان سنجر صحبت میکند " دعوت به عدل و انصاف و رعایت حال مسلمانان " را دلیل تحقیر و تنفر فزالی از سنجر می‌شمارد و سعی فراموش میکند و با نمیداند که همین دانشمند اسلامی در " نصیحت الملوک " خطاب به سنجر از هیچ مدح و ثنایی دریغ نمی ورزد و مقام او را بسیار بالا میداند (۲). نویسنده در آخر مقاله ضمن تعارف با ذریباجانیان در حقیقت من باب تعمیق آنها را از نواد خالص

۱- صحاح العجم کتاب لغت و گرامر فارسی ترکی از طرف هندو شاه نغجوی در قرن ۱۳ میلادی نوشته شده و از طرف پروفیسور، بیگدلی در کتابخانه‌ها براتیسلاو لهستان پیدا و بحالم علم و ادب معرفی شده است. ضمناً مقالاتی در این باره با ارائه متن از طرف ایشان در مجله وارلیق بچاپ رسیده است صحاح العجم باخط نستعلیق پروفیسور بیگدلی از طرف ستاد انقلاب فرهنگی در شرف چاپ میباشد.

ایرانی میخواند و ارتباط آنها را با ترکان سلجوقی که بگواه تاریخ
واقعار خود نویسنده ده هزار هزاره بلکه کرور- کرور با ایران آمده و در
ایران و آسیای صغیر سکونت نموده اند و اکنون نیز میلیونها سکنه این
سرزمینها از اولاد همان ترکان سلجوقی است، انکار مینماید.
ما آذربایجانها اگر هم بتوانیم این تعارف ایشان را جلدی
بگیریم نمیتوانیم تاریخ ایران را نادیده بگیریم. چه ایشان با
بیگانه همردن سلجوقیان و دیگر حکمرانان ترک دانسته و بیاندانسته
نهمد سال تاریخ ایران را زیر پا میگذارد و ایرانیان را مستعمره
چند شاه و شاهزاده بیگانه می شمارد و این از نظر وطنخواهی غلطی
نابخشودنی است.

The cambridge history of Iran . 5

—۲

The Saljuq and Mongol periods

Gambridge . at the University press 1968 page 208

از جمله جرایدی که بعد از صدور فرمان مشروطیت در تبریز منتشر شد نشریه "نظمیه تبریز" بود که توسط شهربانی تبریز انتشار مییافت و ارگان آن اداره به شمار میرفت. پیش از آن که درباره این نشریه سخن آغاز کنیم لازم است یاد آوری کنیم که نخستین شهربانی در ایران در شهر تبریز تاسیس شده است و چون ایجاد آن در یک موقعیت حساس و در شرایط تاریخی به دست خود مردم انجام گرفته است لذا مختصر توضیحی درباره تاریخچه آن لازم به نظر میرسد.

همانطوری که تبریز قهرمان در اغلب زمینه های اجتماعی، سیاسی اقتصادی و فرهنگی پیشگام بوده در زمینه تاسیس نخستین شهربانی نیز مبتکر بوده است. اولین شهربانی به مفهوم امروزی توسط انجمن ایالتی آذربایجان در سال ۱۳۲۵ هجری قمری در تبریز به وجود آمد ولی لازم است بدانیم که چه عللی سبب شد که این اقدام به مرحله عمل دربیاید. بعد از اینکه فرمان مشروطیت در ۱۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴ از طرف مظفرالدین شاه صادر شد و نخستین مجلس شورای ملی افتتاح و شروع بکار کرد اغلب رهبران مشروطیت در تهران و سایر شهرها خیال میکردند که آزادی گرفته شده و کار پایان یافته است. ولی آذربایجان این دژ آزادی عکس این تفکر را داشت. آذربایجانی ها میدانستند که محمد علی میرزا و سایر درباریان به این زودی گردن به مشروطه و حکومت قانون نخواهند گذاشت چون آنان یک عمر با دیکتاتوری زندگی کرده و همیشه مردم را رعیت خود شمرده اند لذا با هوشیاری و مقاومت به فکر آینده بودند، در نتیجه پیش بینیشان درست از آب درآمد و بعد از اینکه محمد علی شاه روسوفیل مجلس را به توپ بست و آزادی را در تمام شهرهای ایران خفه نمود تنها تبریز قهرمان بود که نه تنها مغلوب استبدادیان نشد بلکه آزادی را دوباره به سراسر ایران بازگردانید. بعد از صدور فرمان مشروطیت چون محمد علی میرزا در برابر یک عمل انجام شده قرار گرفته بود لذا در ظاهر نمیتوانست آشکارا با مشروطیت و آزادی خواهان مخالفت کند ولی در باطن با تمام وجودش در فکر

بر انداختن آزادی و بازگرداندن استبداد بود و از همان موقع است که می بینیم با انواع دسیسه ها و توطئه ها کمر به نابودی حکومت قانون می بندد و چون در دوران ولیعهدی خود از نزدیک ، آذربایجان را خوب شناخته بود و میدانست که سرزمین آتشها مهدقیام ها و نهضت های تاریخی بوده لذا آذربایجانی ها هیچوقت در برابر ظالم سرخس نکرده اند ولی به جای اینکه از تجربیات تاریخی بهره گرفته و در برابر خلق موضعگیری نکنند ، چون باغوی خودکامگی بزرگ شده بود مثل تمام دیکتاتورهای تاریخ چشم بصیرتش کور بود و نمیتوانست واقعیتها را تشخیص دهد لذا آن دؤخیم به زعم خود خواست که با توطئه چینی نخست کار تبریز را تمام کرده. بعد به تهران بپردازد از جمله کارهای وی تحریک یک عده از متنفذین ضد خلقی تبریز بود که آنان را به مخالفت با آزادی خواهان برانگیخت . میرهاشم دوه چی از جمله سر دستگان این عده بود که با ایجاد انجمن اسلامی در کوی دوه چی شروع به مخالفت و توطئه چینی در تبریز کرد و برخی از محله های تبریز را با خود همداستان کرده و روز به روز کار را به آزادبخواهان سخت می گردانید بطوری که توطئه های وی باعث ناامنی شهر شده و او میخواست با استفاده از این هرج و مرج یکباره زیشه آزادی را برکنده در این موقعیت بس حساس بود که انجمن ایالتی آذربایجان با دوراندیشی خاص خود به چاره کار برخاسته و به تاسیس شهربانی اقدام کرد و این گام انقلابی باعث شد که دوباره امنیت در شهر مستقر شده و پروژه استبداد - یون به خاک مالیده شده در این زمینه در تاریخ مشروطه ایران چنین میخوانیم : " ..... مردم میدانستند میرهاشم هوای دیگری دارد و هیچگاه رام نخواهد شده همان روز لوتیان و اوباشان دوه چی به بازار ریخته با شلیک گلوله دکان ها را بندانیدند شب نیز در مغازه های مجیدالملک شلیک بسیار کردند و دسته ای به درخانه حاج مهدی آقا (کوزه کنانی) رفته آن را آتش زنده انجمن ناچار شد به چاره برخیزد و فشنک به مجاهدان بخشیده دستور جنگ و جلوگیری داد و از روز آدینه ۲۶ دی ماه (۱۲ دیحجه) جنگ در میان دوسو آقا گردید" .

کسروی شرح این رویدادها را نوشته و اضافه میکند که اجلال الملک که نماینده انجمن ایالتی آذربایجان بود به سمت نخستین رئیس شهربانی انتخاب و او بی درنگ به کار برخاسته و جلو جنگ را گرفت و سپس به

سخنان خود چنین ادامه میدهد: " از آن سوی اجلال الملک در اندک زمانی سامان به کارها داده. به همه پاسبانان رخت شیک بیکسان (از ماهوت مشکی با کمر بند چرمی و دکمه و نشان) پوشانید و سر دسته به آنان گمارده همه زابه کار انداخته (در زمان مشروطه نخستین شهربانی بسامان در تبریز بنیان یافته و این آغاز آن میباشد) - دسته‌هایی را از سوار شاهون و از قزاق به پشتیبانی شهربانی برگزیده به گردش در شهر واداشت و کوتاه سخن : در چنان هنگام دشواری ، اجلال الملک کاردانی نیکی از خود نشان داده شهر را پس از آن آشفتگی به آرامش آورد و من نیک به یاد میدارم که چگونه این دسته‌ها با موزیک در بازارها میگردیدند و آرامش را برپا میگردانیدند" (۱) .

بعد از تاسیس نخستین شهربانی در تبریز به دست انجمن ایالتی آذربایجان که یک عمل انقلابی و گامی مثبت بود و دیدیم چه نتیجه خوبی گرفته شده. انجمن برای بهتر اداره کردن این نهاد انقلابی به تصویب یک سری ضوابط و مقررات پرداخت که در این زمینه نیز در کتاب " سفنگویان سه گانه آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران" چنین میخوانیم :

" روزی که آئین نامه تشکیلات نظمی و کلانتری ها که بوسیله فرمانفرما تنظیم شده بوده در انجمن مورد بحث قرار میگیرد و مصیبت از تعیین حقوق کلانتران و کدخدایان و نگهبانان به میان میآیدومی گویند برای پیگیری ماهی صد تومان حقوق بدهند و اکثریت موافقت میکنند . شیخ سلیم میگوید: " بعضی از این اعیان ها هستند که با مضاعف مخارج موجب و مرسوم دیوانی دارند، این مسئله را باید از دارالشورا پرسید و کسب تکلیف کرد" دیگر نمایندگان معتقدند که برای افراد سازمان نظمی آن روز (۲۸ شعبان ۱۳۲۵ قمری) باید حقوق کافی داد که دیگر دخل نکنند و رشوه نگیرند و اگر گرفتند سخت تنبیه شده از خدمت اخراج کردند" (۲) .

بعد از اینکه این ارگان مردمی تاسیس شد به همت مردان ازجان گذشته دارای چنان تشکیلات منظم و انقلابی گردید که به عنوان یک

۱- احمد کسروی - تاریخ مشروطه ایران - ص ۵۳۵-۵۳۳

۲- نصرت الله فتحی - سفنگویان سه گانه آذربایجان ۰۰ - ص ۳۶-۳۵

پایگاه خلقی در به ثمر رسیدن نهفت مشروطیت رل عمده ای را بسازی کرده از جمله خدمات آن تربیت مجاهدان پاکباز و مبارزان شیر دل بود که در آینده نهفت به ویژه در ۱۱ ماه مقاومت شهر تبریز در برابر نیروهای استبداد نقش سرنوشت سازی را به عهده گرفتند. از جمله باقرخان سالار ملی بود که بعد از استخدام در شهربانی از گمنامی به آن مقام مردمی یعنی " سالار ملی" دست یافت. در این زمینه نیز در کتاب (رفاقیه - سرزمین زردشت) به نقل از طاهرزاده بهزاد چنین آمده است: " باقرخان که به علت خدماتش به مشروطیت ایران از ملت لقب سالار ملی گرفت در محله غیابان تبریز سکونت داشت. در ابتدای قیام مشروطیت با ده نفر سواران خود به استخدام نظمیۀ تبریز که رئیس آن اجلال الملک بود درآمد و کم کم شایستگی و رشادت خود را نشان داد به طوری که رئیس بلامعارض مجاهدین مجله غیابان گردید" (۱) .

این سازمان چون با دست خود مردم بوجود آمده و در خدمت خلق بود و بنا به ماهیت ضد استبدادی و ضد استعماری آن لازم بود که گردانندگانش نیز افرادی انقلابی و از جان گذشته باشند لذا بعد از به وجود آمدن این نهاد و برداشتن گام های مهم اغلب آزادی خواهان و انقلابیون همکاری خود را با این بزرگان برخاسته از میان مردم اعلام کردند و خود انجمن نیز سعی داشت که صاحب منصبان شهربانی را از بین مجاهدان انتخاب کند و اگر کتاب های تاریخی نوشته شده درباره نهفت مشروطیت را خوب مطالعه کنیم می بینیم که این ابتکار تاریخی چه نتایج مثبتی به بار آورد و چقدر مثمر ثمر واقع شده از جمله انقلابیون معروف که در زاس شهربانی تبریز قرار گرفت امیر حشمت نیساری بود از دیگر مجاهدان نامدار میتوان حاجی خان پسر زنده یاد علی مسیو را نام برد که موقع حمله روس ها به تبریز در سال ۱۳۳۰ هجری قمری رئیس کلانتری ۲ بود و با مشهدی محمد علی خان ناطق که از سردستان مجاهدان بود و در جنگ های ۱۱ ماهه تبریز با نیروهای استبداد نقش مهمی داشت زمانی در رأس کلانتری بازار قرار داشت .

تا اینجا مختصری با تاریخچه نخستین شهربانی ایران که در تبریز تاسیس شده آشنا شدیم و دیدیم که این نهاد توده ای چگونه ایجاد شد و

در ۷۷ سال پیش توانست به آن کارهای ارجدار دست یازده از جمله شاهکارهای این سازمان انقلابی انتشار نشریه‌ای بود که به نام "نظمیه تبریز" منتشر میشد. باز هم مهمترین علت انتشار این روزنامه، مردمی بودن این تشکیلات بود که میخواست همیشه با توده مردم در ارتباط باشد و آنها را در جریان کارهای انجام شده خود قرار بدهد و در پیشبرد کارها از آنها الهام بگیرد لذا نشر روزنامه‌ای از سوی این سازمان انقلابی بهترین وسیله بوده پیش از معرفی این جریده. یادآوری این نکته لازم به نظر میرسد مفعولهای تاریخ پر از تجربه‌های غنی و آموختنی‌های گویباری است که به آدمی کمک میکند در عرض مدت کوتاهی با تجربیات انسان‌های بزرگی آشنا شود که آنان در طول سالیان دراز با تحمل زحمت‌ها و رنج‌های فراوانی آن تجربه‌های گرانبها را بدست آورده‌اند. خوشبختانه تاریخ آذربایجان در این زمینه بس غنی تر و پربارتر است. موقعی که انسان میخواهد با هر گوشه‌ای از تاریخ این سرزمین قهرمانان آشنا شود با یک اقیانوس پر از آموختنی‌های افتخارآمیز و حماسه آفرین و درمیان خال ارزشمند روبرو میشود.

ادوارد براون در تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران درباره این نشریه چنین اظهار نظر میکند:

" این روزنامه تصور بطور هفتگی با چاپ سنگی به تاریخ ۱۳۲۶ هجری قمری مطابق با (۱۹۰۸-۹ میلادی) به مدیریت محمود اسکنداری در تبریز منتشر میشد که شماره اول آن دارای مکتب اجلال الملک رئیس شهر بانی تبریز میباشد."

به شماره ۲۱۱ را بینو مراجعه شود که نام صاحب آن را محمد علی ذکر میکند و اظهار میدارد که شماره اول آن به تاریخ ۲۳ ربیع الاول سال ۱۳۲۶ هجری قمری مطابق با ۲۵ آوریل ۱۹۰۸ میلادی است. این جانب شماره اول آن را دارم که با چاپ سنگی و خط تعلیق بی اهمیت چاپ گردیده و دارای چهار صفحه به قطع ($۶\frac{2}{3} \times ۱۲\frac{2}{3}$) است. اشتراک سالیانه آن هشت قران در تبریز ۱۰ قران در سایر نقاط ایران"

(۱) ۰

سۆزلوک

اوتن = نغمه اوغوبان
 قیصیرلانمیش = مفیم اولموش
 پوسکورن = ساچان
 شراپنل = گلوله توپ
 سرت = سخت
 ایسیندیرمک = قیزیشدیرمک
 اووودماق = تسلی و فرمک
 دونانما = عییزوی دریایی
 آرا = آختار
 اوسانیب = بزیکیب ، بتنگ آمده
 دالفا = موج
 اینام = ایمان ، عقیده
 قاتی = سخت ، غلیظ
 سایقلائییر = هذیان دئییر
 اوووغ = گوه
 گیلینر =
 ساچ یولماق = شیون ، موکندن
 بانیلتماق = اشتباها سالماق
 اسمر = قره شین ، گندم گون
 دولاما یول لار = بوروخ-بوروخ یوللار
 گورچا تماقاش = قاشلاری چوخ و بییر-
 بییرینه یا پیشیق
 گفری = دالی ، پس
 چشیتلی = مختلف
 وورغون = عاشق
 ماراقلی = جالب
 ایتمکی = فقدان ، از دست رفته
 سوبیکتیو = ذهنی
 سونگو = سرنیزه

بییریکمه = جمع اولما ، قالانما .
 گووهن = اعتماد .
 بوطا = بوته
 یکون = جمع
 ایز = اثر ، جای پا
 فاکت = واقعیت
 گرچک = حقیقت
 توزه نن = وجوده گلن
 چارچیوا = چارچوب
 چیچکنمه = شکوفائی ، گل و فرمک
 اولجو = میزان ، مقیاس
 یشتیشن = کامل ، رسیده
 داوارانماق = حرکت ائتمک ، رفتار
 ایره لی لتمه = ترقی
 گوده = بدن ، تنه
 آراشدیرما = تحقیق
 قوروماق = حفظ ائتمک
 کره کیر = لازم اولور
 باغیمیندان = نقطه نظریندن
 آتیا ق دیبره مک = اصرار و سماجت
 اتیمولوژی = ریشه لغات
 بیچیم = شکل
 بیلک = دانش ، معلومات
 ایزله مک = تعقیب ائتمک
 دالماق = غرق اولماق ، فرورفتن
 اوغروندا = یولوندا
 قاباقچیل = مترقی
 سیرا = ردیف
 کسگین لیک = قطعیت
 بیغینجا ق = اجتماع ، توپلانتی

زنجاندان بير مکتوب

اوخوجولاريميزين تا ئيديغى شاعر آقاي محمد رضا روحانى زنجاندان
كۆزل منظومه لىرله برابر بيرده محبتلى بير مکتوب كۆنده ريبلىر. مکتوبدا
«دارلىق» ين دعوتينه جواب وئره رك مجموعه ميزين نشرينه كۆمك وعلاقه لى
لر طرفيندن داها كنىش اؤ لچوده اوخو نايىلمه سى اوچون زحمت چكيب و
تام ۳۱ نفر دوست و تائيشلاريني آ بونه يازديربىلار. زحمت و لظفلىنه تشكر
ائديريك. شعرلر يندن باشقا صحيفه لريميزده اوخويا جاقسينيز. «زنگان»
باشلىقلى منظومه حقينده فكريميزى خصوصى اولاراق آدرسلىر يىلديره جه گيك

پرفسور فاروق تيمورتاش وفات ائتدى

استانبول ادبيات فاكولته سى تورك ذىلى استادى و اسكى
دوستو موز، وطلبه ليك يولدا شيميز پرفسور فاروق قدرى تيمورتاش
كئچن آى قلب خسته ليكىندن وفات ائتميشدير. بو آجى ايتكىنى
مرحومون عائله سینه، دوستلارينا و شاگردلرينه ها بله تورك ادیب
و يازيچيلارينا باش صاغليغى و ئريب تانرى دان رحمتلى استاد
رحمت و قالانلارينا اوزون عمر و دؤزوم ديله ييريك.

دارلىق

توجه

۱ - از مشترکین محترم تقاضا دارد وجه آبونمان یکساله (یکهزار ریال) را از نزدیکترین شعبه هر یک از بانکهها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوش خیابان بهار) واریز و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله وقفه ای روی ندهد.

۲- شماره های گذشته مجله وارلیق را می توانید از دفتر مجله تهیه نمایید.

۳- جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخیته بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۴- آذربایجان ادبیات تاریخی نین ۲۰-نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو. غوموز اوچون بو عصرده کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازرچیلا رین ترجمه ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیز واردیر. بوتون شاعر و یازرچی و آذری ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر یه میزدن بو باره ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اثر ترجمه ی حال و اثرلریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری دیگر شاعر لریمیزین ده ترجمه ی حال و اثرلریندن نمونه لرگوندرمه لرینی خواهش ائدیریک «وارلیق»

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن } ۶۴۵۱۱۷
} ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۱۵۰ ریال